

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΜΠΣ Δημιουργική Γραφή

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Πρόταση έκδοσης του θεατρικού έργου

Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει του Ν. Καζαντζάκη

Πιθαρούλιου Στυλιανή

513561

Επιβλέπων καθηγητής: Νίκος Μαθιουδάκης

Ρέθυμνο, Φεβρουάριος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Πρόταση έκδοσης του θεατρικού έργου
Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει του Ν. Καζαντζάκη

Πιθαρούλιου Στυλιανή

513561

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Νίκος Μαθιουδάκης

Διδάκτορας Υφολωσσολογίας

Πανεπιστημίου Θράκης

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ιωάννα Παπαδοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ρέθυμνο, Φεβρουάριος 2024

*Στο Θάνο
για το μοίρασμα.*

Περίληψη

Ο Νίκος Καζαντζάκης ασχολήθηκε με τη δραματουργία σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, αλλά η θεατρική κριτική ήταν σε μεγάλο μέρος αρνητική απέναντί του, τάση που τείνει να επανεξεταστεί από τους μελετητές. Στο πλούσιο θεατρικό έργο του υπάρχει μόνο μία κωμωδία, *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*. Το κείμενό της δημοσιεύτηκε από τη *Νέα Εστία* το 1962, αλλά έχει παρασταθεί ελάχιστες φορές στο κοινό. Ωστόσο η κωμωδία αυτή είναι το κατεξοχήν μοντερνιστικό έργο του. Ο συγγραφέας, αναμειγνύοντας σε μοντερνιστικό πλαίσιο «πραγματικότητα» και φαντασία και χρησιμοποιώντας την ειρωνεία, δημιουργεί ένα κείμενο με δύο επίπεδα, ποικίλες τοποθετήσεις και αυτοαναίρεσεις· τέτοιες, που κατορθώνουν να εξαπατήσουν το θεατή, και δεν του επιτρέπουν να διακρίνει την πραγματικότητα της κωμωδίας από τη μη πραγματικότητα, ακόμα και μετά από πολλαπλές αναγνώσεις ή την παράστασή της. Όσον αφορά το θέμα του έργου, το κείμενο σχολιάζει τη θεατρική πραγματικότητα του καιρού του και όλα τα επιμέρους θέματα που την απαρτίζουν, θέλοντας να καταθέσει τους προβληματισμούς του δημιουργού του πάνω στην αναγέννηση της τραγωδίας και του μεσοπολεμικού θεάτρου. Ανακινεί συγκρούσεις που αφορούν το ρόλο του θεάτρου στην κοινωνική ζωή, το ρόλο του σκηνοθέτη, του ηθοποιού, την επιλογή της θεματολογίας, την σωματοποίηση της εκφοράς της τραγωδίας, και ταυτόχρονα διοχετεύει την δική του κοσμοθεωρία την επηρεασμένη βαθιά από τον νιτσεισμό: ο άνθρωπος, πέρα από κάθε ηθική, οφείλει να φτάσει στα άκρα τον εαυτό του, χωρίς υπαναχωρήσεις. Η μελέτη της κωμωδίας αποκαλύπτει ότι υπάρχουν βάσιμα στοιχεία ώστε να διερευνηθεί το κείμενό της ως καμπή στο λογοτεχνικό εργαστήριο του Καζαντζάκη, καθώς υπάρχουν μέσα της πρόδρομα στοιχεία μεταγενέστερων λογοτεχνικών τάσεων (μεταμοντερνισμού και αποδομισμού) συνδυαζόμενα με προηγούμενες επιρροές λογοτεχνικών ρευμάτων. Για να συνεισφέρουμε στην έρευνα αυτή, προτείνουμε μια έκδοση της κωμωδίας *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*, η οποία διατηρεί αρκετά από τα μορφολογικά στοιχεία της γλώσσας του Καζαντζάκη και μεταφέρει άλλα στην τρέχουσα νεοελληνική μορφή τους.

Λέξεις – Κλειδιά

Καζαντζάκης, Οθέλλος, μεταμοντερνισμός, μεταθέατρο, κωμωδία

Editorial suggestion for the acting play

Othello returns, of Nikos Kazantzakis

Pitharoulidou Styliani

Abstract

Nikos Kazantzakis employed dramaturgy throughout his work, but the theatrical criticism was largely negative towards him, a trend that has tended to be reconsidered by the scholars. In his rich theatrical oeuvre there is only one comedy, *Othello returns*. The text was published by Nea Estia in 1962 and has only been presented to the theater audience. However, we suggest that this comedy is Kazantzakis' par excellence modernist work. The author, mixing in a modernist context "reality" and fantasy, using irony, creates a text with two levels, and a variety of positionality and self-contradictions, in such a way that they manage to deceive the viewer, not allowing him to distinguish the reality from the non-reality in the comedy context, even after multiple readings or its performance. In terms of subject matter, the text comments on the theatrical reality of its time and all the individual issues that make it up, aiming to present its author's reflections on the renaissance of tragedy and the interwar theatre. He highlights the conflicts around the role of theater in social life, the role of the director, the actor, the choice of subject matter, the embodiment of the expression of tragedy, and at the same time channels into the play his own worldview deeply influenced by Nietzscheanism: man, beyond all morality, must push himself to the limit, without retreat. The study of the comedy reveals that there are valid elements to explore the text as a turning point in Kazantzakis' artistic development, as there are precursors of later literary trends (postmodernism and deconstructionism) with influences of earlier literary currents. Contribute to this research, we suggest a version of the comedy *Othello Returns*, which retains several of the morphological elements of Kazantzakis' language and transfers others to their current modern Greek form.

Keywords

Kazantzakis, Othello, metatheatric comedy, postmodernism

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	vii
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ.....	4
2. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	8
3. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ ΞΑΝΑΓΥΡΙΖΕΙ	10
3.1. ΤΟ ΕΡΓΟ.....	10
3.2. Η ΠΛΟΚΗ	14
3.3. ΟΙ ΗΡΩΕΣ.....	17
3.4. Η ΑΥΤΟΑΝΑΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΟΘΕΛΛΟΥ.....	24
3.5. ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΟΘΕΛΛΟ.....	28
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	34
B. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	36
Η ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ	36
ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ.....	36
ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	43
Βιβλιογραφία.....	165

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το δραματουργικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη (1883-1957) αποτελείται από είκοσι δραματικά κείμενα, άλλα σε πρόζα κι άλλα έμμετρα. Η αποδοχή τους όμως από τους θεατρικούς παράγοντες και την κριτική, από την αρχή της καριέρας του μέχρι και σήμερα, αντιμετωπίζεται με μια ποικιλία συναισθημάτων, που ξεκινούν από την πλήρη απαξίωση ή την αδιαφορία –αυτές μέχρι και σήμερα είναι οι περισσότερες– κι άλλες φορές με συμπάθεια, ή –σπανιότερα– με ενθουσιασμό. Εκείνοι που στάθηκαν απέναντί του με σκεπτικισμό, διατείνονταν πως, καθώς το έργο του έχει φιλοσοφικό υπόβαθρο, καταντά «βαρύ», δύσκολο στο ανέβασμα επί σκηνής (Γραμματάς 1992: 41) Έτσι για μεγάλο διάστημα η δραματουργική του παραγωγή περιθωριοποιήθηκε. Οι θαυμαστές του αντεπιτιθέμενοι, κατηγόρησαν τους θεατρανθρώπους που τον απαξίωσαν ότι έμειναν στάσιμοι σε έναν «σκηνοθετικό κομοφορμισμό». Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι δημιουργικές παραστάσεις των θαυμαστών του σκηνοθετών, που έχουν δώσει αξιόλογα αποτελέσματα (Πετράκου 2005: 40-48, 629, 630, Σολωμός 2000: 108-109). Κατά τον Πούχγερ (2000: 23), ο Καζαντζάκης συνειδητά επέλεξε ένα θέατρο μη πρακτικό, ενώ όσοι θεατρικοί παράγοντες έχουν αντιληφθεί το δραματικό του μεγαλείο (Σολωμός, Ανεμογιάννης), μπόρεσαν και να αναδείξουν την ουσία των συγκρούσεων που εμπεριέχουν τα έργα του. Ακόμα περισσότερο, ο Πούχγερ δε διστάζει να καταθέσει την πίστη του πως ο συγγραφέας μας θα αναδειχθεί σε έναν από τους πιο σπουδαίους δραματουργούς του 20^{ού} αιώνα (2000: 33). Η Πετράκου θεωρεί ότι εν μέρει αυτό έχει πραγματοποιηθεί (2000: 96). Καθώς όμως δεν έχει δοκιμαστεί αρκετά το θεατρικό του έργο, παραμένει ανοιχτό το θέμα για το αν το θέατρο του Καζαντζάκη είναι «θέατρο». Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τη μοναδική του κωμωδία, *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*, η οποία δεν είχε την τύχη να παρασταθεί επί των ημερών του συγγραφέα.¹

Ο *Οθέλλος* γράφτηκε ανάμεσα στις τραγωδίες του, ακριβώς στη μέση της παραγωγής του (1936-1937). Πρόκειται για ένα απαιτητικό κείμενο με διαστρωματώσεις και αυτοαναιρέσεις, τις οποίες η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να παρουσιάσει, έχοντας κατά νου ότι από όσα λέχθηκαν πάλι μένουν αρκετά για να ειπωθούν. Ωστόσο ο στόχος της εργασίας είναι αφενός η ανάδειξη του *Οθέλλου* ως έργου ειδικού ενδιαφέροντος, ως

¹ Στο εξής *Οθέλλος*.

προδρόμου των μεταμοντερνιστικών τεχνικών που εντόπισε ο Μπήτον στα καζαντζακικά μυθιστορήματα, και αφετέρου η φιλολογική έκδοση του κειμένου, μεταφέροντάς το πιο κοντά στις απαιτήσεις του σύγχρονου αναγνώστη και σκηνοθέτη.

Η εργασία χωρίζεται σε Θεωρητικό πλαίσιο και σε Δημιουργικό μέρος. Στο Θεωρητικό πλαίσιο, το πρώτο κεφάλαιο, «Ο Καζαντζάκης και η δραματουργία», ασχολείται με τα θεατρικά είδη με τα οποία ασχολήθηκε ο συγγραφέας και τις επιρροές που δέχτηκε. Επίσης αναφέρονται απόψεις μελετητών πάνω στο αμφιλεγόμενο θέμα, εάν τα έργα του καζαντζάκη είναι θεατρικά, και στο τέλος παρουσιάζεται συνοπτικά η δραματουργική του παραγωγή και τα θέματά της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, στην «Παράδοση του κειμένου», αναλύεται το δημοσιευμένο κείμενο της Ν. Εστίας του 1962, η πιθανότητα να έχει δεχτεί επιμέλεια, και με συντομία αναφέρονται τα χαρακτηριστικά της γλώσσας, του ύφους και οι αβλεψίες. Ακολουθούν οι παραστάσεις που έγιναν μέχρι και σήμερα.

Το τρίτο κεφάλαιο, «Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει», εστιάζει στο ίδιο το έργο, και διαιρείται σε πέντε υποενότητες: στην πρώτη, «Το έργο», αναπτύσσεται η πορεία του θεατρικού από τη γέννησή του, τα μορφικά χαρακτηριστικά του και μερικοί σχολιασμοί μελετητών. Στη δεύτερη παρουσιάζεται η «Πλοκή». Στην τρίτη εκτίθεται «Η αυτοαναφορικότητα του Οθέλλου», ο άξονας των ενδιαφερόντων του: οι προβληματισμοί του μεσοπολέμου για τη θεματολογία του θεάτρου, για τη σωματοποίηση της υποκριτικής εκφοράς της τραγωδίας, για το ρόλο του σκηνοθέτη –που αυτά τα χρόνια κυριαρχεί στις θεατρικές σκηνές– και περί του ρόλου του θεάτρου στην κοινωνία. Στην τέταρτη υποενότητα, «Οι ήρωες», διαχωρίζονται οι φανταστικοί από τους «πραγματικούς» ήρωες, και αντιμετωπίζονται οι πρώτοι ως αντιπρόσωποι της κλασικής τραγωδίας, και οι δεύτεροι ως αντιπρόσωποι της μοντέρνας εποχής. Στην πέμπτη υποενότητα παρουσιάζονται οι «Αισθητικές τάσεις στον Οθέλλο» που επηρέασαν τη γραφή του, ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό του. Επιπλέον παρατίθενται οι ομοιότητες του έργου με τα πιραντελλικά πρότυπα, αλλά από τις διαφορές τους (που θα ήταν και πιο ενδιαφέρουσες, αλλά δεν επαρκούσαν τα όρια της εργασίας) αναφέρεται μόνο μία.

Στα «Συμπεράσματα» προβαίνουμε σε μια ερμηνεία για την ειρωνεία που διαχέεται στο κείμενο και για την σύνδεση της κλασικής τραγωδίας με τη σύγχρονη θεατρική πραγματικότητα. Ολοκληρώνουμε τις σκέψεις μας για τη σχέση του συγγραφέα με τον μοντερνισμό και μεταμοντερνισμό, και καταλήγουμε στα οφέλη που θα αποδώσει η έκδοση της κωμωδίας, κυρίως στην έρευνα της σχέσης του έργου με τα μεταγενέστερα από αυτόν

λογοτεχνικά ρεύματα, και τη γνωριμία με τη μετάφραση του σαιξπηρικού *Οθέλλου* που σήμερα λανθάνει ακόμα.

Το Δημιουργικό μέρος αποτελείται από την «Εκδοτική Πρόταση» που χωρίζεται στις «Εκδοτικές Αρχές» και στο επιμελημένο κείμενο της κωμωδίας που προτείνουμε για έκδοση. Στις «Εκδοτικές Αρχές» αναπτύσσεται η άποψη περί της ύπαρξης επιμελητή, και ακολούθως αναπτύσσονται οι τρόποι με τους οποίους προτείνουμε να μεταφερθεί το κείμενο από την μεταπολεμική δημοτική στην τρέχουσα των ημερών μας. Αναπτύσσονται λεπτομερώς οι διορθώσεις στη μορφολογία των λέξεων και στον τονισμό, στις αβλεψίες, στη στίξη και στην εξομάλυνση του νοήματος, διαχωρίζοντας τις σκηνικές/σκηνοθετικές οδηγίες από τα λόγια των προσώπων στα δυσνόητα σημεία. Στο δεύτερο κεφάλαιο υπάρχει το «Θεατρικό κείμενο»: προτάσσεται πίνακας των προσώπων του έργου, και έπεται το επιμελημένο κείμενο της κωμωδίας.

Ο *Οθέλλος* μας «εξαπατά» και μας διασκεδάζει, μπλέκοντας φαντασία και πραγματικότητα. Μέσα από τις γραμμές του ο μελετητής θα ανακαλύψει, εκτός από την κοσμοθεωρία του δημιουργού, πρόδρομες νύξεις για το «θάνατο του συγγραφέα», και στοιχεία αποδομιστικής γραφής. Επομένως, θεωρούμε ότι η έκδοση του *Οθέλλου* δε θα αποδειχθεί χρήσιμη μόνο στους αναγνώστες του έργου του, αλλά και στην έρευνα της συγγραφικής πορείας του κρητικού δημιουργού, καθώς και στους σκηνοθέτες και τους θεατρόφιλους.

1. Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ

Παρά το γεγονός ότι ο Καζαντζάκης έγινε γνωστός από τα μυθιστορήματά του, μας κληροδότησε μια θεατρική παραγωγή εξίσου πλούσια. Δε συμφωνούν βέβαια οι μελετητές και οι θεατράνθρωποι για την αξία του δραματουργικού έργου του, αν και κάποιοι παραδέχονται ότι αρνητικές συγκυρίες δεν του επέτρεψαν να εξελιχθεί και να ωριμάσει περισσότερο (Bien 2007: 105). Ο Καζαντζάκης εντούτοις, παραβλέποντας την απογοητευτική αντιμετώπισή του, συνέχισε σε όλη τη ζωή του να γράφει δράματα, έχοντας τις ελπίδες του στο μεγάλο κριτή, το Χρόνο (Αλεξίου 2014: 205).

Η θεατρική παραγωγή του γεννήθηκε σε μια ενδιαφέρουσα εποχή, όπου αντηχεί επιτακτικό το αίτημα του Νίτσε για την αναγέννηση της τραγωδίας (Nietzsche 2008: 183),² και με το ελληνικό θέατρο εμπλουτισμένο από καταλυτικές ιστορικές συγκυρίες: τον μεγαλοϊδεατισμό, τα τραύματα του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, την αποτυχία της επιστήμης, το ρόλο των πρωτοποριών, την ελπίδα για μια μετάβαση σε νέα εποχή.

Μετά τα πρώιμα αστικά δράματα του «θεάτρου ιδεών» (Πετράκου 2005: 20, 21) ο Καζαντζάκης υπηρέτησε πιστά στην τραγωδία. Η τέχνη του, όπως έχει εντοπίσει ο Γλυτζουρής, έχει ανάγκη την τελεολογία (2009: 282). Όπως ο ίδιος ο δημιουργός υποστηρίζει, «ποτέ οι Έλληνες δε δούλεψαν την τέχνη για την τέχνη» (Καζαντζάκης 1969α: 234, Bien 2001: 5). Τον γοήτευαν οι αγώνες τραγικών φυσιογνωμιών που πάλεψαν, είτε με τον εαυτό τους είτε με τον Άλλο, κατέθεσαν μια διαχρονική υψηλή επιταγή, και, ξεπερνώντας τα εφήμερα σχήματα, ωθούν σε μια υπερήφανη στάση στα μεγάλα υπαρξιακά και κοινωνικά διλήμματα. Η εξέλιξη της τέχνης του Καζαντζάκη μορφοποιήθηκε από φαινομενικά αντιφατικούς παράγοντες. Ο ένας ήταν τα θρησκευτικά/φιλοσοφικά δόγματα στα οποία εντράφησε: χριστιανισμός, βουδισμός, κομφουκιανοταοϊσμός, μογγολοϊσλαμισμός (Κεχαγιόγλου 2010: 114). Ο άλλος ήταν η φιλοσοφική εξειδίκευσή του και η υιοθέτηση επιστημονικών τάσεων της εποχής του (δαρβινισμός, νιτσεϊσμός, μπερξονισμός, φρουδισμός), που οδήγησαν στο αίτημά του για έναν άνθρωπο ο οποίος παλεύει ως την άκρη των δυνάμεών του, εγκαταλείποντας την ελπίδα του Σωτήρα-Θεού. Αυτά τα εφόδια, παράλληλα με την θητεία του στα εκάστοτε λογοτεχνικά ρεύματα, και σε

² Το έργο *Η γέννηση της τραγωδίας* υπήρξε για τον μοντερνισμό ό,τι η *Ποιητική* του Αριστοτέλη για τον Νεοκλασικισμό (Γλυτζουρής 2009: 203). Για τον τρόπο που προσέλαβε ο Καζαντζάκης τη γέννηση της τραγωδίας και για το απολλώνιο και το διονυσιακό στοιχείο, βλ. και Καζαντζάκης (1969: 386-388).

φαινομενικά αντιφατικές πολιτικές ιδεολογίες, αποτελούν τη φαρέτρα από την οποία αντλεί τα θέματα της λογοτεχνικής παραγωγής του.

Η δραματουργική παραγωγή του Καζαντζάκη αποτελείται από τρία είδη έργων: αρχαιόθεμα, έργα με νεότερα ελληνικά θέματα, και μερικά με θέματα εξωελληνικά. Ωστόσο, έχει κατηγορηθεί ότι τα δράματά του μοιάζουν, σαν διαφορετικές εκφάνσεις του ίδιου θέματος. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι εστιάζονται γύρω από έναν κεντρικό ήρωα με ξεχωριστή κι ανένδοτη προσωπικότητα αγωνιστή, που δε συναγελάζεται με τη μάζα, βρίσκεται πέρα από την ηθική του καλού και του κακού, πέρα από την ηθική του μέσου ανθρώπου.³ Καλό είναι γι' αυτόν ό,τι είναι γνήσιο, απόλυτο. Συνήθως ο ήρωας αυτός είναι τραγικός, νιώθει τη μοναξιά του ξεχωριστού. Αντιδιαστέλεται από τον αγελαίο άνθρωπο που στηρίζεται στη λογική και δεν τολμά γενναίες πράξεις, που είναι έρμαιο της γυναίκας και της σεξουαλικότητάς της. Γνωρίζει ότι η ζωή είναι οδύνη και αγώνας, και υπηρετεί αυτό το χρέος του με επίγνωση (Μπακονικόλα 2000: 9-20).

Ο Πούχνερ (2000: 21-33) διευκρινίζει ότι τα έργα του ίσως μοιάζουν μεταξύ τους στο θεματολογικό και ιδεολογικό επίπεδο όχι όμως στο δραματουργικό, αισθητικό, γλωσσικό και θεατρολογικό. Εκεί υπάρχουν σημαντικότερες διαφοροποιήσεις: ο σκηνικός χώρος των θεατρικών του έργων και οι σκηνικές οδηγίες τους φανερώνουν ότι ο συγγραφέας σκηνοθετεί όλα τα έργα του μέσα στο μυαλό του. Κάποια στιγμή ο Καζαντζάκης αποφάνθηκε ότι το θέατρό του δεν προορίζεται για παράσταση. Την έκφραση αυτή ο Πούχνερ την ερμηνεύει ως συνείδηση του Καζαντζάκη ότι το έργο του απευθύνεται στον ίδιο τον εαυτό του ως σε μοναδικό θεατή. Την αρνητική κριτική που δέχτηκε ο συγγραφέας την αποδίδει στην αντιπάθεια προς την επαναλαμβανόμενη θεματολογία του, αλλά και στην εμμονή της κριτικής με το αστικό θέατρο του 19ου αιώνα και τα αστικά δράματα.

Ο Γεωργουσόπουλος (2000: 65-73) είναι από εκείνους που έχουν αμφισβητήσει την προβληματική παραστασιμότητα των τραγωδιών του Καζαντζάκη. Υπενθυμίζει ότι την ίδια ατυχία με τα έργα του είχαν και τα θεατρικά ποιητικά κείμενα του Σικελιανού, του Πρεβελάκη και άλλων συγγραφέων της ίδιας εποχής. Θεωρεί ότι ένας δημιουργός, αν δε δει παράσταση του έργου του, ώστε να αντιληφθεί τα αδύναμα σημεία του, δεν μπορεί να βελτιωθεί. Αυτό έπαθαν οι μεγάλοι μας θεατρικοί ποιητές. Απορρίπτει την άποψη ότι τα έργα του Καζαντζάκη ήταν αντιθεατρικά, επειδή εκφράζονταν με υπερβολικό φιλολογικό

³ Βλ. και *Ασκητική* (1971: 73): «...πολέμα από την αρετή κι από την αμαρτία να δημιουργήσεις Θεό».

ή λυρικό χαρακτήρα: υπάρχουν παραδείγματα παγκόσμια καταξιωμένων λογοτεχνών με βαρύ φιλοσοφικό φορτίο στα έργα τους (Κλωντέλ, Πούσκιν, Ζιντ, Καμύ, Μπέκετ κ.ά.). Η δυσκολία στα θεατρικά έργα του Καζαντζάκη εντοπίζεται, κατά τον μελετητή, όχι στη σκηνοθεσία, αλλά στο νατουραλιστικό τρόπο προσέγγισης των ρόλων από τους ηθοποιούς. Ο ηθοποιός όμως, λέει ο μελετητής, οφείλει να αποδώσει την τραγικότητα, και να αντιμετωπίσει το έργο του Καζαντζάκη ως θέατρο δραματικού Λόγου. Υπενθυμίζει ακόμα ότι δεν αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση το γεγονός ότι τα πρόσωπα των έργων του είναι προσωπεία του δημιουργού τους, αφού το ίδιο ισχύει πάνω κάτω για όλους τους συγγραφείς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον Καβάφη ο οποίος έκανε τέχνη το προσωπικό του βίωμα.

Η Πετράκου (2000: 96-107) θεωρεί ότι εν μέρει έχει αποκατασταθεί το λάθος της παραγνώρισης του θεατρικού έργου του Καζαντζάκη. Τα περισσότερα θεατρικά έργα του παίχτηκαν και είχαν προσέλευση θεατών. Ανατρέχοντας ωστόσο στην αρνητική κριτική που δέχτηκε από το πρώτο κιόλας έργο του, και στη θυμωμένη αντίδρασή του, αντίδραση που, όπως υπονοεί η συγγραφέας, ίσως οδήγησε στην παγίωση μιας αντιπάθειας προς το πρόσωπό του, μας μεταφέρει μια ενδιαφέρουσα στάση του, όταν τον κατηγόρησαν για τεχνική ατέλεια και έλλειψη πρωτοτυπίας στο έργο *Ξημερώνει*: απαντά ότι δεν τον ενδιαφέρει η πρωτοτυπία, αλλά η στήριξη της ιδεολογίας· επιθυμούσε «να κηρύξει μία ανώτερη ηθική» που θα επέλθει με την αλλαγή της κοινωνίας.⁴ Γενικότερα όμως, οι θετικές κριτικές υπήρξαν ελάχιστες σε σύγκριση με τις αρνητικές. Μετά την αποτυχία του συγγραφέα να συνεργαστεί με την Κοτοπούλη για τον *Πρωτομάστορα*, θεωρώντας ότι τον αδικούν, αν όχι ότι τον κατατρέχουν, αρχίζει να δημοσιεύει και να εκδίδει τα έργα του με τη διευκρίνιση ότι δεν προορίζονται για παράσταση. Η Πετράκου καταλήγει ότι ο συγγραφέας μάλλον οπισθοχώρησε μπροστά στις επαχθείς γι' αυτόν σχέσεις με τους θεατρανθρώπους, στην αρνητική κριτική, και την μετέπειτα απόρριψη για ιδεολογικούς και πολιτικούς λόγους. Μετά το θάνατό του, οι παραστάσεις των έργων του γνώρισαν είτε υπερβολική υμνολογία, είτε εμπαθείς λιβέλους. Ελάχιστοι διείδαν την αξία τους. Η προσπάθεια αναθεώρησης της αξίας του έργου του εξακολούθει «όχι από την άμεσα θεατρική και παραστασιακή κριτική, αλλά στο θεωρητικότερο τομέα».

Ο φανατικός θαυμαστής του, σκηνοθέτης Σολομός (2000: 108-117), που ανέβασε με επιτυχία αρκετά από τα θεατρικά του έργα, τον περιγράφει ως έναν επαναστάτη που δεν

⁴ Η υπογράμμιση δική μας.

έτρεξε πίσω από τη μόδα της εποχής, γι' αυτό και δεν έγινε αποδεκτός. Τον αντιλαμβάνεται πάντα ελεύθερο από ιδεολογίες, ασυμβίβαστο στην τέχνη του, και ανυπόκριτο δημιουργό.

Εστιάζοντας στην πρώτη φάση της θεατρικής παραγωγής του (1906-1915), τα θεατρικά έργα του και τα θέματά τους αποκρυσταλλώνονται ως εξής: το *Ξημερώνει* αναπαριστά το αδιέξοδο της μοντέρνας εποχής, μέσα από το δράμα της ηρωίδας που αυτοκτονεί, επειδή έχει ερωτευτεί τον αδελφό του συζύγου της· στο *Φασγά* παρακολουθούμε τις ανησυχίες και τα διλήμματα ενός συγγραφέα για τη ζωή που πρέπει να ακολουθήσει· στο *Έως Πότε* δραματοποιείται ο αγώνας για την ελευθερία της Κρήτης τον 16ο αι· η *Κωμωδία*, διαπραγματεύεται το θέμα της σωτηρίας από τον αφανισμό του θανάτου· η τραγωδία *Πρωτομάστορας* αξιοποιεί τον θρύλο του Γεφυριού της Άρτας, για να υποστηρίξει τη Μεγάλη Ιδέα. Μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκόσμιου Πόλεμου γράφει «δράματα δωματίου» (Bien 2007: 102): ο *Οδυσσέας* αποτελεί μια διαφορετική εκδοχή της επιστροφής στην Ιθάκη· στο *Νικηφόρο Φωκά* παρουσιάζεται ο Βυζαντινός στρατηγός που διχάζεται ανάμεσα στην επιθυμία του πνεύματος και της σάρκας· για τον χαμένο μέχρι σήμερα *Ηρακλή*, (Καζαντζάκη 1983: 98) δεν έχουμε κάποια πληροφορία· ο *Χριστός* δραματοποιεί την εμφάνιση του αναστημένου Ιησού στους μαθητές του, τρεις μέρες μετά τον ενταφιασμό του.

Στη συνέχεια, η θεατρική πένα του Καζαντζάκη θα σιγήσει για είκοσι χρόνια, και φτάνουμε στο 1936-1937 για να συγγράψει τη μοναδική του κωμωδία, το μεταθεατρικό έργο *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*, και να δηλώσει την πίστη του ότι είναι «γεννημένος δραματουργός» (Καζαντζάκη 1983: 468).

Επιστρέφει έπειτα στην τραγωδία και, ως το 1954, τον απασχολούν θέματα που θυμίζουν εκείνα της μυθιστορηματικής παραγωγής του: τη σύγκρουση πατέρα και γιου στη *Μέλισσα*, το δίλημμα της χριστιανικότητας στον Ιουλιανό, την εθνική ενότητα στον *Καποδίστρια*, την έννοια της αμαρτίας στα *Σόδομα και Γόμορρα*. Η τριλογία του *Προμηθέα* εμπεριέχει τη μπερξονική και νιτσεική θεωρία, ο *Κωνσταντίνος Παλαιολόγος* τον αγωνιζόμενο ήρωα. Ο *Κούρος* φέρει πάλι τα νιτσεικά παραγγέλματα και το ξεπέρασμα των γήινων παθών, ο *Βούδας* τη σύγκρουση της παράδοσης/πατέρα και του νεωτερικού/γιου, και τέλος, ο *Χριστόφορος Κολόμβος* τον ανένδοτο αγώνα.

2. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μετά το θάνατο του συγγραφέα, η σύζυγός του Ελένη, αναδιφώντας το αρχείο του, ανέσυρε και το χειρόγραφο του έργου. Για να το καταστήσει γνωστό στο ευρύ κοινό, το παραχώρησε στο περιοδικό *Νέα Εστία* όπου και δημοσιεύτηκε στις 1 Νοεμβρίου 1962, στον 72^ο τόμο και στο τεύχος 848 με το ακόλουθο εισαγωγικό σημείωμα:

Τò ανέκδοτο αυτό θεατρικό έργο μᾶς τὸ παραχώρησε ἡ κ. Ἑλένη Ν. Καζαντζάκη, πὸν θερμὰ τὴν εὐχαριστοῦμε. Εἶναι τὸ τελευταῖο ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Καζαντζάκη. Ὁ Π. Πρεβελάκης μᾶς πληροφοροεῖ («Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ποίημα τῆς Ὀδύσσειας», σελ. 334, σημ. 355) ὅτι «Ὁ Ὅθέλλος ξαναγυρίζει» γράφτηκε στὴ χρονικὴ περίοδο 1936-37 καὶ εἶναι μιὰ *comédie piranเทลλικῆς τεχνοτροπίας*».

Ἡ παράδοση του κειμένου γίνεται στις σελίδες 1522-1569, χωρίς να αναφέρεται ὄνομα επιμελητή.⁵ Ὅσον αφορά τὴ γλώσσα καὶ τονισμό, οἱ επιμελητές του κειμένου τῆς *Νέας Εστίας* –ἡ σύζυγος του εκλιπόντος συγγραφέα, ὁ Πρεβελάκης, οἱ επιμελητές του περιοδικού ἢ/καὶ ὁ συνδυασμός τους– χρησιμοποίησαν τὸ πολυτονικό σύστημα, καὶ διατήρησαν κατὰ κύριο λόγο τὴν τρέχουσα γιὰ τὴν εποχὴ ὀρθογραφία, ἀποφεύγοντας τὶς ἀπλοποιητικὲς ἐπιλογές του Καζαντζάκη (μεταβολὴ των –η, –υ, –ει, –οι σε –ι, του –αι σε –ε, του –υς σε –ης, βλ. Μαθιουδάκης 2017: 583). Οἱ ἐπιλογές αὐτές διατηροῦνται σε λίγες περιπτώσεις.

Στο δημοσιευμένο δράμα δὲν περιλαμβάνεται πίνακας τῶν προσώπων του έργου. Τὸ κείμενο εἶναι στοιχισμένο σε ὅλη τὴν ἑκτασὴ τῆς σελίδας, με τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων γραμμένα με μικρογράμματῃ ἐκτεταμένη γραφὴ νὰ βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς σελίδας. Οἱ σκηνικὲς/σκηνοθετικὲς ὀδηγίες τοποθετοῦνται σε παρένθεση, ἀνάμεσα στα λόγια τῶν ἡθοποιῶν. Στὸ σῶμα του κειμένου ἐντοπίζονται ἀρκετές ὀρθογραφικὲς ἀβλεψίες καὶ ἀστοχίες τῆς στίξης, συντομογραφίες, καθὼς καὶ σημεῖα ὅπου ἀναμειγνύονται σκηνοθετικὲς ὀδηγίες με λόγια του ἡθοποιού, καθιστώντας τὸ νόημα δυσπροσπέλαστο. Τὰ παραπάνω γεγονότα καθιστοῦν ἀκόμα πιο ἀπαραίτητῃ μιὰ περισσότερο ἐπιμελημένη ἐκδοσὴ του θεατρικού έργου *Ὁ Οθέλλος ξαναγυρίζει*.

⁵ Ὁ καζαντζακικός *Ὁθέλλος* δὲν εἶναι γνωστό ἀπὸ ποιὸν δέχθηκε ἐπιμέλεια, σε ἀντίθεση με τὸ *Ξημερώνει, τὸ Ἔως Πότε* καὶ τὸ *Φασγά* πὸν ἡ ἐπιμέλεια ἢ ἡ δημοσίευσή τους ἔχει συνδεθεῖ με τὸν Δ. Γουνελά (Μαθιουδάκης 2013: 129, Γουνελάς 1977). Ἡ ἀωνυμία του σε συνδυασμὸ με τὶς ἐπιλογές του, δημιουργοῦν ἓνα ἐρωτηματικό γιὰ τοὺς στόχους του καὶ τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐγένε ἡ δημοσίευσή του έργου.

Το 1983 το έργο ηχογραφήθηκε από μια πλειάδα γνωστών ηθοποιών και παρουσιάστηκε το 1997, από το Τρίτο Πρόγραμμα σε σκηνοθεσία Γ. Μιχαηλίδη.⁶ Η παράστασή του πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Θέατρο από πειραματικούς θιάσους: από τον «Θεατρικό Κύκλο '85» σε σκηνοθεσία Ν. Χαραλάμπους για 2 παραστάσεις τον Μάρτιο του 1988, και από τη Θεατρική Σκηνή Δήμου Κερατσινίου, σε σκηνοθεσία Τ. Τζαμαργιά το 2001 (Πετράκου 2005: 47, 302).

Ο *Οθέλλος* χαρακτηρίζεται ως κωμωδία με κωμικοτραγικά στοιχεία (Γραμματάς 1994: 86), με τόνους ελληνικής φαρσοκωμωδίας (Πετράκου 2005:300).⁷ Θα μπορούσαμε όμως να το χαρακτηρίσουμε και διακριτική σάτιρα όλων των στοιχείων που αποτελούν το νεοελληνικό θέατρο του μεσοπολέμου (η ελαφρά ειρωνεία που αφορά τις μεθόδους των σκηνοθετών, το κοινό, τους ηθοποιούς, το ρεπερτόριο κ.λπ.).⁸ Ταυτόχρονα συναντάμε την παρωδία της κλασικής αρχαιοελληνικής και ευρωπαϊκής τραγωδίας χωρίς όμως τη διάθεση να την υποτιμήσει.⁹

⁶ Το ηχητικό αρχείο υπάρχει στο Μουσείο Καζαντζάκη με τα στοιχεία ΑΗ00066.

⁷ Ο Bien (2007: 106) σημειώνει απλά τον χιουμοριστικό του χαρακτήρα. Ο Γλυτζουρής (2009: 21) το χαρακτηρίζει «θεατρνίστικη» comedie.

⁸ Για τη σάτιρα, βλ. Πατσαλίδης (2022: 321- 322).

⁹ Η παρωδία, υποσκάπτει κάποιες αισθητικές μορφές, αλλά ταυτόχρονα μέσω της σύνθεσης λειτουργεί ως «συνέχειά» τους. Μπορεί ταυτόχρονα να παραβιάζει και να ενδυναμώνει αυτό που παραβιάζει, «να το ενσωματώνει και να το αμφισβητεί» (Hutcheon 1985: 27, Χάτσιον 1988: 480).

3. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ ΞΑΝΑΓΥΡΙΖΕΙ

3.1. ΤΟ ΕΡΓΟ

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, οι δυσχερείς ιστορικές και οικονομικές συγκυρίες προκάλεσαν και τη μείωση παραγωγής θεατρικών έργων στον ελλαδικό χώρο. Όμως, οι ευρωπαϊκές επιρροές και οι ζυμώσεις στο ελληνικό θέατρο δεν ήταν λίγες. Σε μια προσπάθεια τόνωσής του, το 1930 ιδρύεται ξανά το Εθνικό Θέατρο (Γραμματάς 2017: 383), αναβιώνει η αρχαιοελληνική τραγωδία, ενώ στις θεατρικές σκηνές πρωταγωνιστούν πλέον μορφωμένοι ηθοποιοί, όπως ο Αλέξης Μινωτής κι η Κατίνα Παξινού. Τα θεατρικά έργα ανεβαίνουν από σκηνοθέτες με ευρωπαϊκή παιδεία και απαιτητική καθοδήγηση στους ηθοποιούς (Glytzouris 2007: 183).

Αρκετοί θεατρικοί συγγραφείς τολμούν να δοκιμαστούν στις μοντερνιστικές επιταγές που φτάνουν από την Ευρώπη. Ανάμεσά τους ο Καζαντζάκης, που η μεταλαμπάδευση της ευρωπαϊκής πνευματικής κίνησης στην Ελλάδα αποτέλεσε βασικό στόχο στο συγγραφικό προσανατολισμό του. Στα μέσα της δεκαετίας του '30 συνεργάζεται με το Εθνικό-Βασιλικό Θέατρο,¹⁰ μεταφράζοντας μια σειρά ευρωπαϊκών θεατρικών έργων, ανάμεσα στα οποία τον *Φάουστ* του Γκαίτε, και τη μεταθεατρική κωμωδία *Απόψε Αυτοσχεδιάζουμε* του Λουίτζι Πιραντέλλο.¹¹ Επιπλέον φιλοτέχνησε και μια μετάφραση του *Οθέλλου* του Σαίξπηρ, της οποίας το χειρόγραφο λανθάνει ακόμα.¹² Από την έμπνευση που του προσέφεραν τα παραπάνω κείμενα, αλλά και το *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα* του Πιραντέλλο (Γραμματάς 1992: 48) συνέγραψε το δικό του μεταθεατρικό έργο, όπου και αξιοποιεί στοιχεία τους.¹³ Στις 24/4/1934 γράφει σχετικά στο Μινωτή: «...έγραψα ένα δράμα εντελώς μοντέρνο, Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει, όπου έχετε τον κύριο ρόλο. [...] Είναι ένα τραγικό αιματηρό παιχνίδι, με πολύ γέλιο και δάκρυο, χωρίς φράσες, γοργό και haletant. Αν γίνει δεχτό, θα γράψω κι άλλα...» (Καζαντζάκης 1985: 116). Όπως αναφέρει και σε επιστολή στη σύζυγό του τον Ιούλιο του 1937: «Άρχισα κι εγώ σήμερα να ταχτοποιώ

¹⁰ Υιοθετούμε τον τίτλο από την Πετράκου (2007: 1091), ο οποίος αντικατοπτρίζει τις πολιτειακές αλλαγές του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

¹¹ Βλ. Πετράκου (2007: 1091). Το δακτυλόγραφο της που λάνθανε για εννιά δεκαετίες βρέθηκε τελικά στο Ψηφιακό αρχείο του Δημήτρη Ροντήρη του Δήμου Πειραιά, και η ταυτοποίησή του επίκειται από τη γράφουσα στο περιοδικό *Νέα Εστία*.

¹² Βλ. Πρεβελάκης (1984: 468, 500) και Ανεμογιάννης (2000: 48).

¹³ Παρ' όλη την ενασχόλησή του με τον Πιραντέλλο, στη βιβλιοθήκη του δεν υπάρχουν τα έργα του ιταλού δραματουργού, όπως πιστοποιεί η έκδοση «*Η Βιβλιοθήκη του Νίκου Καζαντζάκη*» από την Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών.

το δικό μου [δράμα],¹⁴ που είχα άλλοτε σκεφτεί: Ο “Οθέλλος ξαναγυρίζει”. Βρήκα την πλοκή και μου φαίνεται πως θα ’ναι εξαιρετικά *passionante*» (Καζαντζάκη 1983: 413). Όμως τελικά, ο καζαντζακικός *Οθέλλος* δεν παραστάθηκε ποτέ από το Εθνικό.

Αυτή η κωμωδία-τραγωδία, όπως την παρουσιάζει ο δημιουργός της, λειτουργεί ως προοικονομία για την «έκβαση» του δράματος, από τον τίτλο κιόλας, *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*. Παρ’ όλα αυτά, είναι ένα παιχνίδι «εξαπάτησης» του θεατή. Διαδραματίζεται σε μια θεατρική σκηνή με σκηνικά σχεδόν ανύπαρκτα και ετερόκλητα. Αναρωτιέται κανείς τι συμβολίζουν οι κούκλες οι καρφωμένες στον τοίχο, το πιάνο και το ρολόι. Οι κύριοι ήρωες του έργου είναι τρεις ηθοποιοί και ο διευθυντής του θεάτρου, καθώς και τρία φανταστικά πρόσωπα, χαρακτήρες διάσημων τραγωδιών. Ο Διευθυντής, απορρίπτοντας τις προτάσεις των φανταστικών χαρακτήρων να τους ανεβάσει στη σκηνή, αποφασίζει, μια και ταιριάζουν οι ηθοποιοί που έχει στη διάθεσή του, να συγγράψει μια μοντέρνα διασκευή του *Οθέλλου*. Για να πετύχει εξαιρετικό αποτέλεσμα, εξωθεί τον ζηλότυπο πρωταγωνιστή του στα άκρα, και κρατά τις καλύτερες ατάκες του σε σημειωματάριο προκειμένου να γράψει τον δικό του *Οθέλλο*. Μέσα από αρκετές προοικονομίες, ο Καζαντζάκης υποβάλλει στο θεατή το φριχτό τέλος της Δεισδαιμόνας. Ο ηθοποιός που ενσαρκώνει τον Οθέλλο πραγματικά «μπαίνει στο πετσί του ρόλου» και τελικά σκοτώνει τη γυναίκα του, η οποία ερμηνεύει την Δεισδαιμόνα. Η κάθαρση ολοκληρώνεται με την αποκάλυψη πως όλα αυτά δεν ήταν παρά ένα θεατρικό παιχνίδι. Έτσι, όσα εξήγγειλε ο Διευθυντής στην αρχή, ότι θα τυναχτούμε τρομαγμένοι απάνω στο κάθισμά μας, αλλά τελικά όλα θα αποδειχθούν ένα παιχνίδι για την διασκέδασή μας, όλα αυτά επιτεύχθηκαν διά μέσω των ηθοποιών του.

Ο ρυθμός του έργου είναι γρήγορος, με δεμένες σκηνές και κινηματογραφικά πλάνα («ταμπλώ»), επιρροή από τον κινηματογράφο που εισέβαλλε την δεκαετία του 1920 (Πετράκου 2005: 28). Οι σκηνικές/σκηνοθετικές οδηγίες είναι τέτοιες που βοηθούν τον σκηνοθέτη στον τρόπο απόδοσης του έργου.

Προκειμένου για το περιεχόμενο, ο *Οθέλλος* αγγίζει πλήθος θεμάτων: την υπαρξιακή στάση του Διευθυντή που ωθεί τον άνθρωπο στα άκρα και είναι υπεράνω καλού και κακού, τον επιφανειακό μοντέρνο άνθρωπο που έχει χάσει τον προσανατολισμό του και την αντίθεσή του από τον παραδοσιακό άνθρωπο, τον οποίο προκρίνει ο συγγραφέας, τον σχολιασμό των θεατρικών πρακτικών του μεσοπολέμου, χρησιμοποιώντας ως υλικό την αρχαία και την ευρωπαϊκή τραγωδία, το ρόλο του θεάτρου στη ζωή του ανθρώπου, το ρόλο

¹⁴ Η προσθήκη της λέξης σε αγκύλη δική μας.

του σκηνοθέτη και την εργαλειοποίηση του ηθοποιού ως προς το μήνυμα του θεατρικού κειμένου, τη σχέση πραγματικότητας και φαντασίας, την ενδιαφέρουσα εποχή ανάμεσα στην παντοδυναμία του θεατρικού συγγραφέα και στο διαφαινόμενο «θάνατο του συγγραφέα», καθώς και την ανανέωση της τραγωδίας. Όλα αυτά δομούνται με την μεταθεατρική φόρμουλα που είχε εισαγάγει ο Πιραντέλλο τα αμέσως προηγούμενα χρόνια (Θεοδωράνου 2009: 9-10).

Κατά τον Bien ο Καζαντζάκης με τον *Οθέλλο* του θέλησε να απευθυνθεί σε ένα ευρύτερο κοινό από εκείνο που θα διάβαζε την *Οδύσεια*,¹⁵ η οποία θα εκδιδόταν ένα χρόνο μετά (Bien 1998: 161 στο Glytzouris 2007: 182). Ωστόσο, οι θεατρικοί παράγοντες δεν το επέλεξαν για παράσταση, οπότε δεν έχουμε κάποια πληροφορία για το αν το κοινό θα μπορούσε να το αποκωδικοποιήσει και να το αποδεχτεί.¹⁶

Το πόσο πολύπλοκο είναι το έργο, μας το παρουσιάζει σε μια ανάλυση των επιπέδων διάρθρωσης ο Γραμματάς (1994: 90-92), όπου εντοπίζει έξι στάδια: (α) το προσληπτικό, το οποίο αποτελεί το τελικό αποτέλεσμα που προσλαμβάνει ο θεατής, (β) το μετακειμενικό, αυτό το οποίο βλέπει ο υποθετικός θεατής, δηλαδή εκείνος που υπάρχει μέσα στο θεατρικό έργο ως ρόλος, (γ) το *διακειμενικό*, το οποίο περιέχει τα αποσπάσματα των κλασσικών θεατρικών έργων, (δ) το *θεατρικό*, δηλαδή τον θεατρικό ρόλο που ανατίθεται στους πραγματικούς ηθοποιούς, (ε) το *πραγματικό* επίπεδο, δηλαδή την αντικειμενική κατάσταση κατά την οποία ένας ζηλότυπος σύζυγος βιώνει μια συναισθηματική περιπέτεια, (στ) το *αρχέτυπο*, δηλαδή τα κλασσικά κείμενα που παρεισφρέουν στο κείμενο, και κυρίως το σαιξπηρικό πρότυπο ως βάση του καζαντζακικού έργου. Είναι φανερό λοιπόν ότι το έργο, παρόλο που είναι πιο «ελαφρύ» από τα προηγούμενά του –ο Bien σημειώνει ότι μόνο στον *Οθέλλο* δεν υπάρχει η σοβαροφάνεια ενός προφήτη που φωνάζει στην έρημο (2007: 105)– όμως είχε ανάγκη από περισσότερο ανοιχτόμυαλους θεατρανθρώπους, ελλείψει των οποίων ο *Οθέλλος* έμεινε στο συρτάρι εικοσιπέντε ολόκληρα χρόνια, χωρίς να γίνει καν προσπάθεια δημοσίευσής του (Πετράκου 2005: 300), γεγονός που μαρτυρεί μάλλον πολύ έντονη αρνητική κριτική.

Ο Bien σημειώνει για τις αρετές του *Οθέλλου* και του συγγραφέα του (2007: 105-106):

¹⁵ Χρησιμοποιούμε την πρώτη γραφή του τίτλου, κατά τις προτιμήσεις του συγγραφέα της.

¹⁶ Άλλωστε το Εθνικό δεν ανέβασε ούτε έργο του Πιραντέλλο μέχρι το 2005, όπως προκύπτει από το αρχείο παραστάσεων <http://www.nt-archive.gr/plays.aspx> (τελ. ανάκτηση 31/1/2024) Δεν αποκλείεται όμως η αιτία να ήταν ο γενικότερος αποκλεισμός του Καζαντζάκη από το Εθνικό Θέατρο που μαρτυρείται στις επιστολές του προς τον Πρεβελάκη (1984: 498).

«[ο Καζαντζάκης]...ήταν ένας γεννημένος δεξιοτέχνης της γλώσσας με θαυμάσιο «αυτί» για διάλογο, [...] πλήρη γνώση του εξπρεσιονισμού, του συμβολισμού, του φουτουρισμού και των άλλων ρευμάτων της πρωτοπορίας και γενικότερα, μια πολύ υψηλή αισθητική. [...] κατάφερνε να γεμίζει τη σκηνή με πολλά πρόσωπα, θυμίζοντας πολύ έργα του Σαίξπηρ ή του ιταλικού μελοδράματος...[...] Το γράψιμο του Καζαντζάκη είναι έξυπνο και περίπλοκο, καθώς χρησιμοποιεί το παιχνίδι με τις λέξεις, τον λογοτεχνικό υπαινιγμό, τις διπλές έννοιες και όλα τα είδη του δόλου. [...] Σε συμφωνία με το θέμα του ότι η ζωή είναι ένα παιχνίδι και ότι η λεγόμενη πραγματικότητα είναι ονειρική και φιλοπαίγμων, ο Καζαντζάκης μετατρέπει το ίδιο το έργο σε ένα ονειρικό και καπριτσιόζικο παιχνίδι.»

Ο ίδιος μελετητής βλέπει στον *Οθέλλο* συμπυκνωμένη τη «μπλαζέ στάση» του Καζαντζάκη, που αποδέχεται τον αγώνα αφού είναι αναπόφευκτος, κι αφού η πραγματικότητα είναι δικό μας πνευματικό κατασκεύασμα. Εντοπίζει σε όλο το δράμα την αντίθεση υπαρκτού και μη υπαρκτού, κι εκτιμά στον Καζαντζάκη την αίσθηση του χιούμορ. Σημειώνει ακόμα ότι ο δρόμος που προτιμούσε ο συγγραφέας, ήταν αυτός που «επέτρεπε στο ρεαλισμό (την πολιτική) να συγχωνευθεί με το όραμα μέσω της μυθικής μεθόδου» (2007: 16, 77, 105-107). Τέλος, η Πετράκου, μέσα στον *Οθέλλο* βρίσκει τις ίδιες ιδέες που αξιοποιεί ο Καζαντζάκης και στα υπόλοιπα έργα του: «την ύλη που γίνεται πνεύμα, το καλό και το κακό που συνεργάζονται για να δημιουργήσουν νέους κόσμους, τη μάσκα και το πρόσωπο, την προτίμηση στους απόλυτους και παθιασμένους ανθρώπους», την ανώριμη γυναίκα που η σεξουαλικότητά της «κινεί τον κόσμο». Βλέπει τον *Οθέλλο* σαν ένα σημείο καμπής όπου ο συγγραφέας «πειραματίζεται με μοντέρνα φόρμα, εμβολιάζοντάς την με το γενετικό υλικό της κλασικής παράδοσης» (Πετράκου 2005: 302). Ο *Οθέλλος* είναι μία ακόμα περίπτωση όπου ο Καζαντζάκης φτάνει στη λύση του έργου του με ένα «εντυπωσιακό φινάλε», στοιχείο που έχει εντοπίσει και στα άλλα έργα του ο Πούχγερ (2000: 23).

Το κείμενο αποκαλύπτει μια νέα πλευρά του ανθρώπου Καζαντζάκη, αυτή του χιουμορίστα, ένα χαρακτηριστικό που αναδεικνύει η Έλλη Αλεξίου (1981: 15, 123), υποστηρίζεται και φιλοσοφικά από τη μελέτη του Μπέρξον αλλά δεν έχει ερευνηθεί ακόμα εκτενώς, καθώς το θέμα του γέλιου ελάχιστα φορές αναφέρεται στο έργο του.¹⁷ Η ειρωνεία

¹⁷ Βλ. και Bergson H. (1965). *Το γέλιο*, μτφ. Ν. Καζαντζάκης, Αθήνα: εκδ. Φέξη.

του είναι επίσης χαρακτηριστικό του ανθρώπου Καζαντζάκη, είναι αρκετά κοφτερή και τη συναντούμε νωρίτερα σε άρθρα όπως: (α) «Η Μουντίτα κι εγώ» (Καζαντζάκης 1926 στο Χατζή 2018: 55-56),¹⁸ (β) «Οι ραγιάδες» (Καζαντζάκης 1906 στο Πετράκου 2005: 63)

Ο Καζαντζάκης στη συνέχεια εγκατέλειψε τη (μεταθεατρική) κωμωδία, αλλά χρησιμοποίησε τεχνικές της στο μεταγενέστερο έργο του, όπως θα δείξουμε παρακάτω. Προφανώς ως «Προφήτης – Ποιητής» είχε ανάγκη από ένα μέσον πιο εύκολα προσπελάσιμο από το κοινό. Το θεατρικό όφειλε να μείνει αφανές, έως ότου οι συνθήκες θα επέτρεπαν να αντιμετωπιστεί πιο αποστασιοποιημένα η μεταμοντέρνα ειρωνεία, που διαπερνά το έργο και «προκαλεί» κάθε πτυχή του θεάτρου. Ο Καζαντζάκης είπε σχετικά: «Άμα πεθάνω, ελπίζω όλα αυτά τα έργα να χρησιμοποιηθούν *in memoriam*. Δε θά ναι καθόλου αργά, κι άλλη αμοιβή δε χρειάζεται» (Πρεβελάκης 1984: 491).¹⁹

3.2. Η ΠΛΟΚΗ

Στην σκηνή ενός θεάτρου, ο Διευθυντής ανοίγει την αυλαία, χωρίς να έχει επιλέξει το έργο που θα παρουσιάσει στους θεατές. Οι ηθοποιοί του εξηγείρονται που τους εκθέτει στα μάτια των θεατών, αλλά εκείνος τους διώχνει για να βρει το θέμα του έργου. Αφού παρελαύνουν τρία φανταστικά πρόσωπα ισάριθμων κλασικών τραγωδιών, προτείνοντάς του επί ματαίω το δικό τους έργο, ο Διευθυντής αποφασίζει να ανεβάσει μια διασκευή του *Οθέλλου*. Ωθεί τους ηθοποιούς του στα άκρα, κι εκείνοι απορροφημένοι από τους ρόλους τους έχουν την τύχη των ομώνυμων σαιξπηρικών ηρώων. Μόνο που τα φαινόμενα απατούν...

Πιο συγκεκριμένα η διάρθρωση της πλοκής έχει ως εξής:

Α΄ ΠΡΑΞΗ: Σε μια θεατρική σκηνή, ο Διευθυντής διατάζει να ανοίξει η αυλαία στους θεατές, ενώ οι ηθοποιοί δεν είναι έτοιμοι για παράσταση. Οι ηθοποιοί που παρίστανται είναι ο Αλέκος (ζηλότυπος και νιόπαντρος με τη Μαρίκα), η Μαρίκα, και ο Μήτσος ο οποίος τη φλερτάρει. Η Μαρίκα στέλνει ένα σημειωματάκι στο Διευθυντή και τον επισκέπτεται, για να τον παρακαλέσει να της δώσει ένα ρόλο άπιστης. Έτσι θα απατήσει τον άντρα της, ως μοντέρνα γυναίκα, αλλά όχι στην πραγματικότητα. Ο ζηλότυπος Αλέκος παρακολουθεί

¹⁸ Στο κείμενο του άρθρου φορέας των ειρωνικών σχολίων είναι η Μουντίτα/Ε. Λαμπρίδη, αλλά καθώς η Λαμπρίδη την ίδια χρονιά προσχώρησε στις ελληνικές φεμινιστικές οργανώσεις (Γαρίτσης 2016: 20), είναι μάλλον αδύνατο να εκφράστηκε η ίδια με τον τρόπο αυτό.

¹⁹ Η ορθογραφία και ο τονισμός του Καζαντζάκη. Η άτονη λήγουσα είναι χαρακτηριστικό του τονισμού του, βλ. και Bien (2007: 111, 677).

στενά, οδηγημένος από τον Μήτσο, που του βάζει ιδέες για τη σχέση της γυναίκας του με τον Διευθυντή.

Ο Διευθυντής μένει μόνος, για να διαλέξει έργο. Εμφανίζεται μπροστά του η Κλυταιμίστρα που τον εκλιπαρεί να την ανεβάσει «στο σανίδι». Ο Διευθυντής τη θεωρεί παρωχημένη και τη διώχνει. Ακολουθεί ο δόκτωρ Φάουστ, που θέλει να ζήσει ξανά, για να μάθει «τα πάντα» αλλά αποπέμπεται επίσης. Τελευταίος εμφανίζεται ο Οθέλλος²⁰. Παραδέχεται ότι ο ίδιος συμπεριφέρθηκε σαν βάρβαρος στην πραγματικότητα κι ότι, αν επανερχόταν στη ζωή, θα ενεργούσε τόσο εκλεπτυσμένα όσο ο Οθέλλος που παρουσίασε ο Σαίξπηρ. Ο Διευθυντής αποφασίζει να ανεβάσει τον Οθέλλο. Όμως, όταν ακούει ότι, αφού σκοτώσει τον Γιάγο, σκοπεύει να ζήσει ειρηνική ζωή η συμφωνία χαλάει ως μη συμφέρουσα. Εμφανίζεται η Δεισδαιμόνα με τα δώδεκα παιδιά της και αποδεικνύεται ότι ήταν πιστή στον Οθέλλο. Ταυτόχρονα εμφανίζεται και ο Γιάγος, κι ο Οθέλλος τρέχει να τον εκδικηθεί κι εξαφανίζεται. Ο Διευθυντής αποφασίζει να ανεβάσει μία νέα εκδοχή του Οθέλλου.

Β΄ ΠΡΑΞΗ: Ο Διευθυντής στο εξής αποκαλεί τους ηθοποιούς του με τα ονόματα των ρόλων τους. Ο Αλέκος στο ρόλο του Οθέλλου, θυμώνει με τον Μήτσο που παίζει τον Γιάγο, διότι φλερτάρει με τη Μαρίκα που παίζει το ρόλο της Δεισδαιμόνας. Όσο κι αν τον βεβαιώνει ο Διευθυντής-θεατρώνης ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας, εκείνος δεν το αποδέχεται. Ο Μήτσος-Γιάγος ανακατεύει τα λόγια του και πολιορκεί την Μαρίκα-Δεισδαιμόνα. Η ζήλεια του Οθέλλου φουντώνει, αλλά ο Διευθυντής τον αγνοεί και καταγράφει τις αντιδράσεις των δύο ανδρών που τσακώνονται.

Διατάζει τον Γιάγο να δώσει το γραμματάκι της Μαρίκας στον Οθέλλο, για να του εξάψει περισσότερο τη ζήλεια. Έτσι θα ξαναγραφτεί ένα μοντέρνο έργο πάνω στο παλιό θέμα. Ο Γιάγος δείχνει στον Οθέλλο τον Διευθυντή που κορτάρει τη Δεισδαιμόνα. Χρησιμοποιώντας το σαιξπηρικό κείμενο ο Οθέλλος ζητά αποδείξεις για την απιστία της γυναίκας του, και επιτίθεται στο Γιάγο. Ο Διευθυντής χαίρεται με την επιτυχία της σκηνης, και παρέχοντας περισσότερες αφορμές ζήλειας, καταγράφει τις αντιδράσεις του Οθέλλου, για να γράψει το νέο έργο *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει*. Εκείνος εξουθενωμένος ψυχικά αποφασίζει να αποχωρήσει από την παράσταση. Ο Διευθυντής όμως του υπόσχεται ποσοστά από την παράσταση, κι οι άλλοι προσπαθούν να τον ηρεμήσουν. Σε μια μεταστροφή της διάθεσής του, θεωρεί ότι αυτό είναι το πρόσωπό του και αρνείται να

²⁰ Ο «πραγματικός» Οθέλλος, το αρχέτυπο, και όχι του Σαίξπηρ.

ηρεμήσει. Παίζοντας μια σκηνή με τη Δεισδαιμόνα καταρρέει. Ο θεατρώνης χαίρεται που τα κατάφερε να τον εξωθήσει εκεί, και σημειώνει τις αντιδράσεις του.

Ο Γιάγος βεβαιώνει τον Οθέλλο πως όσα γίνονται δεν αναφέρονται στο σαιξπηρικό Οθέλλο, αλλά στη διασκευή που έκανε ο Διευθυντής. Ο Οθέλλος παρακαλεί τη γυναίκα του να παραιτηθούν από το θέατρο, αλλά ο Διευθυντής του αποκαλύπτει ότι οποιαδήποτε εξέλιξη είναι μέσα στο σενάριό του. Οι τρεις ηθοποιοί διαμαρτύρονται και φεύγουν από την πρόβα. Ο Διευθυντής υπενθυμίζει στο Γιάγο το γραμματάκι.

Γ' ΠΡΑΞΗ: Ο σκηνοθέτης αναρωτιέται πώς θα βγάλει λόγια από την καρδιά του ηθοποιού, που όμως να είναι συγκρατημένα για να είναι τέχνη. Ο Γιάγος έρχεται και ανακοινώνει ότι έδωσε το γραμματάκι στον Οθέλλο, κι ότι τον είδε να καταρρέει. Παρακαλεί τον Διευθυντή να μην το συνεχίσει, γιατί λυπάται τον Οθέλλο, αλλά ο θεατρώνης τον υποτιμά, και του θυμίζει ότι το κοινό θέλει δράμα για να διασκεδάσει. Ο Γιάγος λυπάται τους κλασικούς ήρωες που δεν τους αφήνουν αιώνια να ησυχάσουν. Ο Διευθυντής το βρίσκει ενδιαφέρον, αλλά ζητά να μάθει για το γράμμα. Ο Γιάγος περιγράφει την κατάρρευση του Οθέλλου, όταν το διάβασε. Έρχεται η Δεισδαιμόνα με μάτια πρησμένα από το κλάμα, αλλά ο θεατρώνης απαιτεί να σταματήσει να κλαίει, επειδή το πρόσωπό της ανήκει στο θέατρο. Εκείνη υπακούει πειθήνια.

Έρχεται ο Οθέλλος εξουθενωμένος και βρίζει τη γυναίκα του ως ένοχη. Ο Γιάγος κι η Δεισδαιμόνα ζητούν να αναβληθεί η πρόβα, γιατί φοβούνται τον θυμό του Οθέλλου. Ο Διευθυντής ακάθεκτος ανακοινώνει ότι είναι η σκηνή του φόνου. Ο Οθέλλος απαγγέλλει παράφορος τους σαιξπηρικούς στίχους. Ο Διευθυντής ικανοποιημένος συνεχίζει να καταγράφει. Ο Οθέλλος δηλώνει ότι θα σκοτώσει τη γυναίκα του, γιατί τον απατά, αλλά συνειδητοποιώντας ότι δε μπορεί, καταρρέει. Ο Διευθυντής έχει νικήσει, διότι έχει καταφέρει να βγάλει από τον ηθοποιό το συναίσθημα. Ό,τι κι αν πει πλέον ο Οθέλλος, θα είναι σωστό. Ο Οθέλλος αρνείται να πάει παρακάτω, κι όταν ο Διευθυντής επαναλαμβάνει πως οτιδήποτε κι αν κάνει είναι μέσα στο έργο, νιώθει εγκλωβισμένος. Καλεί τους δυο άλλους ηθοποιούς να φύγουν. Τότε ο Διευθυντής τους λέει το μυστικό: το έργο δεν ήταν γραμμένο, αλλά γράφεται από τα λόγια και τις πράξεις τους. Ο Γιάγος θέλει να εκδικηθεί τον Διευθυντή επειδή τον εκμεταλλεύτηκε, και ετοιμάζεται να πει την αλήθεια στον Οθέλλο για το γράμμα, αλλά ο Διευθυντής προλαβαίνει και εξαπατά τον ζηλότυπο σύζυγο, πως όσα θα του πει τώρα ο Γιάγος είναι κατόπιν συμφωνίας τους. Παρόλο που αποκαλύπτεται η αλήθεια, είναι αργά: ο Οθέλλος δεν πιστεύει τίποτα, και επιλέγει να συνεχίσει το ρόλο του. Η Δεισδαιμόνα κι ο Γιάγος αποφασίζουν να τον ακολουθήσουν ως το τέλος. Ο Οθέλλος

πνίγει τη Δεισδαιμόνα, ακολουθεί ταραχή, από την πλατεία πετάγονται κάποιοι βαλτοί και ρωτάνε αν όντως σκοτώθηκε η Μαρίκα, και κάποιος πάει να σκοτώσει τον δράστη. Τότε ο Διευθυντής αποκαλύπτει ότι τίποτα από όλα αυτά δεν ήταν αληθινό, αλλά ήταν μέσα στο έργο που τους ετοίμασε. Τέλος, η Δεισδαιμόνα σηκώνεται, ο Οθέλλος γελάει και το κοινό μένει με το ξάφνιασμα που προκαλεί η μετάπτωση από το ένα ακραίο αίσθημα στο αντίθετό του.

3.3. ΟΙ ΗΡΩΕΣ

Ενδιαφέρουσες διαστρωματώσεις χαρακτηρίζουν και το πλάσιμο των ηρώων του καζαντζακικού Οθέλλου. Σ' αυτούς προβάλλονται αντανάκλασεις από επιρροές προηγούμενων καλλιτεχνικών ρευμάτων και μοτίβων του Καζαντζάκη, αξιοποιούνται υπαινικτικά τα παιδικά βιώματα του συγγραφέα και η διάπλαση των ηρώων σε αντιθετικά δίπολα. Αντιπροσωπεύουν σε γενικές γραμμές την ψυχραιμία του απολλώνιου στοιχείου και του παθιασμένου διονυσιακού και –εκτός από τον Διευθυντή– είναι ένας συνδυασμός κωμικού και τραγικού.

Ακολουθώντας την κατάταξη των ηρώων που πρότεινε ο Γραμματάς (1994: 89) μπορούμε να διακρίνουμε τους ρόλους σε όσους έχουν μεταθεατρική υπόσταση, και σε όσους έχουν θεατρική. Οι μεταθεατρικοί ως «διακειμενικά προϊόντα της συνείδησης του διευθυντή», αποτελούν φανταστικούς ήρωες του κλασικού ρεπερτορίου (Κλυταιμίστρα, Φάουστ, Οθέλλος, Δεισδαιμόνα, παιδιά του Οθέλλου, Γιάγος). Οι ρόλοι με «πραγματική» θεατρική παρουσία, αποτελούν προϊόντα της συνείδησης του συγγραφέα: Διευθυντής, νιόπαντρο ζευγάρι, εραστής, υπηρέτης, τεχνικοί και «θεατές» που έχει φυτέψει ο συγγραφέας στο κοινό.

Η Κλυταιμίστρα, μια ηρωίδα-γυναίκα με κατώτερα ένστικτα (που εκπροσωπεί την καρδιά), κι ο Φάουστ, ένας ήρωας άνδρας με ανώτερες επιδιώξεις (που εκπροσωπεί το νου του ανθρώπου), είναι οι ενσαρκώσεις της κλασικής τραγωδίας, η οποία όπως προείδαμε, αντιμετωπίζεται από τον Διευθυντή με αρκετή αμφιθυμία, για την αξία των θεμάτων της ως αντικείμενο του μοντέρνου θεάτρου. Η Κλυταιμίστρα παρουσιάζεται δύσμορφη, και πεινασμένη για ζωή *«μια αντρογυναίκα, κοντή, παχιά, λίγο καμπούρα, ντυμένη αρχαία, με μια κρεατοελιά στο μάγουλο, μουστάκι... Κρατάει ένα αιματωμένο τσεκούρι, φοράει*

κοθόρνους και χτυπάει» (σ. 59).²¹ Ο Φάουστ, «ένας γέρος με ράσο, λιγνός, ποτάμι τα γένια» (σ. 69), επιθυμεί την επιστήμη αλλά και τις σαρκικές απολαύσεις. Οι απαιτήσεις και των δυο να ανέβουν στη σκηνή, και η τραγικότητα της παράκλησής τους να μην τους καταδικάσουν στη λήθη, παρέχουν στο Διευθυντή την ευκαιρία να ειρωνευτεί το σύγχρονο κοινό και την εποχή του: οι άνθρωποι έχουν πλέον εκθηλυθεί κι οι τεχνολογικές εφευρέσεις δεν κατάφεραν να χαρίσουν την ευτυχία που υπόσχονταν. Ο άνθρωπος παραμένει πάντα μίζερος. Εμμέσως πλην σαφώς συμπαραστέκεται στους τραγικούς ήρωες που τώρα ζουν ακόμα μια τραγωδία: αυτή της εξαφάνισής τους.

Μέσω της ειρωνείας προς την Κλυταιμίστρα στηλιτεύει τις αγριοφωνάρες και την πολυλογία με την οποία παρουσιάζουν οι σύγχρονοί του σκηνοθέτες την τραγωδία, χωρίς να ακούν τον δραματικό Λόγο της. Παραδέχεται ακόμα ότι ο συγγραφέας είναι ο δημιουργός της αθάνατης τέχνης, αφού ο Αισχύλος έχει καταστήσει αθάνατο αυτόν τον χαρακτήρα, που αν ήταν απλά μια γυναίκα, θα είχε ήδη εξαφανιστεί στη λήθη του κόσμου. «Ό,τι και αν έκαμε ο Θεός πεθαίνει. Κι ο άνθρωπος μπορεί καμιά φορά να σου σκαρώσει κάτι όντα αθάνατα» (σ. 68).

Εξαίρεση αποτελεί ο Οθέλλος, που μας αφήνει με μια κωμική αίσθηση για την αγάπη του στις δολοφονίες και τα βασανιστήρια. Είναι το μόνο πρόσωπο που φεύγει από μόνο του. Το δικό του πάθος της ζήλειας, είναι πιο οικείο στο μέσο θεατή, γι' αυτό και επιλέγεται από τον Διευθυντή ως θέμα. Είναι ένας ευτυχής –τουλάχιστον στην αρχή για τον Διευθυντή– συνδυασμός του βάρβαρου που δέχεται να εξευγενιστεί από την τέχνη. Είναι ενδιαφέρον ότι στο έργο, υπάρχουν δύο Οθέλλοι που «ξαναγυρίζουν»: ο «πραγματικός» Οθέλλος που παρουσιάζεται στο Διευθυντή, το ρεαλιστικό βίαιο πρόσωπο που σκότωσε τη γυναίκα του νομίζοντάς την άπιστη, και θέλει να κατακρεουργήσει τον αίτιο της εξαπάτησής του. Όμως, στον Κάτω Κόσμο συνάντησε τον Γουίλιαμ (Σαίξπηρ) που του παρουσίασε την δική του εκδοχή για το βίο του, και, εντυπωσιασμένος ο Οθέλλος, τώρα θέλει να παίξει τον ρόλο του θεατρικού Οθέλλου (διότι η θεατρική πραγματικότητα είναι καλύτερη από τον ρηχό ρεαλισμό). «Να σου πω την αλήθεια» λέει στο Διευθυντή, «[...] το πράμα δεν έγινε καθόλου έτσι. Μούγκριζα μονάχα κι άφριζα, θυμούμαι... [...] Μα έτσι που τα 'λεγε, ο αφιλότιμος, ήταν πιο καλά. [...] πιο σωστά!» (σ. 82). Τελικά όμως, ο ρεαλιστικός Οθέλλος, παραμένει αγροίκος και λάτρης της βίας, και, μη μπορώντας να νικήσει το ένστικτό του, απομακρύνεται λάβρος από τη σκηνή, για να εκδικηθεί τον σαιξπηρικό Γιάγο.

²¹ Οι σελίδες παραπέμπουν στο κείμενο της έκδοσης που επιχειρούμε.

Γίνεται φανερό από όσα προηγήθηκαν ότι, παρωδώντας τα φανταστικά πρόσωπα ο συγγραφέας, βρίσκει την ευκαιρία να παρουσιάσει τον προβληματισμό του για την κλασική τραγωδία ως θέμα.

Τα «πραγματικά» θεατρικά πρόσωπα στερούνται τον πρότερο βίο. Είναι μονοδιάστατοι ήρωες κι από τις πτυχές των χαρακτήρων τους παρουσιάζονται μόνο εκείνες που εξυπηρετούν τους προβληματισμούς του έργου. Η επεξεργασία τους παρόλ' αυτά αποδίδει πραγματικούς ανθρώπινους τύπους: τον αφοσιωμένο στην τέχνη Διευθυντή θεάτρου, τον ζηλότυπο σύζυγο, την πιστή γυναίκα που ονειρεύεται τη χειραφέτηση, τον ερωτύλο ηθοποιό. Πρωταγωνιστές είναι το ζευγάρι Διευθυντής και Αλέκος/Οθέλλος. Δευτεραγωνιστές το ζευγάρι Μήτσος / Γιάγος και Μαρίκα / Δεισδαιμόνα, ως αντίπαλος και ερωμένη του Αλέκου/Οθέλλου αντίστοιχα.

Από τους βασικούς πρωταγωνιστές, ο Διευθυντής είναι ο μόνος «συμπαγής» και πολύπτυχος χαρακτήρας. Ανδροπρεπής, νιτσεικός τύπος με όραμα να φτάσει το έργο του στα ακρότατά του όρια χωρίς συμβιβασμούς: «*Να μην αδικήσουμε, να μην πονέσουμε, να μη σκοτωθούμε! [...] 'Ενάρετοι!' [...] Χωρίς μεγάλες κακίες... χωρίς μεγάλα πάθη... Ανθρωπάκοι!*» (σ. 144). Ανυποχώρητος στο χρέος του, ένα ζητούμενο του Καζαντζάκη από την πρώιμη εθνικιστική περίοδό του (Bien 2001: 14-15).

Επεξεργασμένος σύμφωνα με το σχήμα του «*theatrum mundi*» (Κουλάνδρου 2019: 905) ο Διευθυντής του Οθέλλου σκηνοθετεί τη ζωή των ηθοποιών του ως «μοίρα», ως «ανώτερο ον», που ο Αλέκος τρέμει την επιβολή του, σα να ήταν Θεός που δεν μπορεί να αποφύγει. Ο Μήτσος/Γιάγος μάλιστα κάποια στιγμή καλεί τον Αλέκο/Οθέλλο να σπάσουν τα «μάγια» και να ελευθερωθούν από τον τύραννό τους. Άλλοτε, ο Διευθυντής μιλά λες και γνωρίζει κάποιο υπαρξιακό μυστικό· μιλώντας π.χ. για τη Μαρίκα την αποκαλεί «σιτάρι», λες και γνωρίζει την πορεία που θα ακολουθήσει το γυναικείο φύλο στους αιώνες που έρχονται. «*Μου έρχεται να φωνάζω*» λέει, «*ν' ανοίξω τα μάτια της... να δουν... Μα κρατιέμαι... Όχι! όχι! Έτσι πρέπει να γίνει. Είναι ανάγκη!*» (σ. 127).

Πρόκειται για τον αισθητιστή καλλιτέχνη που έχει αναγάγει την τέχνη σε ύψιστο σκοπό, κι όπως διαπιστώνει ο Γραμματάς, «έχει το ρόλο του συγγραφέα», ο οποίος ελέγχει τη δράση (1994: 91). Αποτελεί προσωπείο του Καζαντζάκη: ξεχωρίζει από τη μάζα με την ευρεία μόρφωση των καλλιτεχνών της εποχής, και –γιατί όχι;– είναι ένας εγωκεντρικός νάρκισσος του πνεύματος. Κατά την Πετράκου είναι ο μόνος καζαντζακικός ήρωας, που ξεκινά για την περιπέτεια να βρει έργο για να ανεβάσει, χωρίς «δίχτυ ασφαλείας», με την αυλαία ανοιχτή, και μας προκαλεί να γνωρίσουμε τη διαδικασία γέννησης ενός θεατρικού

έργου από τη σύλληψή του κιόλας. Μέσα στο έργο στέκεται «σα θηριοδαμαστής» απέναντι στους συνεργάτες του, κι ανάμεσα στην καλλιτεχνική κι ανθρώπινη πλευρά του, υπηρετεί μόνο την πρώτη (Πετράκου 2005: 294) όπως άλλωστε και ο Καζαντζάκης, κατά τις μαρτυρίες της πρώτης γυναίκας του, Γαλάτειας (Καζαντζάκη 2007). Ρίχνεται στον αγώνα, για να αποστάξει μύρο από ευτελές υλικό: έναν καθημερινό άνθρωπο με γήινα ένστιχτα, που θα τον μετατρέψει ο ίδιος σε αθάνατη τέχνη. Δε λυπάται τους συνεργάτες του, ούτε ως προσωπικότητες ούτε ως ηθοποιούς· τους χειρίζεται ως όργανα μετάδοσης του δικού του μηνύματος. Έργο «βαρύ κι επικίνδυνο» το χαρακτηρίζει, «σα να θες να κάμεις αγάλματα μα όχι από πηλό ή πέτρα παρά από φλόγες...» (σ. 127). Οικτίρει τη «Νέα Γυναίκα» που έχει διαβρωθεί από τον μοντερνισμό, τους άντρες που άγονται από το ερωτικό ένστικτο.²² Εκείνος είναι το μυαλό που δεν παρασύρεται από τη σαγήνη ούτε της γυναίκας ούτε της πολιτικής.

Η πίεση του Διευθυντή θυμίζει κάτι από την πίεση του πατέρα Καζαντζάκη που συνθλίβει τον γιο στην προσπάθειά του να τον ανεβάσει ψηλότερα, να του προκαλέσει έντονα συναισθήματα και ρωμαλέο ήθος.²³ Επηρεασμένος από τον ιμπρεσιονισμό του Ντ' Αννούντσιο, ο Διευθυντής οδηγεί τον ήρωά του να «σπάσει» πάνω στη σκηνή και με την υποκριτική του τέχνη να προσφέρει αισθητική απόλαυση στο κοινό που παρακολουθεί (βλ. και Γλυτζουρή 2009: 76). Σε αντίθεση με το ρόλο του σκηνοθέτη του *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* του Πιραντέλλο, στο τέλος του έργου, αποκαλύπτεται ότι οι ηθοποιοί έχουν συνεργαστεί μαζί του, στοιχείο μάλλον οπтимιστικό, που συνάδει με την πίστη του Καζαντζάκη στο ξεχωριστό άτομο και τις ικανότητές του.

Χαρακτηριστική είναι η πρωτεϊκότητα των υπόλοιπων κεντρικών θεατρικών χαρακτήρων –πλην του Διευθυντή– καθώς ο καθένας τους λειτουργεί ως ηθοποιός και ως ρόλος. Όπως λέει ο Bien, «κανείς δεν ξέρει, αν οι ηθοποιοί παίζουν τους σαιξπηρικούς ρόλους ή τον ίδιο τους τον εαυτό» (Bien 2007: 108). Έτσι γνωρίζουμε τον Αλέκο ως ηθοποιό νιόπαντρο ζηλιάρη σύζυγο, αλλά και ως Οθέλλο· τη Μαρίκα ως Μαρίκα και ως Δεισδαιμόνα, τον Μήτσο ως Μήτσο και ως Γιάγο. Ο Αλέκος είναι ο ξεπεσμένος Αλέξανδρος, όπως κι ο Μήτσος είναι ο ξεπεσμένος Δημήτρης, κι η Μαρίκα μια

²² Για τη «Νέα Γυναίκα» του μοντερνισμού που η χειραφέτησή τους ήταν η αιτία της εκθήλυνσης των αρσενικών, βλ. και Γλυτζουρή (2009: 251-254).

²³ Ο πατέρας του συγγραφέα έχει πεθάνει το 1932. Ίσως η απελευθέρωση του γιου από τη πίεση του πατέρα που έδωσε στον Καζαντζάκη την ευκαιρία να συμπεριλάβει το καταπιεστικό βίωμα στο λογοτεχνικό του σύμπαν. Διότι ολοφάνερα ο Διευθυντής του Καζαντζάκη είναι πολύ πιο ισχυρός χαρακτήρας από τον σκηνοθέτη του Πιραντέλλο.

συνηθισμένη ύπαρξη, όλοι μέτριοι καθημερινοί τύποι, που, στο τέλος του εμβόλιμου έργου, φτάνοντας τα πάθη τους ως τα άκρα, θα υψωθούν σε τραγικές φιγούρες.

Ο Αλέκος είναι ο δεύτερος πρωταγωνιστής, αλλά και ο δεύτερος Οθέλλος που επιστρέφει. Σαν άνθρωπος χαρακτηρίζεται αγαθός, αθώος σαν παιδί, ευκολόπιστος. Όμως όπως και ο αυθεντικός Οθέλλος, τα κάνει γυαλιά καρφιά πάνω στη σκηνή, όταν τον ερεθίζει ο Διευθυντής. Δεν είναι τυχαίο ότι παρουσιάζεται ως παραδοσιακός τύπος «επαρχιώτη», «φυσικού» ανθρώπου των ενστίκτων με πρωτόγονη ζωτικότητα. Είναι μια πάγια θέση του Καζαντζάκη υπέρ των ανθρώπων που δεν έχουν «μολυνθεί» από την αστική κοινωνία, εκφράζουν όλα τα ένστικτα, σε αντίθεση με τον «καθωσπρέπει» αστό. Είναι απομεινάρι του ρομαντισμού που δεν προσαρμόζεται στα κοινωνικά.²⁴ Θα τολμούσαμε να πούμε, βασισμένοι και στον Πούχγερ ότι, σε ένα άλλο επίπεδο, αποτελεί το δεύτερο προσωπείο του Καζαντζάκη. Είναι η μετριότητα που σκοτώνει συνεχώς μέσα του, για να μπορέσει να οδηγήσει τον εαυτό του στα άκρα και να επιτύχει στο λογοτεχνικό έργο του. Ο επαναστατημένος ήρωας που δε σηκώνει την καταπίεση από κανέναν, ούτε από τον πατέρα/Διευθυντή, ούτε από τα ένστικτα.²⁵ Κατά την Πετράκου, είναι ένας εγωκεντρικός άνθρωπος που καταστρέφει τους άλλους πριν καταστρέψει τον εαυτό του (2005: 294). Δεν αποζητά τον ηρωισμό, και ως αντίθετος πόλος του Διευθυντή, αδιαφορεί για την τέχνη. Στο καζαντζακικό σύμπαν ο Αλέκος αντιπροσωπεύει την καρδιά, το ένστικτο, τον άνθρωπο που η γοητεία της Γυναίκας τον έχει ορίσει ως προσωπικότητα (αυτό, δηλαδή, που δε θα ήθελε να καταλήξει ο ίδιος ο Καζαντζάκης). Εκτροχιασμένος από το πάθος του καταλήγει Οθέλλος, και σκοτώνει το αντικείμενο του πόθου του (όπως αργότερα ο Καπετάν Μιχάλης την Εμινέ, κι όπως νωρίτερα, ο ίδιος ο Καζαντζάκης θυσίασε τη σχέση του με τη Γαλάτεια).

Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η παράταξη των πρωταγωνιστών σε «δίπολο», διότι αποτελεί πρόδρομο των διπλών χαρακτήρων των μυθιστορημάτων, όπως τους ανέλυσε ο Φιλιππίδης (1997: 31-60 στο Μπήτον 2013: 99-126). Ο Αλέκος είναι μαζί με το Διευθυντή τα μοναδικά δρώντα πρόσωπα του έργου, ενώ οι υπόλοιποι αναπαράγουν όσα τους προστάζουν οι δυο πρωταγωνιστές. Μόνο στο τέλος του έργου αποφασίζουν με προσωπική

²⁴ Ταυριάζει στην περιγραφή που κάνει ο Γλυτζουρής για τον πρώιμο Καζαντζάκη: απομακρυσμένος από την αστική κοινωνία των διεφθαρμένων αμοραλιστών, εγωιστών, που υποτιμούσε τον απροσάρμοστο ήρωα που δεν ακολουθούσε τα περισσότερα εξελεγμένα αστικά ιδεώδη. Κι από την άλλη, ο Καζαντζάκης απεχθανόταν την «αεζότητα και τον ουτιλιταρισμό και τον αμερικανισμό των 'δουναλαβικών' καιρών μας» (Βίβα ελ ρέυ, *Ακρόπολις* 29/4/1907). Προτιμά «τον αφελή, τον μη εξελεγμένο, τον παραδοσιακό άνθρωπο και τις πατροπαράδοτες αξίες του» (Γλυτζουρής 2009: 189). Για τον τύπο του ρομαντικού απροσάρμοστου, βλ. και Γλυτζουρής (2007: 269).

²⁵ Τεκμήριο αποτελεί η μαρτυρία της Γαλάτειας Καζαντζάκη στο *Άνθρωποι και Υπεράνθρωποι* (2006).

επιλογή να ακολουθήσουν τον Οθέλλο μέχρι το τέλος του πάθους, ανεξαρτήτως σωτηρίας. Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι η συμπληρωματικότητα του χαρακτήρα του Αλέκου και του Διευθυντή. Όπως έχει εκφράσει ο Μπήτον για τους μυθιστορηματικούς ήρωες και ισχύει και για τους δυο πρωταγωνιστές του *Οθέλλου*, ιδωμένοι ως σύνολο, μπορούν να αποτελέσουν τον ιδανικό άνθρωπο. Είναι «οι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος, που η συνένωσή τους αποτελεί υπέρβαση των ορίων του φυσικού κόσμου» (Μπήτον 2009:101). Και πράγματι, ο Διευθυντής αποκαλεί τον Αλέκο αδελφό: «*Οθέλλο, γεια σου, αδελφέ μου, εσύ μου αρέσεις! Μεγάλη ψυχή! Βάλε φωτιά! να καούν τ' άχερα... τα σωθικά του ανθρώπου!*» (σ. 145).

Οι δευτεραγωνιστές αποτελούν καρικατούρες μοντέρνων καθημερινών τύπων που τους χαρακτηρίζει η μεταμοντερνιστική «πολυφρένεια» (Gergen 1997: 106-159 στο Κουλάνδρου 2019: 909)²⁶ δηλαδή η διάσπαση του προσώπου τους σε πολλαπλές «αμφιέσεις». Η Μαρίκα, αφελής και ταυτόχρονα κοκέτα, παραδοσιακή και ταυτόχρονα νεωτερίστρια, είναι η προσωποποίηση της Νέας Γυναίκας του αστικού φιλελευθερισμού και μοιραία γυναίκα της Παρακμής (Γλυτζουρής 2009: 251-274), ταυτόχρονα θύμα και θύτης: θύμα της μοντέρνας εποχής, που την αναγκάζει να «απελευθερωθεί» από τη ντροπή, καθιστώντας την υπόδουλη της σεξουαλικότητάς της, και ταυτόχρονα ακούσια θύτης, αφού επιδρά καταλυτικά και αρνητικά στο ανδρικό περιβάλλον της. Αφενός αποτελεί το ρομαντικό πρότυπο της συζύγου που στηρίζει μέχρι τέλους τον αγαπημένο της, βιώνει την «πραγματική» της φύση –υποταγή στον άνδρα– αφετέρου λαχταρά την απιστία και τη χειραφέτηση. Στην αρχή τη βλέπουμε να τιθασεύει το συναίσθημά της για να μην κάνει ρυτίδες και χαλάσει το πρόσωπό της, στο τέλος του έργου δίνει και τη ζωή της για τον αγαπημένο της. Εκείνη πρώτη μπλέκει την πραγματικότητα με το ρόλο της, όταν αρχίζει να σκέφτεται όχι ως Μαρίκα, αλλά ως Δεισδαιμόνα που έζησε στην Κύπρο, και ακολουθεί ο Μήτσος που μπλέκει τα λόγια του έργου με την πραγματικότητα. Ωστόσο διαμαρτύρεται όταν ο Μήτσος κάνει το ίδιο.

Ο έρωτάς της αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα από τον Αλέκο, αφού μόνο προβλήματα του δημιουργεί: «*μπερδεύουμε ό,τι παίζουμε απάνω στη σκηνή με τα οικογενειακά μας*» (σ. 124). Λογοτεχνική κληρονομιά του Ντ' Ανούντσιο (Γλυτζουρής 2009: 77, Bien 2001: 37) ως όργανο απώλειας της ελευθερίας, η γυναίκα-αράχνη του Αισθητισμού θα παραμείνει ως μοτίβο μέχρι το τελευταίο μυθιστόρημα του κρητικού

²⁶ Gergen K. (1997). *Ο κορεσμένος εαυτός*, μτφ. Αλέξης Ζώτος, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

συγγραφέα. Κι όμως, ο Διευθυντής της απευθύνεται με περίσκεψη και με πόνο, όταν την αποκαλεί «κακόμοιρο σιτάρι, ανάμεσα σε δυο μυλόπετρες» (σ. 148) υπαινισσόμενος την τραγικότητα της γυναικείας φύσης. Ως δυο μυλόπετρες εικάζουμε ότι εννοούνται η σύνθλιψη της γυναίκας από την πατριαρχία και η διαστρέβλωση της φύσης της από τον φεμινισμό, κατά τον Καζαντζάκη.

Ο Μήτσος είναι το πρόσωπο της μετριότητας, ένας «*διαβολάκος του γλυκού νερού*» (σ. 154), που «*μαλάκωσε η ψυχή του [...] και θέλει τώρα να τα κάμει πλακάκια με την αρετή*» (σ. 144). Δεν είναι των άκρων, όπως τον θέλει ο Διευθυντής. «*Δε μπορεί τούτος να συνεχίσει την κακία και να φτάσει ως την άκρα της... Ως εκεί που κι η κακία σμίγει με την αρετή και συνεργάζεται μαζί της... Και δημιουργάει τον κόσμο!*» (σ. 127). Πραγματικά ο Γιάγος αφού συνεργάζεται μαζί του, για να επιτευχθεί η απορρόφηση του Αλέκου από το ρόλο του, δε φτάνει στα άκρα για να ξεσηκώσει τον Οθέλλο. Ομολογεί προς το τέλος του έργου ότι το κόρτε που απηύθυνε στη Μαρίκα ήταν υπαγορευμένο από τον Διευθυντή, και κηρύσσει την επανάσταση των προσώπων της κωμωδίας από την χειραγώγησή του. Διαθέτει όμως κατώτερα ένστικτα: είναι ερωτύλος, από τη μια ανταγωνιστικός με τον Αλέκο, κι από την άλλη επιθυμεί να φύγουν μαζί για να γλεντήσουν την ελευθερία από τον Διευθυντή. Αντιπαθητικός και πονετικός ταυτόχρονα, που αγαπά την παρέα και το γλέντι. Είναι ο αριστερός υποστηρικτής της στρατευμένης τέχνης: πρέπει να εγκαταλείψουμε τους μεγάλους δραματικούς ήρωες, και να αντλήσουμε νέους από την ζωντανή και πάλλουσα επικαιρότητα.²⁷ διαφορετικά το θέατρο θα αποτελεί άλλο ένα «όπιο του λαού».

Οι διχασμένοι χαρακτήρες του έργου –ο κουρασμένος Αλέκος που καταλήγει πραγματική συναισθηματική θύελλα, η Μαρίκα, πιστή γυναίκα αλλά και ευεπίφορη στην απιστία, ο Μήτσος, ανταγωνιστικός και συνεργατικός, άλλοτε φλερτάρει τη Μαρίκα κι άλλοτε την απαξιού ως γυναίκα– είναι οι συνεργοί του Διευθυντή, για να στήσουν μια πλαστή πραγματικότητα, η οποία θα καταργηθεί με το δεύτερο τέλος του έργου. Και οι τρεις προσεγγίζονται με μια τρυφερότητα, λες κι ο συγγραφέας τους οικτρίζει για τη μοίρα τους· κανένας τους δεν καταλήγει να μας γίνει αντιπαθητικός. Ο Αλέκος βασανίζεται με την καχυποψία του, η Μαρίκα μπορεί να ανταποκρίνεται μερικές φορές στο κόρτε του Μήτσου, αλλά νοιάζεται για τον άντρα της, κι ο Μήτσος μπορεί να έχει το θράσος να

²⁷ Η περίοδος που γράφεται ο *Οθέλλος* ταυτίζεται με την παραγμένη περίοδο όπου το κίνημα των εργατών για καλύτερες συνθήκες ζωής είχε απλωθεί σ' όλη την Ελλάδα, με αποκορύφωμα την απεργία των καπνεργατών όπου σκοτώθηκε ο Τάσος Τούσης, γεγονός που ενέπνευσε τον Ρίτσο να γράψει το ποίημά του *Επιτάφιος*. Βλ. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1759059> (τελ. ανάκτ. 31/1/2024).

απευθύνεται ερωτικά στη Μαρίκα, αλλά ποτέ δεν τον είδαμε ως το πρότυπο του κακού. Ταυτόχρονα, ο Αλέκος μπορεί να φτάνει στο φόνο, αλλά είναι από το πάθος του για καθαρές και βαθιές σχέσεις μέσα σ' ένα πέλαγος υποκριτικών κοινωνικών σχέσεων. Όλοι τους θύματα της εποχής τους, προς στιγμινή μοιάζουν και θύματα του Διευθυντή, αλλά τελικά αποδεικνύεται ότι είναι συνεργοί του.

Για τους κεντρικούς ρόλους μπορεί να ειπωθεί ότι ο νιτσεϊκός Διευθυντής αποτελεί το ιδανικό του δημιουργού του, ο Αλέκος είναι ο μέτριος άνθρωπος που παλεύει με τις αδυναμίες του να φτάσει το ύψος του εαυτού του και της τέχνης, κι οι άλλοι δύο χαρακτηρισ προσωποποιούν τις παγίδες που οφείλει να ξεπεράσει ο Αλέκος/καθημερινός άνθρωπος, αν θέλει να φτάσει στο ιδανικό του Διευθυντή. Θα λέγαμε ότι είναι η σκιαγράφηση της δύσκολης πορείας κάθε δημιουργού, που θέλει να δει τον εαυτό του σοβαρά.

Το Θέατρο, τέλος, είναι ο μεγάλος πρωταγωνιστής του *Οθέλλου*, μια επιχείρηση και ταυτόχρονα ένας ζωντανός οργανισμός που διερευνά τη νέα μορφή και τη νέα φωνή του. Σ' αυτή τη μικρή φέτα «πραγματικότητας» εκτίθενται όλες οι πτυχές του, οι μεγάλες στιγμές κι οι μικρότητές του: γνωρίζουμε από μέσα τη βάση του εντοπισμού θέματος που οφείλει να πληροί τα κριτήρια ποιότητας και εμπορικότητας, την αφοσίωση στην τέχνη από τη μια, κι από την άλλη υποψιαζόμαστε την εκμετάλλευση των γυναικών από τους σκηνοθέτες, το ελευθεριάζον ερωτικό ένστικτο των ηθοποιών, την ανταγωνιστικότητα, την αντίδραση απέναντι στην παντοκρατορία του σκηνοθέτη, καταγγελίες που πείθουν ότι όσοι τις εκφράζουν είναι ειλικρινείς. Το Θέατρο όμως εμφανίζεται μόνο στην τελευταία σκηνή: ό,τι κι αν είπαν οι ηθοποιοί ως τώρα, ήταν ένα στημένο παιχνίδι. Ήταν «θέατρο», για να φανεί ότι οι ηθοποιοί ξέφυγαν, και ο θεατής να βιώσει απανωτά το ένα ακραίο συναίσθημα μετά το άλλο, φρίκη για τη δολοφονία της ηρωίδας κι ανακούφιση για τη σωτηρία της. Έτσι, έχοντας δώσει την συγκατάθεσή του, αφέθηκε να εξαπατηθεί λογική του. Το συναίσθημα του ευχάριστου ξαφνιάσματος που βιώνει από την τελευταία σκηνή βεβαιώνει ότι το θεατρικό έργο πέτυχε το σκοπό του.

3.4. Η ΑΥΤΟΑΝΑΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΟΘΕΛΛΟΥ

Το θεατρικό έργο του οποίου επιχειρούμε την έκδοση θα μπορούσε να αποτελέσει μια καλή απόδειξη της πίστης του Καζαντζάκη ότι ήταν γεννημένος δραματουργός· κι αυτό, διότι ο συγγραφέας ασχολείται υπαρκτά και ως προς τους χαρακτήρες του, αλλά και ως

προς το ίδιο το θέατρο. Αυτό φανερώνει η εξαντλητική ενασχόλησή του με κάθε επιμέρους στοιχείο του θεάτρου.

Ο Γλυτζουρής (2009: 422) βλέπει στον *Οθέλλο* την πρόταση του συγγραφέα για την ανάσταση της τραγωδίας. Και δικαίως, όπως δείχνουν τα στοιχεία του θεατρικού· ως προς τη θεματολογία, το πιο διαχρονικό θεατρικό ζητούμενο, ο *Οθέλλος* φανερώνει βαθύ προβληματισμό: το θέατρο πρέπει να ασχολείται με θέμα ελαφρύ και εύπεπτο ή υψηλό και βαθύ; Την απάντηση την ψάχνει στο συνδυασμό τους. Τα νέα θέματα τα παρέχει το μοντέρνο λογοτεχνικό υποκείμενο· ο απλός άνθρωπος που προβάλλεται μέσω του κωμικού της ταπεινής του υπόστασης, μπορεί να «ανορθωθεί» μέσω του νιτσεικού ξεπεράσματος των γήινων παθών που συμβολίζει η γυναίκα (Γλυτζουρής 2009: 255, 422 υποσ. 32, 508). Ως προς την κλασική τραγωδία, η οποία αποτελεί τη διαχρονική βάση της έμπνευσης των συγγραφέων, την αντιμετωπίζει μέσω της παρωδίας· ο Διευθυντής ξεκινά με νοσταλγία να απαγγέλει τους αθάνατους στίχους του Αισχύλου και του Γκαίτε, ωστόσο, όταν εμφανίζεται (μέσα στη συνείδησή του) η Κλυταιμίστρα και ο Φάουστ, η εμφάνισή τους ανατρέπει το αίσθημα της νοσταλγίας: κάθε άλλο παρά μεγαλοπρεπής είναι.²⁸ Η Κλυταιμίστρα παρουσιάζεται ως καμπούρα και δύσμορφη γυναίκα, και ο Φάουστ ως γραφικός γέροντας. Ο Διευθυντής, ως αντιπρόσωπος του μεταμοντερνισμού, και ως θεατρώνης που επιλέγει με βάση το κοινό του (το παραδέχεται άλλωστε), όχι χωρίς κάποια αμφιθυμία, σπρώχνει την κλασική τραγωδία να πεθάνει. Διότι, παρά το γεγονός ότι η τελευταία έχει ακόμα πολύ δύναμη, «ο κόσμος χάλασε», «δεν πιστεύει πια σε φαντάσματα», απέκτησε νεύρα «ντελικάτα» και δεν μπορεί να παρακολουθήσει τα υψηλά πάθη των κλασικών ηρώων (ειρωνικό σχόλιο για το κοινό και για τον θεατρώνη). Η Κλυταιμίστρα παρουσιάζεται αντιφατικά: είναι γεμάτη δύναμη και φλόγα αλλά παρ' όλα αυτά, δεν μπορεί να αποτελέσει θέμα για το μοντέρνο κοινό· η ίδια από τη μεριά της απαιτεί για τη θεατρική της παράσταση ρεαλιστικά σκηνικά από φθηνά υλικά (κάμποτ) και τεχνικά τρικ που εξυπηρετούν κυρίως την εντύπωση (λιοντάρια που ανοιγοκλείνουν το στόμα τους). Είναι κι αυτά ειρωνικά σχόλια για τις μοντέρνες θεατρικές τεχνικές που δε στηρίζονται στον Τραγικό Λόγο, αλλά στην εντύπωση. Ο Φάουστ από την άλλη, το σαράβαλο γερόντιο που λαχταρά την επιστήμη, φαντάζεται ότι οι μοντέρνες εφευρέσεις θα έκαναν τον άνθρωπο πιο ευτυχισμένο. Ο Διευθυντής, αφού ομολογεί ότι οι ίδιες μιζέριες κατατρώγουν ακόμα τον κόσμο

²⁸ Για λόγους ομοιομορφίας θα κρατήσουμε κι εμείς τον ίδιο τύπο στο όνομα «Κλυταιμίστρα».

(σχολιασμός για την αποτυχία της επιστήμης να προσφέρει την ευτυχία στον άνθρωπο),²⁹ διώχνει τους αρχαίους ήρωες.

Όμως ούτε η επικαιρότητα μπορεί να αποτελέσει θέμα, με τους ξεσηκωμούς των εργατών που ζητούν καλύτερες συνθήκες εργασίας. Ο Διευθυντής του θεάτρου θεωρεί απαραίτητη την κοινωνική επανάσταση, αλλά δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο δράματος (βλ. και Γλυτζουρή 2009: 21). Διότι το θέατρο είναι «παιχνίδι». Είναι ο τόπος που ο θεατής μπορεί να διεγείρει το συγκινησιακό του με έντονα πάθη, χωρίς να χρειαστεί να είναι το ποιητικό τους αίτιο, ή ο τελικός αποδέκτης των συνεπειών τους. Το τρίτο φανταστικό τραγικό πρόσωπο, ο Οθέλλος, δεν είναι ο σαιξπηρικός ήρωας αλλά το πρωτότυπό του: είναι ο βάρβαρος που λατρεύει τη βία. Όμως αναγνωρίζει την αξία της υψηλής τέχνης του Σαίξπηρ και θέλει να την ενσαρκώσει. Φεύγει όμως από τη σκηνή, αφήνοντας τον θεατρώνη με μια καλή ιδέα: το θέμα θα το αντλήσει από την παράδοση, αλλά θα το δει μέσα από την αλήθεια των ηθοποιών. Θα πιάσει τον ζηλότυπο ηθοποιό του –η ζήλια είναι διαχρονική θεματολογία– για να βγάλει από μέσα του τον νέο τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει τη ζήλια ο μοντέρνος άνθρωπος. «Τι λόγια θα βρει (ο Οθέλλος) ανθρώπινα, αιματερά... Βγαλμένα όχι από το αθάνατο κείμενο παρά από τη ζωντανή καρδιά του ανθρώπου...» (σ. 127). Το σημαντικό λοιπόν δεν είναι τόσο η θεματολογία, αφού όλα τα θέματα έχουν εξαντληθεί, είναι η αυθεντικότητα του μοντέρνου υποκειμενικού λόγου.

Ακόμα περισσότερα στοιχεία για τον σχολιασμό από τον *Οθέλλο* της μεσοπολεμικής θεατρικής πραγματικότητας, μπορούμε να αποκομίσουμε από μια παράλληλη ανάγνωση του *Οθέλλου* με τις *Διαδρομές στη Θεατρική Ιστορία* του Γραμματά (2004: 99-125): α) Προκειμένου για την εκφορά της τραγωδίας, ο Γραμματάς μάς ενημερώνει ότι για την ανανέωση της παρουσιάστηκαν διαφορετικές αισθητικές προτάσεις ως προς τη σωματικότητα της υποκριτικής, δηλ. τον κινησιολογικό και φωνητικό κώδικα των σύγχρονων τραγωδιών: ο σκηνοθέτης του Εθνικού Θεάτρου, ο Φ. Πολίτης και ο Σικελιανός με τις Δελφικές Γιορτές του ήταν πιο στομφώδεις στην απόδοσή της, ενώ ο Δ. Ροντήρης κι ο Κάρολος Κουν επέλεξαν τη φυσικότητα στο παίξιμο. Μέσα στον *Οθέλλο*, και διά του Διευθυντή, ο Καζαντζάκης σχολιάζει με ειρωνεία τη στομφώδη κινησιολογία, που παραπέμπει σε «παμπάλαια επαρχιακά θέατρα», προτιμά τη φυσικότητα και τα λιτά σκηνικά και κοστούμεια του Δημήτρη Ροντήρη. Κι όπως προτείνει ο Στανισλάβσκι και

²⁹ Θέμα που τον είχε απασχολήσει πολύ νωρίς: Κάρμα Νιρβαμή [=Καζαντζάκης Ν.]. (1906). Η Αρρώστεια του Αιώνας, *Πινακοθήκη*, 61: σ. 8-11, 62: σ. 26-27 & 63: σ. 46-47.

υιοθετεί ο Κουν, ο Διευθυντής του Καζαντζάκη οδηγεί τον ηθοποιό του να φτάσει στο ύψος της τέχνης, μέσα από το ελεγχόμενο συναίσθημα και την αποβολή κάθε υπερβολής, αξιοποιώντας τις προσωπικές δυνάμεις του.³⁰

β) Ως προς το ρόλο του σκηνοθέτη, το κείμενο του *Οθέλλου* σχολιάζει τις σύγχρονες πρακτικές που μετέρχεται για την επιτυχία του έργου. Δε μπορούμε κατ' αρχάς να μην αναρωτηθούμε για ποιο λόγο ο κεντρικός ήρωας δεν κατονομάζεται ως σκηνοθέτης, αλλά χαρακτηρίζεται ως Διευθυντής και αυτοπροσδιορίζεται ως θεατρώνης. Τις αρμοδιότητες του σκηνοθέτη είναι που εκτελεί στο έργο, διαμεσολαμβάνοντας καταλυτικά ανάμεσα στο δραματικό κείμενο και τον θεατή, ως συνδημιουργός του έργου. Ζούμε τα προεόρτια του «θανάτου του συγγραφέα», καθώς δεν υπάρχει πια ο γνωστός *Οθέλλος*, αλλά ο *Οθέλλος* έτσι όπως θέλει να τον παραστήσει ο Διευθυντής:³¹ εκείνος «γράφει» το έργο, όχι ως συγγραφέας, αλλά μέσα από το βίωμα στο οποίο εξαναγκάζει τον ηθοποιό. Η οπτική του ενός σκηνοθέτη για το ίδιο έργο, μπορεί να διαφέρει από την οπτική ενός άλλου.

γ) Τέλος, τη σημασία του ηθοποιού, εξαίρει σε όλο το έργο ο συγγραφέας του. Αν είναι να αναγεννηθεί το θέατρο, θα γίνει με την συμμετοχή του ηθοποιού στο γράψιμο του έργου, αυτό είναι το μυστικό του Διευθυντή: σαν τη βουκέντρα ερεθίζει τους συνεργάτες του, κι αυτοί γεννούν το ρόλο. Η υποκριτική ικανότητά τους, με την οποία επιτελείται η μεταφορά του μηνύματος προς το κοινό, κερδίζεται με αίμα και γίνεται αντικείμενο εμπορίου. Σχολιάζει με τραγικότητα πάνω σε μια συναισθηματική του έξαρση συγκλονισμένος ο Αλέκος: «σα να 'μαστε γυμνασμένα κοκόρια... και μας βάζουν και παλεύουμε... Και βγάζουμε τα φτερά μας, τα μάτια μας, πλημμυρίζουμε αίματα, και το αφεντικό κάθεται στην πολυθρόνα, στον ίσκιο, πίνει δροσερά ποτά, χτυπάει τα παλαμάκια και φωνάζει [...] 'Εξοχα! Έξοχα!'» (σ. 122). Όπου «αφεντικό» δεν είναι μόνο ο Διευθυντής, αλλά μάλλον και το αστικό κοινό.³² Και καταλήγει: «Στο διάολο η παλιοπαράγκα σου, οι εισπράξεις, το εμπόριο!» (σ. 142).

Ένα άλλο καίριο ερώτημα που διατυπώνει ο *Οθέλλος* αφορά το ρόλο του θεάτρου. Η «τέχνη για την τέχνη» είναι άλλο ένα «όπιο του λαού» ή μήπως το θέατρο έχει πιο σημαντικό ρόλο από τη διασκέδαση; Στο πρώτο ερώτημα απαντά ρητά. Σε μια ταραγμένη πολιτικά περίοδο τόσο στην Ελλάδα (Εθνικός Διχασμός, Μικρασιατική καταστροφή,

³⁰ Για τη σκηνική ερμηνεία του αρχαίου δράματος, βλ. και Γραμματάς (2017: 157-165).

³¹ Για τον θάνατο του συγγραφέα, βλ. Barry (2013: 91-92).

³² Άλλωστε και για την *Καλάντρα* που θα ανέβαζε στη σκηνή η Παξινού την ίδια εποχή, συμβούλευσε τον Πρεβελάκη να ζητήσει τη βοήθειά της για να μπορέσει να παιχτεί σωστά. Τελικά ούτε η *Καλάντρα* παραστάθηκε (Πρεβελάκης 1984: 461-462).

αλλεπάλληλες δικτατορίες) όσο και παγκοσμίως, ο Οθέλλος τολμά πολιτικές νύξεις· καταγγέλλεται διακριτικότερα τόσο η αδράνεια της αστικής τάξης μπροστά στα επερχόμενα δεινά (βλ. και Πετράκου 2005: 30) όσο και η πολιτική πόλωση: «Όλοι θέλουν να σου σπάσουν το κεφάλι, για να σου βάλουν μέσα την ιδέα τους» λέει ο Υπηρέτης (σ. 78). Η πρόταση του Καζαντζάκη είναι ότι η θεατρική συνθήκη μπορεί να ψυχαγωγήσει, χωρίς να κάνει πολιτικές εκχωρήσεις στο περιεχόμενό της, αφού οι πολιτικές ιδέες είναι ανθρώπινο δημιούργημα, και ως τέτοιο είναι πρόσκαιρο. «Όποιος έρχεται στο θέατρο, [...] αφήνει στο διάδρομο το καπέλο του, το μαστούνι του και τις έγνιες. [...] ταξιδεύει σε μια χώρα καλύτερη, που υπάρχει μονάχα στη φαντασία μας... Αλαφρώνει. Κι ύστερα παίρνει πάλι το καπέλο του, το μαστούνι του και τις έγνιες του... Και ξαναγυρίζει λίγο παρηγορημένος στην καθημερινή ζωή» (σ. 79). Το ζητούμενο του Καζαντζάκη όμως ήταν πάντα το διαχρονικό. Έτσι, δίνοντας το παράδειγμα, μέσα στον Οθέλλο προκρίνει το τραγικό ως προσωπική επιλογή, κάτι που γίνεται φανερό και από τη συνέχεια της δραματουργίας του, ομολογεί ότι το θέατρο μπορεί να συζητήσει προβληματισμούς αλλά πρέπει να το κάνει με τέχνη. Έτσι συνδέοντας άμεσα στο θέατρο με τη ζωή, υπογραμμίζοντας την κωμικότητα και την τραγικότητα της ύπαρξής μας, ανεβάζει ένα έργο που αποτελεί πρόβα και παράσταση μαζί, όπως ακριβώς είναι και η καθημερινή εμπειρία του βίου μας. Εφόσον τελικά ο Οθέλλος εκφράζει την αντίληψη του θεάτρου για τον εαυτό του, διαπραγματεύεται τη σημασία της ύπαρξής του, τα αίτια που το δημιουργούν και τις συνέπειες που υφίσταται από αυτά, ίσως δε θα βρισκόμασταν μακριά από την πραγματικότητα αν το χαρακτηρίζαμε «υπαρξιστικά» θεατρικό κείμενο.

3.5. ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΟΘΕΛΛΟ

Για τη σχέση του Καζαντζάκη με τον μοντερνισμό έχουμε αντιθετικές επισημάνσεις: ο Γραμματάς (1994: 94) θεωρεί την κωμωδία αυτή «το πιο πρώιμο δείγμα μοντερνισμού για το ελληνικό θέατρο» του 20ού αιώνα, ενώ ο Δ. Δημηρούλης (2010: 88) εντοπίζει πως ο συγγραφέας τη δεκαετία του '30 «δεν ήταν συντονισμένος με τα κινήματα του μοντερνισμού που κυριαρχούσαν κοντά δυο δεκαετίες στην Ευρώπη», και «περιφρονούσε [...] την αισθητική του μοντερνισμού». Από την άλλη, και η Πετράκου (2005: 301) διακρίνει τη μοντερνικότητα του Οθέλλου, και ακόμα περισσότερο ο Μπήτον (2009) αναγνωρίζοντας στοιχεία όχι μόνο μοντερνισμού αλλά και μεταμοντερνισμού στα καζαντζακικά μυθιστορήματα, μας οδηγεί να εμβαθύνουμε και να εντοπίσουμε στον

Οθέλλο αναλογίες, που πιστοποιούν μια πιο πρώιμη σχέση του συγγραφέα με το μοντερνισμό, αλλά και με το μεταμοντερνισμό που άκμασε αρκετά χρόνια μετά το θάνατό του.

Υιοθετώντας την άποψη ότι συχνά ο διαχωρισμός των δύο θεωρητικών-αισθητικών τάσεων, του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού, δεν είναι ξεκάθαρος, και ότι συχνά αυτά τα δύο συνυπάρχουν (Πατσαλίδης 2000: 35-55), δεν προσπαθήσαμε να τα διαχωρίσουμε στη διερεύνηση του έργου. Εντοπίστηκαν λοιπόν στον *Οθέλλο* τα βασικά μοντέρνα/μεταμοντέρνα χαρακτηριστικά: η διακειμενικότητα, η αυτοαναφορικότητα (Barry 2013: 108) και η μυθική μέθοδος (Βογιατζάκη 2016: 253), αφού σε όλη την Α' πράξη το έργο διαλέγεται με τους προπάτορες της τραγωδίας (Αισχύλο, Γκαίτε, Σαίξπηρ) και διατυπώνει, όπως είδαμε, αυτοαναφορικά ερωτήματα.

Ειδολογικά το κείμενο χαρακτηρίζεται από τον Πρεβελάκη ως μεταθεατρική κωμωδία πιραντελλικής τεχνοτροπίας (1958: 334, υποσ. 355). Στο μεταθέατρο ανατρέπεται η παραδοσιακή μορφή του θεάτρου και διαφοροποιείται η επικοινωνία ανάμεσα στο θεατή και τη σκηνή: παρακολουθούμε ένα «θέατρο μέσα στο θέατρο», δηλαδή την πρόβα ενός εμβόλιμου έργου, μέσα σε μια πολύ ρευστή κατάσταση, όπου δεν ξεχωρίζουν τα όρια πραγματικότητας και θεατρικότητας (Γραμματάς 1994: 86, 93). Είναι «μίμηση μιας απομίμησης της πραγματικότητας», για να χρησιμοποιήσουμε μια έκφραση της Βογιατζάκη. Τη στιγμή της δημιουργίας ο «πραγματικός» χρόνος του *Οθέλλου* διαρρηγνύεται: ζωντανεύοντας τους αρχαίους ήρωες με το μυαλό του ο Διευθυντής, οδηγεί στη συγχώνευση του παρελθόντος με το παρόν, χαρακτηριστικό του μπερξονικού «ψυχολογικού χρόνου» (Βογιατζάκη 2016: 308, 198). Έτσι, η «πραγματικότητα» δεν είναι ξεκάθαρα πραγματική. Αξιοποιώντας το ιμπсениκό τρίγωνο, επαναλαμβανόμενο μοτίβο από τα πρώιμα έργα του Καζαντζάκη (Γλυτζουρή 2007: 263), δημιουργείται μια συνθήκη που «υπάρχει και δεν υπάρχει»: το ερωτικό παιχνίδι του Μήτσου και της Μαρίκας υπάρχει στο μυαλό του Αλέκου, αλλά δεν υπάρχει στην «πραγματικότητα», αφού ήταν σχέδιο του Διευθυντή, για να επιτείνει τη ζηλοτυπία του Αλέκου και με τις αντιδράσεις του να γραφτεί το νέο έργο. Ακόμα ένα στοιχείο των μεταθεατρικών έργων είναι η ύπαρξη του τυχαίου: εδώ το γραμματάκι που έδωσε η Μαρίκα στο Διευθυντή, ενώ είναι αθώο, καθορίζει την αρνητική εξέλιξη του έργου.

Για τον εντοπισμό γενικότερων μεταμοντέρνων αναλογιών, ακολουθήσαμε την ανάλυση του Barry (2013: 115-118). Έτσι, διαπιστώθηκαν οι εξής αντιστοιχίες με τον *Οθέλλο*: (α) η διάκριση ανάμεσα στο αληθινό και την προσομοίωση καταργείται από το

διπλό τέλος του έργου, αφού το δεύτερο τέλος αναιρεί το πρώτο.³³ (β) η ανάμειξη των ειδών: το κείμενο είναι κωμικό, περιέχει παρωδία (των διαχρονικών θεατρικών χαρακτήρων, καταρρίπτοντας την έννοια της υψηλής κουλτούρας) και τραγωδία (ο πρωταγωνιστής που οδηγείται στην πτώση του)· (γ) η χρήση της διάχυτης σε όλο το έργο ειρωνείας, με την οποία ο συγγραφέας επανεξετάζει το παρελθόν και τις θεατρικές πρακτικές, χωρίς δεσμεύσεις: ο Διευθυντής αμφισβητεί τους προπάτορες και προσπαθεί να αυτοσχεδιάσει (όπως άλλωστε και όλη η κοινωνία της μεταμοντέρνας εποχής, αφού έχει χαθεί κάθε σταθερό σημείο του παρελθόντος). Η ειρωνεία είναι ο κύριος φορέας του σχολιασμού πάνω στον οποίο στηρίζεται όλο το πρώτο επίπεδο του έργου: η ιστορία της ζηλοτυπίας και οι σχέσεις των μελών του θεάτρου μεταξύ τους και με το θέατρο. Η θεωρία θέλει αυτού του είδους την ειρωνεία να μη στοχεύει στην υποτίμηση όσων θέτει ως στόχους της, αλλά στο διάλογο ή ακόμα και στην αναμέτρηση μαζί τους (Πατσαλίδης 2000: 41).³⁴ Πιο ξεκάθαρη η ειρωνεία στοχεύει στις μοντέρνες τεχνικές, που επιδιώκουν με τα εφέ και τα φτηνά ευρήματα να εντυπωσιάσουν το κοινό και να «διαλύσουν το έργο του συγγραφέα αλλά και των ηθοποιών» (Ευαγγελάτος 1997).³⁵ Θα επαναλάβουμε όμως την προσωπική μας άποψη ότι η ειρωνεία του Καζαντζάκη δε μοιάζει να είναι και τόσο αθώα, καθώς συχνά μέσα στο έργο φτάνει σε σημεία κυνισμού· (δ) ναρκισσιστικά το θεατρικό κείμενο ασχολείται με τον εαυτό του, με τους στόχους του θεάτρου και τη διαδικασία παραγωγής της παράστασης.

Θα ήταν παράλειψή μας να μην αναφέρουμε τα δάνεια του πιραντελλικού θεάτρου που αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία στηρίχτηκε το έργο του ενδιαφέροντός μας. Από το *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* και το *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα*, ο Οθέλλος έχει υιοθετήσει θέματα φόρμας και περιεχομένου: (α) Η πραγματικότητα κατά τον Πιραντέλλο είναι η συμπαράθεση πολλών υποκειμενικών οπτικών, και ο καθένας μας έχει πολλές διαφορετικές από αυτές. Όλοι μας παίζουμε ρόλους που θα μας κάνουν αποδεκτούς από την κοινωνία (Κουλάνδρου 2019: 905)· με τον ίδιο τρόπο κι η Μαρίκα θέλει να μείνει πιστή σύζυγος, αλλά πιέζεται από τον χειραφετημένο περίγυρό της. (β) Η πλοκή του *Οθέλλου*, όπως είδαμε, είναι μια έκφραση της φαινομενολογίας: αυτό που «φαίνεται», δεν είναι

³³ Είναι ενδιαφέρον ότι το διπλό τέλος ως τεχνική, χρησιμοποιείται και στον *Τελευταίο Πειρασμό* (βλ. και Μπήτον 2009: 22, 23).

³⁴ Ωστόσο η αρθρογραφία του Καζαντζάκη στην οποία έχουμε ήδη αναφερθεί –«Η Μουντίνα κι εγώ» (1926), στο Χατζή (2018: 55-56) και «Οι ραγιάδες» (1906) στο Πετράκου (2005: 63)– μας αφήνει με τη σκέψη ότι η ειρωνεία και η έμμεση επίθεση στις τεχνικές και τις ιδέες με τις οποίες διαφωνεί ο συγγραφέας αν και ανάλαφρη, δεν είναι καθόλου αθώα.

³⁵ Για την ειρωνεία, βλ. και Βογιατζάκη (2016: 253) και Θεοδωράνου (2009: 95).

καθόλου αυτό που «είναι». (γ) Και τα τρία έργα μοιράζονται την «συζήτηση περί θεάτρου επί σκηνής», την προαναγγελία του «θανάτου του συγγραφέα» –αφού, μετά τη γέννησή τους, τα λογοτεχνικά έργα μπορούν να πάρουν όποια ερμηνεία ή μορφή επινοήσει ο αποδέκτης τους, ανάλογα με τη δική του οπτική και τη δική του εποχή– κι ακόμα την ιδέα ότι η τέχνη δεν είναι μίμηση ζωής. «Ο ηθοποιός ερμηνεύοντας το θεατρικό πρόσωπο τού δίνει διάσταση πιο πραγματική αλλά λιγότερο αληθινή» (Κουλάνδρου 2019: 907).³⁶ (δ) Ο αυτοσχεδιασμός. (ε) Η χρήση των στοιχείων του δράματος ως υλικά, κι όχι ως εργαλεία (Θεοδωράνου 2009: 95). (στ) Η δράση μεταφέρεται από τη σκηνή στην πλατεία και στα θεωρεία του θεάτρου καθιστώντας το θεατρικό βίωμα «ανοίκειο» στο θεατή του (Κουλάνδρου 2019: 909).³⁷

Εστιάζοντας σε ακόμα μεγαλύτερη λεπτομέρεια, οι ομοιότητες του μύθου του καζαντζακικού *Οθέλλου* με το *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* είναι πολλές. Για τις ανάγκες της εργασίας θα αναφέρουμε μόνο μερικές: (α) και στα δύο θεατρικά, το έργο που θα ανέβει στη σκηνή στηρίζεται σε ένα πρότυπο, χωρίς να είναι το ίδιο· (β) οι ηθοποιοί δεν έχουν πεισθεί με τις αποφάσεις του Διευθυντή, κάποια στιγμή συγκρούονται και ο Διευθυντής αποχωρεί από τη σκηνή· (γ) υπάρχει το μεταμοντερνικό στοιχείο του happening³⁸ (μια διαδήλωση στον *Οθέλλο*, μια καθολική λιτανεία στο *Απόψε Αυτοσχεδιάζουμε*)· (δ) η ροή του κειμένου διασπάται συνεχώς: το πρωτότυπο κείμενο μπερδεύεται με τις οδηγίες του σκηνοθέτη και τις διαμαρτυρίες των ηθοποιών· (ε) η μη γραμμικότητα του χρόνου, ο οποίος επίσης διασπάται, όπως είδαμε στον *Οθέλλο* στην περίπτωση του «ψυχολογικού χρόνου», αλλά και σε μία ακόμα περίπτωση: μετά το τέλος του έργου συμπεραίνουμε ότι κάπου ανάμεσα στην Α' και τη Β' πράξη, σε σημείο που δε γίνεται αντιληπτό από τον θεατή, ο Διευθυντής είχε συνεννοηθεί με τον Μήτσο να κορτάρει την Μαρίκα. Είχε μοιραστεί μαζί του μερικές πληροφορίες για το έργο που υποτίθεται ότι θα ανέβαζε, που δεν είχε μοιραστεί με τους άλλους δύο. (Ίσως με την Μαρίκα να είχε μοιραστεί λίγες, ενώ με τον Αλέκο, καμία.) Αυτό το σημείο είναι εντελώς τυφλό, και συμπεραίνεται μόνο από τα συμφραζόμενα. Μόνο να εικάσουμε μπορούμε ότι παραπέμπει στη μεταθεατρική έλλειψη

³⁶ Η υπογράμμιση της λέξης δική μας.

³⁷ Είναι ενδιαφέρον ότι παρόμοια θεατρικά ευρήματα που προάγουν την απομάκρυνση από την τυπική θεατρική πράξη, υπάρχουν και στο έργο του Ρωμαίου θεατρικού συγγραφέα Πλαύτου (254-184 π.Χ.) βλ. και Martin T. Dinter (ed.), *The Cambridge companion to Roman comedy*. Cambridge companions to literature. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2019. (passim)

³⁸ Για τα μοντερνιστικά και μεταμοντέρνα στοιχεία, βλ. και Πατσαλίδης (2000: 37).

αρμονικά δομημένης αφήγησης (Κουλάνδρου 2019: 909).³⁹ Συμπληρωματικά παραθέτουμε στοιχεία που έχουν εντοπιστεί από το Ζώρα (2007: 17-18): (στ) και στα δύο έργα ο διευθυντής παραδέχεται ότι το έργο που θα ανέβει δεν ήταν γραμμένο, αλλά γράφεται με βάση τις αντιδράσεις των ηθοποιών πάνω στη σκηνή· (ζ) οι κεντρικοί γυναικείοι ρόλοι (Μομίνα και Μαρίκα) πεθαίνουν εικονικά· (η) οι ηθοποιοί-θεατές παρεμβαίνουν στο τέλος του έργου· (θ) οι διευθυντές απευθύνουν και στα δύο έργα αποχαιρετισμούς στο κοινό.

Το *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα* του Πιραντέλλο μοιράζεται λιγότερα κοινά με τον *Οθέλλο*: (α) το τολμηρό θέμα της ανεξαρτησίας των θεατρικών προσώπων, που διεκδικούν να παίζουν τα ίδια το ρόλο τους, καθώς οι ηθοποιοί απλά θα τα αναπαραστήσουν σύμφωνα με τη δική τους αλήθεια, ή την αλήθεια του σκηνοθέτη, κι αυτή θα είναι μια «φτηνή ρεαλιστική αλήθεια». Το στοιχείο αυτό συνιστά ακόμα μια απομάκρυνση από τον ρεαλισμό (Πετράκου 2007: 1096)· (β) οι ατάκες των ηθοποιών καταγράφονται, για να δημιουργήσουν το καινούργιο έργο. (Η έκβαση της συνάντησης με τα φανταστικά πρόσωπα ωστόσο, διαφέρει στα δύο θεατρικά έργα)· (γ) την ιδέα της μεταμοντερνιστικής «πολυφρένειας» των χαρακτήρων, σύμφωνα με την οποία οι ήρωες μπορούν να έχουν ακόμα και αντιφατικά στοιχεία.

Η απαίτηση για ανανέωση της τέχνης υπό νέους όρους, οδηγεί τον Διευθυντή να αναμετρηθεί με τα μεγάλα αρχετυπικά έργα του τραγικού ρεπερτορίου, και να τα βάλει να διαλεχθούν με τη δική του μεταμοντέρνα θεατρική οπτική. Αυτό το πετυχαίνει με τη χρήση της μυθικής μεθόδου, η οποία προσπαθεί να δημιουργήσει ένα «ισοδύναμο του αρχαϊκού κόσμου με όρους της μοντέρνας συνείδησης» (Βογιατζάκη 2016: 245). Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Bien, η μυθική μέθοδος γενικά ευνοεί τη στείρα αλληγορία, ενώ η μυθική μέθοδος του Καζαντζάκη ακολουθεί μια μέση οδό ανάμεσα στο ρεαλισμό και το όραμα (2007: 107-108).⁴⁰

Στην κωμωδία μας εντοπίζονται ακόμα χαρακτηριστικά των πρώιμων θεατρικών κειμένων του Καζαντζάκη. Ακολουθώντας τα κελεύσματα του εξπρεσιονισμού (Γλυτζουρή 2009: 93) η πνευματική φύση του Διευθυντή προκρίνεται έναντι της

³⁹ Υπάρχει μια ασάφεια σχετικά με τον τρόπο που παρουσιάζεται το κείμενο της εγκιβωτισμένης παράστασης, του «Οθέλλου ξαναγυρίζει»: Ο Αλέκος/Οθέλλος διαμαρτύρεται που ο Γιάγος κρυφομιλάει με τη γυναίκα του· ο Γιάγος του απαντά ότι έτσι είναι «γραμμένο στο έργο», στο νέο κείμενο του *Οθέλλου* που έχει διασκευάσει ο Διευθυντής. Όμως ο Διευθυντής στο τέλος του έργου αποκαλύπτει ότι κείμενο δεν υπήρχε, «Όταν αρχίσαμε τις πρόβες το έργο ήταν... άγραφο, άσπρο χαρτί... τίποτα! Το γράφω τώρα... Το γράφουμε μαζί... Σημειώνω τι λέτε... τι κάνετε... Ό,τι πείτε, ό,τι κάμετε, μπαίνει μέσα... Κι έτσι γίνεται το έργο, ω αγαπημένοι μου συνεργάτες!».

⁴⁰ Για την ανάλυση της μυθικής μεθόδου, και ορισμό του μύθου από τον Cupitt (στο Μπήτον 2009: 47).

ενστικτώδους του Αλέκου. Οι ήρωες σπαράζονται από βίαιες συγκινησιακές καταστάσεις, είναι περισσότερο αρχέτυπα παρά συγκεκριμένα πρόσωπα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που προσιδιάζουν στο νιτσεϊκό διονυσιασμό.⁴¹ Ο ήρωας διανύει ένα βασανιστικό στάδιο κι η σεξουαλικότητα γίνεται το σημείο κλειδί που εξαιτίας της θα διαπλεχθεί όλο το αφήγημα. Συναντούμε όμως και μικρές νύξεις του ρομαντισμού: η αγάπη στον ωραίο θάνατο, η ανάγκη για κάτι το υψηλό (Βογιατζάκη 2016: 64, 70). Του αισθητισμού στοιχεία (βλ. και Γλυτζουρής 2009: 105 κ.ε.) αποτελούν: η «τέχνη για την τέχνη», η γυναίκα αράχνη, η ασφυκτική ατμόσφαιρα (φοβίες της Μαρίκας, το «Πλαντώ!» της Κλυταιμίστρας, η δολοφονία διά του πνιγμού)· ο σαδομαζοχισμός (η ηρωίδα υφίσταται βία), η κριτική της παρηκμασμένης αστικής κοινωνίας και η καταστροφή της γυναίκας που οδηγείται στην απιστία (βλ. και Γλυτζουρής 2009: 77).

Δεν είναι η πρώτη φορά που έργο του Καζαντζάκη παρουσιάζει μια πρώτη έκφανση αυτού που πολύ αργότερα θα μορφοποιηθεί σε λογοτεχνική τάση. Το ίδιο συνέβη πολλά χρόνια νωρίτερα, με την Κωμωδία, η οποία διαλέγεται με τους υπαρξιστές Σαρτρ και Μπέκετ, που έγραψαν δεκαετίες αργότερα, ο πρώτος το *Κεκλεισμένων των θυρών* το 1944, κι ο δεύτερος το *Περιμένοντας τον Γκοντό* το 1948 (Μαθιουδάκης 2018). Ως ευαίσθητος σειсмоγράφος ο Καζαντζάκης αντιλαμβάνεται τις δονήσεις της κοινωνίας και τις αποκρυσταλλώνει στα έργα του. Αυτή άλλωστε είναι η λειτουργία της λογοτεχνίας, στην οποία δεν υφίσταται αποκλειστικότητα της έμπνευσης.

Από τα παραπάνω στοιχεία διαφαίνεται ότι η μέθοδος του συγγραφέα μας είναι συνθετική και εξελικτική. Δεν απορρίπτει τις παλαιότερες λογοτεχνικές τάσεις, αλλά τις προκαλεί να συνδιαλλαγούν με τις νέες για να πετύχει μια νέα σύνθεση, ένα νέο όχημα των ιδεών που θέλει να μεταδώσει στους αναγνώστες του.

⁴¹ και Βογιατζάκη (2016: 205).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία, επιχειρήσαμε να τεκμηριώσουμε την αλληλεπίδραση του *Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει* με τις λογοτεχνικές τάσεις του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού.

Στην ιστορική συγκυρία του μεσοπολέμου, ο *Οθέλλος* εκφράζει με την κωμωδία προβληματισμούς για τους συγχρόνους του θεατρανθρώπους και τις τεχνικές τους, προβληματισμοί οι οποίοι αυτοαναιρούνται με το διπλό τέλος του έργου, χωρίς όμως να στερούνται την αλήθεια τους. Μέσα από τις κωμικοτραγικές καταστάσεις του εκφράζεται με αυτοσαρκασμό χωρίς να χάνει τη σοβαρότητά του. Έτσι, παρακολουθούμε μια θεατρική παράσταση που γελά με τις ανησυχίες της, χρησιμοποιώντας τα όπλα του μοντερνισμού, για να ειρωνευτεί τον ίδιο τον μοντερνισμό.

Το θέατρο παραμένει συνδεδεμένο με τους διαχρονικούς κλασικούς συγγραφείς, και με την επιθυμία του να δημιουργήσει κάτι αντάξιο, ή και καλύτερο (βλ. και Πατσαλίδη 2000: 43). Ο *Οθέλλος* παρουσιάζει τον τρόπο: νέο αίμα στο παλιό πλαίσιο, σύνθεση των αντιθέτων, πάθος και επιμονή. Ο Καζαντζάκης, σύμφωνα με τον Γλυτζουρή (2009: 133), παραμένει πιστός στην Παρακμή, μέχρι και στα τελευταία του έργα. Η ίδια σύνθεση εκφράστηκε και μέσα από τον Οθέλλο. Πίσω από τα παροδικά ρεύματα μένει πάντα ο άνθρωπος και τα πάθη του ως πρώτη ύλη. Η καινοτομία είναι οι νέες ποιητικές μεταφορές, τα νέα λόγια που θα εκφράσουν αυτά τα πάθη, με την εκάστοτε φωνή της χρονικής στιγμής που εκπροσωπούν.

Από την εξέταση που επιχειρήσαμε σχετικά με τα μοντερνιστικά στοιχεία προκύπτει ότι μπορούμε να ερευνήσουμε τον *Οθέλλο* ως την πρώτη έκφραση του ώριμου Καζαντζάκη, διότι στη συνέχεια «εκσυγχρονίζει» το στιλ της γραφής του με στοιχεία, τα οποία κατά ένα μέρος διατηρεί και στα έργα της ωριμότητάς του: (α) ενσωμάτωση μεταμοντερνιστικών επιταγών στο περιεχόμενο του *Ανήφορου* και του *Καπετάν Μιχάλη* (όπου το φάντασμα μισεί την Εβραία γυναίκα του ήρωα), του *Τελευταίου Πειρασμού* (η ονειρική πραγματικότητα του Ιησού), (β) εισαγωγή του πρωταγωνιστικού δίπολου στη διάπλαση των μυθιστορηματικών ηρώων με πρώτο το δίπολο Ζορμπάς-αφηγητής, όπου ο Ζορμπάς γνωρίζει κάποια υπαρξιακή αλήθεια όπως ο Διευθυντής, κι ο αφηγητής διατελεί σε μαθητεία κοντά του, όπως ο Αλέκος.

Η παρούσα έκδοση του καζαντζακικού *Οθέλλου* φιλοδοξεί να αποτελέσει αφορμή για τη διερεύνηση του διαλόγου ανάμεσα στο κείμενο της κωμωδίας και στα προγενέστερα και μεταγενέστερα έργα του δημιουργού του· στόχος είναι να διαφανεί η σχέση της με το πλάσιμο των καζαντζακικών ηρώων, τα μοτίβα που θα αναπτυχθούν στα μεταγενέστερα καζαντζακικά έργα, όπως τα στοιχεία της βίας και η σχέση πατέρας-γιος στον *Καπετάν Μιχάλη*, η απορρόφηση του ήρωα από το ρόλο του (Μπήτον 2009: 46) στο *Χριστό Ξανασταυρώνεται*, η απροθυμία του ήρωα να παίξει σημαντικό ρόλο και η τελική επιτυχία του στον *Τελευταίο Πειρασμό*.

Επιπλέον, ο αναγνώστης θα έχει τη δυνατότητα να ανακαλύψει τη μετάφραση του σαιξπηρικού *Οθέλλου* που πραγματοποίησε ο Καζαντζάκης, η οποία παραμένει μέχρι σήμερα χαμένη.

Μια ενδιαφέρουσα, τέλος, πτυχή προς διερεύνηση είναι η σχέση του Καζαντζάκη με την αποδόμηση, η οποία διαγράφεται στο ανατρεπτικό διπλό τέλος του *Οθέλλου*, στην επίκριση του Διευθυντή στην επιστήμη, και την έννοια ότι «δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τίποτα με βεβαιότητα».⁴² Το δραματικό τέλος, που μας κάνει να αναρωτιόμαστε για το τι είναι τελικά πραγματικό και τι όχι –αν η Δεισδαιμόνα δεν πέθανε, κι αν όλη η ιστορία ήταν ένα παιχνίδι– εγείρει ερωτήματα σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας. Μήπως ο *Οθέλλος* αποτελεί ένα θεατρικό παράδειγμα της Ασκητικής, όπου οι δυο αντίμαχες δυνάμεις συγκρούονται, φιλιώνουν, γίνονται ένα, αλλά και το ένα ετούτο δεν υπάρχει;⁴³ Μήπως δεν υπάρχει ούτε η «πραγματικότητα», παρά μόνο ο εξαιρετικός άνθρωπος, που αδιαφορεί για το «μηδέν» και απολαμβάνει να κάνει τέχνη φωνάζοντας απέναντι στο Χάος;

⁴² και Barry (2013: 89). «Ένα κείμενο μπορεί να διαβαστεί σα να λέει κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που εμφανίζεται να λέει [...] ή σα να λέει πολλά διαφορετικά πράγματα, τα οποία κατά βάση είναι αντιθετικά, αντιφατικά ή ανατρεπτικά αυτού που μπορεί (ή μπορούσε) να θεωρήσει η κριτική ως η μία μοναδική και σταθερή του “σημασία”. Συνεπώς ένα κείμενο ενδέχεται να “προδώσει” τον εαυτό του. (Barry 2013: 97. Και στο έργο μας το δεύτερο τέλος καταργεί φαινομενικά όσα έχουν λεχθεί στην εγκιβωτισμένη ιστορία, στέλνοντας διπλά και αντιφατικά μηνύματα. Ο θεατής δεν μπορεί να πει με βεβαιότητα ποιο είναι το «πραγματικό» μήνυμα που θέλει να περάσει ο συγγραφέας.

⁴³ Βλ. και Καζαντζάκης (1971: 95).

Β. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Ο Καζαντζάκης, υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας, χρησιμοποιούσε μονοτονικό σύστημα και απλοποιημένη ορθογραφία, αυτή της ακραίας δημοτικής από το 1921 (Καπλάνης 2012: 122-123, Μαθιουδάκης 2017: 584-585). Το «ανορθογραφικό», κατά την έκφρασή του σύστημα (Αλεξίου 1981), το γλωσσικό του «μανιφέστο» υπάρχει στην *Οδύσεια* (1938, 2006).⁴⁴ Ωστόσο οι σύγχρονοι μελετητές έχουν εντοπίσει στα χειρόγραφα του ακόμα περισσότερα γλωσσικά φαινόμενα, τα οποία συνδιαμορφώνουν το καζαντζακικό γλωσσικό εργαστήρι (Μαθιουδάκης 2012: 16, 22). Θεωρούμε λοιπόν βέβαιο ότι και ο *Οθέλλος* ήταν γραμμένος στο ίδιο τονικό και ορθογραφικό σύστημα, και στηρίζουμε αυτή την πεποίθηση στα ίχνη γλωσσολογικών σταθερών του Καζαντζάκη στο δημοσιευμένο κείμενο: α) χρήση διαλεκτικών λέξεων (*πρόκαμα, χαλνούν* κ.ά.) β) χρήση καταλήξεων των ρημάτων σε *-ούμαι* αντί σε *-όμαι* ή *-άμαι* (*θυμούμαι, ντρέπομαι* κ.ά.), γ) αντικατάσταση του *-υ-* στο δίφθογγο *-ευ-* και μετατροπή του σε *ψ* (*δημοσιέψουν*), δ) υπερίσχυση της προφορικής απόδοσης της λέξης και χρήση του ευφωνικού *-ν*, ε) χρήση λαϊκά εκφερόμενων ονομάτων (*Κλυταιμίστρα, Κασάντρα, Γιάγος*) στ) «ένωση των εγκλιτικών και των λέξεων στις περιπτώσεις που παθαίνουν αφαίρεση», ζ) κατάληξη *-ης* των επιθέτων σε *-υς* (*βαρής*), η) κατάργηση διπλών συμφώνων σε τρία ουσιαστικά *Κασάνδρα, παπούλης* και *Κυπριώτισες*, παρόλο που στο υπόλοιπο κείμενο διατηρούνται, γεγονός που υποδεικνύει την ύπαρξη επιμελητή με συγκεκριμένους στόχους εξομάλυνσης του κειμένου προς τη συντηρητική ορθογραφία, που όμως να επιτρέπει τεχνηέντως να αποκαλυφθεί και η καζαντζακική ορθογραφική συνήθεια. Προς επίρρωσιν αυτού έρχεται η ύπαρξη διπλότυπων λέξεων ακόμα και στην ίδια σελίδα, ή ακόμα και σε απόσταση λίγων γραμμών.⁴⁵ Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν έγινε αβασάνιστα αυτή η επιλογή, αν λάβουμε υπόψη μας και την απουσία ονόματος επιμελητή, αλλά και την ιδιαίτερη ευαισθησία που είχε ο συγγραφέας στην πιστότητα της μεταγραφής των έργων του.⁴⁶

⁴⁴ Προτιμούμε την κατάργηση του διπλού συμφώνου κατά την γλωσσική συνήθεια του Καζαντζάκη.

⁴⁵ Αυτή η συνθήκη προσφέρεται για την γενικότερη έρευνα της συμπεριφοράς του Καζαντζάκη προς τα έργα που έφευγαν από τα χέρια του και της γενικότερης επιμέλειας των μετά θάνατον δημοσιευμένων του (βλ. και Κωβαίου 2021).

⁴⁶ Βλ. και Μαθιουδάκη (2017: 589 υποσ. 71).

Η παρούσα φιλολογική έκδοση στηρίζεται στη δημοσίευση της *Νέας Εστίας* και επιδιώκει να καταστήσει προσιτό τον καζαντζακικό *Οθέλλο* στον αναγνώστη, τον ειδικό επιστήμονα αλλά και τον σκηνοθέτη του 21ου αιώνα, να συστήσει στο πλατύ κοινό τον καζαντζακικό κόσμο μέσα από την εύθυμη πλευρά του, η οποία είναι εξίσου αξιόλογη με την επική. Συμφωνώντας αφενός με τη Ρέα Γαλανάκη, κύριος στόχος μας είναι να φέρουμε το έργο του καστρινού συγγραφέα «στο σημερινό τρόπο ανάγνωσης» (Καπλάνης 2012: 126) και αφετέρου ακολουθώντας την ίδια «μέση οδό» του πρώτου επιμελητή να διατηρήσουμε διαλεκτικούς/ιδιωματικούς τύπους και φωνολογικές επιλογές του συγγραφέα (Μαθιουδάκης 2012: 15-16).

Όσον αφορά το τονικό σύστημα σε επίπεδο φωνολογίας, το κείμενο μεταγράφηκε σε μονοτονικό ακολουθώντας τη *Νεοελληνική Γραμματική* του Μ. Τριανταφυλλίδη (2012). Κατά τον τονισμό, διατηρήθηκε μόνο η οξεία. Οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν τονίζονται· μόνο σε μερικές περιπτώσεις τονίστηκε το εγκλιτικό, για να αποφευχθεί η παρανόηση π.χ. «*το πρώτο της φωτιάς μάς ήρθε πια μαντάτο*». Τονίστηκε ακόμα το δεικτικό μόριο να όπως επέλεξε ο Καζαντζάκης στην *Οδύσεια* (Μαθιουδάκης 2012: 15). Σε δύο περιπτώσεις τονίστηκε κατά παράβαση το ρήμα που έπαθε αφαίρεση: *θα 'ρθούν, να 'ρθεί*, για να γίνει φανερός ο επιτονισμός. Στο επιφώνημα *πόπώ!* διατηρήσαμε τους δύο τόνους, ως υφολογική καθοδήγηση στο σκηνοθέτη. Αφαιρέθηκαν τα διαλυτικά από τον δίφθογγο: το *γουϊκ-έντ* έγινε *γουϊκ-εντ* και το *ώϊμέ* έγινε *ωϊμέ*.

Όσον αφορά τη μορφολογία μεταφέραμε τους τύπους με μεσαιωνικές καταβολές στη σύγχρονη ορθογραφία σύμφωνα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του Τριανταφυλλίδη, το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Δ. Μπαμπινιώτη, το *Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών* (2014). Για την έρευνα, προκειμένου να διαπιστωθεί αν επρόκειτο για ανορθογραφίες ή μεσαιωνικούς τύπους, σύμβουλοι στάθηκαν το *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδου Γραμματείας* του Εμμ. Κριαρά (1968), και η *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (της απλής καθαρευούσης)* του Αχιλλέα Τζάρτζανου (1930).

Ρηματικοί τύποι που αποτυπώθηκαν σύμφωνα με την σύγχρονη ορθογραφία ήταν οι εξής: *το είμουν / εΐταν* τράπηκε σε *ήμουν / ήταν*, *το νοιώθω* σε *νιώθω*· *το μετανοιώνει* σε *μετανιώνει*· η αρχαιοπρεπής κατάληξη *είχαμε συνεννοηθή* σε *είχαμε συνεννοηθεί*.

Παρόμοια διορθώθηκαν τα ονόματα και επιρρήματα: *το μαντήλι* και τα σύνθετά του έγιναν *μαντίλι*, *το χατήρι* μεταγράφηκε σε *χατίρι*· *το γένεια* σε *γένια*, *το κολώνια* σε *κολόνια*,

το παχειά σε παχιά, το κορδομένος σε κορδωμένος.⁴⁷ Στους τύπους που ο επιμελητής δεν ανέπτυξε το διπλό σύμφωνο της λέξης (όπως έκανε και στο υπόλοιπο κείμενο) εμείς για λόγους ομοιομορφίας του κειμένου της έκδοσης μετατρέψαμε το παπούλη σε παπούλλη, το μαιτρέσα σε μαιτρέσσα, το Κυπριώτισες σε Κυπριώτισες. Όσον αφορά τα επιρρήματα, το μακρυνά τράπηκε σε μακριά. Το έν τάξει έγινε εντάξει. Αλλαγή έγινε και στο επιφώνημα αϊ! που τράπηκε σε ε! Η λέξη ξεκουμπήσου (ρημ. θέμα ξεκουμπίζ-) έγινε ξεκουμπίσου. Το κάθησε έγινε κάθισε.

Διορθώθηκε όπου χρειαζόταν το τελικό -ν σύμφωνα με τους κανόνες της γραμματικής (χάνεται πριν από εξακολουθητικό σύμφωνο).

Για τις πολύτυπες λέξεις υιοθετήθηκε μία γραφή: οι μορφές του συμπλεκτικού συνδέσμου κ', κι και κι' ενοποιήθηκαν σε κι. Το κύριε / κ. που αφορούσε τον Διευθυντή μετατράπηκε σε κύριε, και το κυρία / κ. σε κυρία. Στο σαιξπηρικό κείμενο, όπου εμφανίζονται και οι δυο γραφές κύριε / Κύριε, επιλέχθηκε το κεφαλαίο Κ για επίταση της μεγαλοπρέπειας. Το τά προσκήνια / τό προσκήνιο έγινε το προσκήνιο. Για το ρήμα γλιτώσεις / γλιτώσεις προτιμήθηκε ο τύπος γλιτώσεις. Το συμπόνοια / συμπόνια έμεινε συμπόνια. Το λίγον έλειψε / λίγο έλειψε παρέμεινε λίγο έλειψε κατά το κοινώς λεγόμενο. Το άπ' εδώ / άπεδω έγινε από 'δω. Το γλυκεία / γλυκιά έγινε γλυκιά. Οι δύο τύποι νάτη! / νά τη ενοποιήθηκαν σε νά τη. Το κτήνος / χτήνος έγινε χτήνος. Το επικίντυνο / επικίνδυνο έγινε επικίνδυνο.

Στο κείμενο, άφθονοι ενωμένοι ρηματικοί τύποι προήλθαν από αφαίρεση· παρόλο που πρόκειται για μια συνειδητή ιδιαιτερότητα του Καζαντζάκη, επιλέξαμε να χωρίσουμε τις συμπεροφόμενες λέξεις με απόστροφο, πρώτον διότι αυτό επιτάσσει η σύγχρονη γραμματική και δεύτερον διότι, σύμφωνα με τον Καπλάνη, η γραφή λέξεων που ενώνονται από συμπεροφορά κι όχι από κράση είναι εσφαλμένη (Καπλάνης 2016: 155). Έτσι, οι λέξεις που ήταν ενωμένες με τα εγκλιτικά τους αποχωρίστηκαν, ώστε να ικανοποιούν το οπτικό αισθητήριο του σύγχρονου αναγνώστη. Επιλέξαμε ακόμα να μην τονίσουμε την αντωνυμία/μόριο που προηγείται όπως προτείνει ο Μαθιουδάκης (2017: 592), επειδή ούτως ή άλλως ο τόνος πέφτει πάνω τους κατά την ανάγνωση. Έτσι αποκόπηκαν κι έγιναν δύο λέξεις οι συμπεροφόμενες λέξεις με τους αδύναμους τύπους της αντωνυμίας, καθώς και τα μόρια θα και να. Έγιναν επίσης οι εξής αλλαγές: το τ'όκαμα τράπηκε σε το 'καμα, το

⁴⁷ Σύμφωνα με το γλωσσολογικό Πιστεύω του, ο Καζαντζάκης υιοθετεί την κατάληξη των ρημάτων και των παραγώγων τους σε -όνω αντί για -ώνω, (βλ. Μαθιουδάκης 2012: 16).

τάχασα σε τα'χασα, το σουστριψε / τουστριψε σε σου 'στριψε / του 'στριψε. Το τόχω / τάχει σε το 'χω / τα 'χει, το τόβαλες σε το 'βαλες. Το τάλεγε σε τα 'λεγε, το τόκρυβε σε το 'κρυβε. Το μουδωκες / σουδωσα σε μου 'δωκες / σου 'δωσα, το τόζερα σε το 'ζερα.

Παρόμοια άλλαξε και η οριστική του μέλλοντα και η τροπικότητα της πιθανολογίας⁴⁸: τα θάχω / θάχεις / θάχουμε τράπηκαν σε θα 'χω / θα 'χεις / θα 'χουμε. Τα θάμαι / θάναι / θάμαστε σε θα 'μαι / θα 'ναι / θα 'μαστε. Το θάθελα σε θα 'θελα, τα θάκανα / θάκανες σε θα 'κανα / θα 'κανες. Το θάβλεπες σε θα 'βλεπες, το θάκλαιε σε θα 'κλαιε. Το θάλεγα σε θα 'λεγα, το θάπαιζαν σε θα 'παιζαν, το θάρχεσαι σε θα 'ρχεσαι, το θάπρεπε σε θα 'πρεπε.

Επίσης και η υποτακτική: τα νάμαι / νάμουν(α) / νάσαι / νάναι έγιναν να 'μαι / να 'μουν (α) / να 'σαι / να 'ναι. Τα νάχω / νάχεις σε να 'χω / να 'χεις, το νάβλεπες σε να 'βλεπες, το νάρθουν σε να 'ρθουν, το νάζερες σε να 'ζερες.

Στην περίπτωση του δεικτικού μορίου να που είναι ενωμένο με τον αδύναμο τύπο της αντωνυμίας, επιλέξαμε να το χωρίσουμε: το νάμε έγινε νά με, το νάτος έγινε νά τος.

Στις λέξεις *νειρεύομαι* και *πομονή* προστέθηκε απόστροφος, αφού ο τύπος έχει πάθει αφαίρεση: 'νειρεύομαι, 'πομονή.

Όπου ήταν φανερό ότι επρόκειτο για λάθος, διορθώθηκαν γράμματα, σημεία στίξης, και αβλεψίες, όπως οι ακόλουθες: το *καβαλικεύω* έγινε *καβαλικεύω*. Στη φράση «*όταν πια τσακώσεις τη γυναίκα σου Να...να...*» το κεφαλαίο αρχίγραμμα στη μέση της φράσης μετατράπηκε σε πεζό. Ο *κρόφος* έγινε *κόρφος*. Ανάμεσα στις δυο φράσεις «*εσένα χάδενε: εσένα φιλούσε*», η άνω κάτω τελεία μετατράπηκε σε κόμμα. Στον τύπο *βαλ 'του* η κορωνίδα έγινε απόστροφος, εφόσον το πάθος αφορά το φωνήεν της πρώτης λέξης και διορθώθηκε σε *βάλ' του*. Ακολουθώντας το πρωτότυπο κείμενο της τραγωδίας *Αγαμέμνων* στο συγκεκριμένο χωρίο,⁴⁹ η άνω κάτω τελεία στο «*Δίνεις πίστη:*» μετατράπηκε σε ερωτηματικό. Στη φράση «*ντρέπομαι: κύριε Διευθυντά*» η άνω κάτω τελεία μετατράπηκε σε κόμμα, και οι τρεις τελείες από το «*κ... Διευθυντά*» μετατράπηκαν σε μία τελεία. Το ερωτηματικό στη φράση «*εδώ θα μείνεις;*» αντικαταστάθηκε από θαυμαστικό.

Όσον αφορά τη χρήση των σημείων στίξης, λάβαμε υπόψη την ποιητική ελευθεριότητα του Καζαντζάκη, και τη συμβολή τους στη σκηνοθεσία. Όπως έχουν ήδη εντοπίσει οι μελετητές, τα σημεία αναδεικνύουν ευρηματικά «τις παύσεις, τον γλωσσικό

⁴⁸ Για τις τροπικότητες, βλ. Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (2011).

⁴⁹ Αισχύλος (2000: 126, στ. 272).

ρυθμό και επιτονισμό, τις αναπνοές και τις συναισθηματικές εκφράσεις των προσώπων» (Μαθιουδάκης & Καρασίμος 2013: 152). Με τη χρήση των σημείων στίξης ως έχουν, το κείμενο του Οθέλλου εξελίσσεται με έναν γοργό, ζωντανό ρυθμό και σε υψηλούς τόνους. Παρόλα αυτά, έγιναν μικρές παρεμβάσεις: σημειώθηκαν σιωπηλά κόμματα όπου δεν υπάρχουν ή αφαιρέθηκαν όπου φανερά δεν ήταν ανάγκη, σύμφωνα με τη γραμματική του Τριανταφυλλίδη. Διορθώθηκαν αβλεψίες όπως για παράδειγμα: αποκαταστάθηκαν κάποια εισαγωγικά και παρενθέσεις, υιοθετήθηκε η μικρογράμματη γραφή μετά από άνω κάτω τελεία, αφαιρέθηκαν ερωτηματικά που δεν χρειάζονταν, προστέθηκαν αποσιωπητικά όπου το νόημα της πρότασης το επέβαλε (στη φράση: «*μα το έργο αρχίζει αλλιώς αλλιώς*» έγινε «*μα το έργο αρχίζει αλλιώς... αλλιώς*»).⁵⁰ Μετά από τα αποσιωπητικά ακολουθεί κεφαλαίο γράμμα, αλλά διατηρούμε την επιλογή της *Νέας Εστίας* και χρησιμοποιούμε πεζό, στις περιπτώσεις που το νόημα της πρότασης που έπεται αφορά την προηγούμενη, ή όταν πρόκειται για επανάληψη ίδιας λέξης, ή όταν υπάρχουν ομοειδείς φράσεις. Π.χ. «*ν' αγαπώ τον άντρα μου... τον αντρούλη μου... το χρυσό μου!...*», «*Τότε καμιά Μαργαρίτα... δώδεκα... δεκατεσσάρων χρόνων... την ξεφυλίζουμε ε;*» Το ερωτηματικό στη φράση «*Αφού μπερδεύουμε ό,τι παίζουμε απάνω στη σκηνή με τα οικογενειακά μας;*» μετατράπηκε σε θαυμαστικό, σύμφωνα με το ύφος της ηρωίδας, για να δηλωθεί διαμαρτυρία. Το θαυμαστικό μετατράπηκε σε ερωτηματικό, για να φανεί η απορία στην έκφραση «*Τώρα, άτιμε!*» Την ίδια αλλαγή κάναμε και στο «*Γιατί, κυρά μου! Ωραία περνάτε...*» Στη φράση «*μου 'ρχεται, το πιστεύεις, να δώσω μια νέα λύση*» το δεύτερο κόμμα αντικαταστάθηκε από ερωτηματικό. Στο «*δόσεις...δόσεις*» χρησιμοποιήσαμε ενωτικό: «*δόσεις-δόσεις*». Στη φράση «*Θα σταθεί ο ηλίθιος στη μέση φοβούμαι πως θα μου μπερδέψει τα νήματα*» χρησιμοποιήσαμε άνω τελεία πριν από τη λέξη *φοβούμαι* για να διευκολύνουμε το νόημα. Χρησιμοποιήθηκαν εισαγωγικά για λόγια τρίτων και σε μιμήσεις λόγων, ώστε να ξεχωρίζουν.

Τέλος, οι αριθμοί του κειμένου παρατέθηκαν ολογράφως, εκτός από έναν αριθμό σελίδας του βιβλίου της Λειψίας και οι συντομογραφίες δηλ., Δεισδ. αναπτύχθηκαν αντίστοιχα: δηλαδή, Δεισδαιμόνα.

Σεβόμενοι τον *usum auctoritatem* του Καζαντζάκη διαφυλάξαμε αρκετά στοιχεία, πρώτα και κύρια τα στοιχεία διαλέκτων, καθώς η λογοτεχνική γλώσσα του είχε ως βάση την κρητική διάλεκτο αλλά επεκτεινόταν σε περισσότερες (Μαθιουδάκης 2017: σ. 573).

⁵⁰Στο εξής οι φράσεις/λέξεις του έργου παρατίθενται σε μονοτονικό.

Διαφυλάξαμε λοιπόν τους ρηματικούς τύπους: *ακούγονται, βολέβουνται, διακόφτεις, απαγγέλνει, κολνάει, αφήκες, δημοσιέψουν, συχύζεις, σφέρει, μακιγιαίρνεται, σκουντάφτουν*. Τα ονόματα: *επικίντυνο, σκάνταλα, απόδειξες, ελευτερία, έγνιες, ευκή, βαρής*. Τα επιρρήματα: *λέφτερα, αποπάνω, οληνύχτα, καθεμέρα, αποκεί, πα, απά, πρι, πριχού, απόζω*. Επίσης η έκφραση *λόγο τιμής* και η κατάληξη στο *Κασσάντρα*. Το ευφωνικό –ν γενικά διατηρείται, καθώς δίνει τον λαϊκότροπο ήχο σε μερικές περιπτώσεις: *μιαν ψεύτικην ελιά, μιαν κρεβατοκάμαρα*. Όσον αφορά στις ορθογραφικές επιλογές του Καζαντζάκη: αν και ο τύπος του ονόματος είναι «Κλυταιμνήστρα», εδώ διατηρήθηκε η μορφή «Κλυταιμήστρα» που έδωσε ο συγγραφέας. Επίσης, διατηρήθηκε η ορθογραφία στο «Δεισδαιμόνα» εφόσον είναι πιο κοντά στο πρωτότυπο όνομα *Desdemona* του έργου του Σαίξπηρ.

Στα σημεία στίξης παρέμεινε το πεζό γράμμα μετά από ερωτηματικό, σε ομοειδείς σύντομες προτάσεις, για λόγους ύφους, όταν υπάρχει έντονο συναίσθημα: *«Ποια χάιδευε; ποια φιλούσε;»*⁵¹ Διατηρήσαμε την κατάργηση του τελικού –ν στο τροπικό επίρρημα *σαν* (που καταστρατηγεί τον κανόνα της Νεοελληνικής Γραμματικής το *σαν* να διατηρεί το τελικό –ν σε κάθε περίπτωση). Έτσι κρατήσαμε τις εκφράσεις: *σα μπούφος, σα μουσκάρι, σα ρεβύθια*. Τέλος, παρέμεινε η παύλα στην έκφραση *«Μην είσαι, και να με συμπαθάς, – χτήνος!»*, για να δηλωθεί ο δισταγμός.

Όσον αφορά τη διάταξη του δράματος επιλέχθηκε η σύγχρονη δόμηση. Προηγείται πίνακας των προσώπων του έργου. Στο κύριο σώμα του κειμένου τα ονόματα των ηθοποιών με κεφαλαία γράμματα τοποθετούνται στο κέντρο της σελίδας. Οι σκηνοθετικές/σκηνικές οδηγίες μπήκαν σε παρένθεση σε πλάγια γράμματα. Όπου η οδηγία αφορούσε ρηματική φράση ολοκληρωνόταν με τελεία. Στις περιπτώσεις όπου δηλωνόταν απεύθυνση ή επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου ή επίθετο η τελεία αποφεύγεται. Η απομόνωση των οδηγιών βοήθησαν στην άρση της δυσλειτουργίας που προκαλούσε η ανάμειξη οδηγιών και κειμένου, που στη δημοσίευση της *Νέας Εστίας* εμφανίζεται σε τρεις περιπτώσεις δημιουργώντας αμηχανία στην ανάγνωση: (α) Ενώ οι οδηγίες αφορούν τον Οθέλλο, και τα εισαγωγικά προαναγγέλουν ότι εκείνος είναι ο ομιλών, τα λόγια που ακολουθούν είναι του Διευθυντή: *«(Πίσω από τον τοίχο παρουσιάζεται ο Οθέλλος [...] Προχωράει σιγά σιγά προς το Διευθυντή): Λοιπόν, κυρίες και κύριοι, καληνύχτα σας!»* (σ. 80). (β) στο αρχικό κείμενο μέσα την παρένθεση συνεκφέρονται σκηνικές οδηγίες και λόγια του ηθοποιού: *«Οθέλλος (Έχει πια αρπάζει από το λαιμό τη Δεισδαιμόνα. [...]) Ο Οθέλλος*

⁵¹Δες και Μαρκομηγάκη (2020: 142).

μουγκρίζει: «Είναι αργά!») (σ. 161)· (γ) οι οδηγίες της παρένθεσης προορίζονται για τον Γιάγο, ενώ τα λόγια μετά την παρένθεση ανήκουν στο Διευθυντή χωρίς να υπάρχει σήμανση του προσώπου που μιλάει: «Γιάγος (Θέλει να τρέξει βοήθεια, ο Διευθυντής τον αρπάζει και τον εμποδίζει): Μην ανακατεύεσαι!» (σ. 137).

Για τον ίδιο λόγο, όσες οδηγίες αφορούν περισσότερα από ένα πρόσωπα ή αποτελούν περισσότερες από μία περιόδους, τις αποσπάσαμε από τα λόγια των προσώπων και τις τοποθετήσαμε αυτόνομες:

- σελ. 44: *Τινάζεται αποκεί... παρασκήνια.*
- σελ. 50: *Ο Αλέκος που παρακολουθούσε... απάνω.*
- σελ. 61: *Ο Διευθυντής τρομάζει... τον εμποδίζει.*
- σελ. 88: *Τα ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ... όλα μαζί.*
- σελ. 100: *Ο Γιάγος γελάει... Διευθυντή.*
- σελ. 125: *Της αποσπά... το χέρι*
- σελ. 134: *Πάει στο τραπεζάκι... κλαίει.*
- σελ. 160 *Πετιέται απάνω... την κωνηγάει.*

Αποσπάστηκαν μερικές ακόμα σκηνικές οδηγίες όπου ήταν ανάγκη, για την εξομάλυνση του νοήματος:

- σελ. 161: ο Γιάγος αποκαλεί τον Διευθυντή δολοφόνο, και έπειτα στις οδηγίες λέει ότι του ξεφεύγει. Αυτός που ξεφεύγει όμως με βάση το νόημα είναι ο Οθέλλος από τον Γιάγο.
- σελ. 162 «τον πιάνουν οι υπηρέτες»: με βάση τα προηγούμενα λόγια το αντικείμενο είναι ο Διευθυντής, ενώ στην πραγματικότητα αφορούν τον Οθέλλο. Έτσι έγινε «Οι ΥΠΗΡΕΤΕΣ πιάνουν τον ΟΘΕΛΛΟ, τον κρατούν σφιχτά».

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο ΟΘΕΛΛΟΣ ΞΑΝΑΓΥΡΙΖΕΙ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ 55 ετών, θεατρώνης

ΑΛΕΚΟΣ, ηθοποιός νιόπαντρος

ΜΑΡΙΚΑ, γυναίκα του Αλέκου, ηθοποιός

ΜΗΤΣΟΣ, ηθοποιός

ΥΠΗΡΕΤΗΣ, ηλικιωμένος εργαζόμενος στο θέατρο

ΒΑΛΤΟΙ ΗΘΟΠΟΙΟΙ α', β' και γ'

ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΙ, ΥΠΗΡΕΤΕΣ, ΗΘΟΠΟΙΟΙ, ΕΡΓΑΤΕΣ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ, φανταστικό πρόσωπο τραγωδίας του Αισχύλου

ΦΑΟΥΣΤ, φανταστικό πρόσωπο τραγωδίας του Γκαίτε

ΟΘΕΛΛΟΣ, φανταστικό πρόσωπο, το αρχέτυπο του σαιξπηρικού ήρωα

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ, φανταστικό πρόσωπο, το αρχέτυπο της σαιξπηρικής τραγωδίας,
γυναίκα του Οθέλλου

12 ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ, φανταστικά πρόσωπα, παιδιά του Οθέλλου

ΓΙΑΓΟΣ, φανταστικό σιωπηλό πρόσωπο της τραγωδίας του Σαίξπηρ

I

Ένας χτύπος γκογκ. Ακούγεται μέσα στη σκηνή τραγούδι σιγανό γυναίκας. Δεύτερος χτύπος γκογκ· ένας γέρο ΥΠΗΡΕΤΗΣ ανοίγει την αυλαία βιαστικά κι εξαφανίζεται. Γραφείο Διευθυντή-σκηνοθέτη: βιβλιοθήκη, πιάνο, ρολόι, κούκλες καρφωμένες στον τοίχο, πολυθρόνες κλπ. Στο γραφείο του κάθεται ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ κι αποπάνω του ο ΑΛΕΚΟΣ σκυμμένος του μιλάει. Η ΜΑΡΙΚΑ στο προσκήνιο σιγοτραγουδάει ακόμα και διορθώνει την κάλτσα της· μόλις ανοίγει η αυλαία, ντροπιασμένη κατεβάζει γρήγορα γρήγορα το φουστάνι της ξεφωνίζοντας. Ο ΜΗΤΣΟΣ όρθιος στη μέση της σκηνής κρατά ακόμα το γκογκ και κοιτάζει ξαφνιασμένος και γελαστός προς τα παρασκήνια όπου εξαφανίστηκε ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ. Όλοι με τα καθημερινά τους ρούχα, αμακιγιάριστοι. Κάθε πρόσωπο μπορεί να πάρει το όνομα του ηθοποιού που το παίζει.

ΜΗΤΣΟΣ

(Γελώντας)

Τώρα πια πάει! Μας έκαμε ρεζίλι!

(Ο ΑΛΕΚΟΣ τινάζεται αποκεί που μιλούσε του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ, έξω φρενών.

Χειρονομεί προς τα παρασκήνια.)

ΑΛΕΚΟΣ

Έλα εδώ, σου λέω!

(Προβαίνει ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ φοβισμένος και κακομοίρης.)

ΑΛΕΚΟΣ

Γιατί άνοιξες την αυλαία;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Χτύπησαν, κυρ Αλέκο! Χτύπησαν: μπαμ! μπαμ!

ΑΛΕΚΟΣ

Μα δεν έχουμε παράσταση απόψε, ηλίθιε! Δε βλέπεις; Εδώ κουβεντιάζουμε στο γραφείο του κυρίου Διευθυντή. Συζητούμε τι να παίζουμε... τι να παίζουμε... Ηλίθιε! (Στο ΜΗΤΣΟ)
Και του λόγου σου, γιατί γελάς; Εσύ φταις!

ΜΗΤΣΟΣ

Εγώ φταίω; Μπα σε καλό σου!

ΑΛΕΚΟΣ

Ναι, εσύ! Πήρες το γκογκ κι άρχισες να βαράς. Χωρίς να ρωτήσεις κανένα... Έτσι, για να κάνεις γούστο! Τώρα ορίστε! Εμπρός λοιπόν, παλικαρά μου! Το κοινό περιμένει. Τράβα φωνές... κάνε τούμπες, διασκέδασέ το! Εγώ δεν ανακατέβουμαι. Θα πάρω τη γυναίκα μου και θα φύγουμε... Έλα εδώ, Μαρίκα!

ΜΑΡΙΚΑ

(Που είχε ανοίξει το τσαντάκι της και βάφει τα χείλια της.)

Μια στιγμή, αγάπη μου, μια στιγμή... Πήρες πάλι φωτιά, καημένε! (Στο ΜΗΤΣΟ) Μην τον ακούς, Μήτσο!

ΑΛΕΚΟΣ

Έλα, σου λέω! (Στο ΜΗΤΣΟ) Να δεις εσύ, λιμοκοντοράκο μου!

ΜΗΤΣΟΣ

(Σηκώνει τους ώμους.)

Τι μου το λες εμένα; Να, από 'δω η ευγενεία του με διέταξε...

ΑΛΕΚΟΣ

Ποιος;

ΜΗΤΣΟΣ

Να, ο κύριος Διευθυντής. Σε αυτόν να κάμεις τα παράπονά σου! Κοίτα τον πώς γελάει!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

(Πειτέται έξω.)

Και μένα... και μένα... Ο κύριος Διευθυντής με διέταξε και μένα... Όταν χτυπήσουν λέει δυο φορές: νταν... νταν...

ΑΛΕΚΟΣ

Σουτ, εσύ! Ορίστε, θες τώρα και ρέστα! Γκρεμίσου από 'δω!

(Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ τρυπώνει στα παρασκήνια.)

ΜΑΡΙΚΑ

(Στον ΥΠΗΡΕΤΗ που εξαφανίζεται, βάζοντας πούδρα στα μάγουλά της.)

Χαζέ! Κι εγώ που ήθελα κάτι να πω του κυρίου Διευθυντή... Και τώρα; (Δείχνει το κοινό.) Όλος ο κόσμος θα το μάθει...

ΑΛΕΚΟΣ

(Στη ΜΑΡΙΚΑ με θυμό, ξαφνιασμένος.)

Τι έκαμε λέει; Τι θες να του πεις; Α! α! έχουμε και μυστικά!

ΜΑΡΙΚΑ

Τίποτα, τίποτα, αγάπη μου. Μη θυμώνεις!

(Πάει κοντά του, κοκέτα, τον παίρνει από τη μέση, τον χαϊδεύει... Ο ΑΛΕΚΟΣ γαληνεύει.)

ΜΗΤΣΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ που άνοιγε ωστόσο το συρτάρι κι έπαιρνε μικρό ρουλό κόλλες χαρτί.)

Ε, κατεργάρη! Κάτι θα 'χεις σκαρώσει! Γελάς από τα νύχια ως την κορφή... Κάτι βρήκες!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας)

Δε βρήκα τίποτα... Λόγο τιμής! Τίποτα!

ΑΛΕΚΟΣ

(Που μιλούσε με τη ΜΑΡΙΚΑ, τινάζεται.)

Τίποτα! Κι άνοιξε η αυλαία! Και τώρα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σηκώνει τους ώμους γελαστός.)

Τώρα; Ξέρω κι εγώ; Λόγο τιμής, σας λέω, δεν ξέρω!

ΜΗΤΣΟΣ

Ε, ε, σε μας δεν περνούν αυτά, κύριε Διευθυντά! Έλα τώρα, μοίρασέ μας τους ρόλους.

ΜΑΡΙΚΑ

(Τρομαγμένη)

Όχι, όχι, κύριε Διευθυντά! Όχι ακόμα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ποιους ρόλους; (Δείχνει το τετράδιο που κρατούσε.) Ορίστε! χαρτί άγραφο!

ΜΗΤΣΟΣ

Μα δε μου λες, για κουτούς μας πήρες; Δεν ανοίγεις εσύ την αυλαία έτσι, στα κουτουρού!... Ένα μήνα τώρα τυραννιέσαι να βρεις ένα καινούργιο έργο... Κάτι φανταχτερό, πρωτότυπο... μοντέρνο... Ε, παμπόνηρε! Τώρα το βρήκες και μας κάνεις τον ανήξερο. Εμπρός, εμπρός! τους ρόλους.

ΜΑΡΙΚΑ

(Τρομαγμένη πάλι)

Όχι, όχι, κύριε Διευθυντά! Όχι ακόμα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας τους μοιράζει τις άγραφες κόλλες το χαρτί.)

Τους ρόλους; Ορίστε τους! Ορίστε τους! *(Στον ΑΛΕΚΟ που κοιτάζει απελπισμένος το άγραφο χαρτί)* Κατάλαβες;

ΑΛΕΚΟΣ

Κατάλαβα! Την πάθαμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μωρέ κουράγιο, Αλέκο, μη φοβάσαι! Ξέρεις τι έκαμαν οι Άραβες όταν ξεμπάρκαραν στην Κρήτη;

ΑΛΕΚΟΣ

Εγώ. Δε με παρατάς, χριστιανέ μου;

ΜΑΡΙΚΑ

(Με λαχτάρα)

Αχ, τι έκαμαν; τι έκαμαν, κύριε Διευθυντά; Ω, πώς θα 'θελα να 'μουν, λέει, εκεί να δω! Μέσα στους αραπάδες με τ' άσπρα σαρίκια, με τα πράσινα σαντάλια, με τις κόκκινες σημαίες... Και να φωνάζουν: Αλλάχ! Αλλάχ!

ΑΛΕΚΟΣ

(Στη ΜΑΡΙΚΑ)

Ορίστε μας! Τι λαχτάρεις είναι πάλι τούτες; Μέσα στους αραπάδες. Τρελάθηκες; Έλα εδώ!

(Την αρπάζει σα να θέλει να την υπερασπίσει.)

ΜΗΤΣΟΣ

Λοιπόν; Για ν' ακούσουμε, σοφολογιότατε; Τι έκαμαν;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να, μόλις ξεμπάρκαραν, έκαψαν τα καράβια τους!

ΜΗΤΣΟΣ

Μμμ... Ωραία δουλειά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Και ξέρετε γιατί;

ΑΛΕΚΟΣ

Να, γιατί ήταν τρελοί!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ή, για να το πούμε αλλιώς: ήρωες. Έκαψαν τα καράβια τους για ν' αναγκαστούν να κυριέψουν την Κρήτη. Αλλιώς ήταν χαμένοι!

ΑΛΕΚΟΣ

Μα δεν καταλαβαίνω... τι σχέση...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να, έτσι κι εγώ άνοιξα την αυλαία. Θέλω δε θέλω θα βρω κάτι, αλλιώς χαθήκαμε!

ΑΛΕΚΟΣ

Ωχ! ωχ! φέξε μου και γλίστρησα!

ΜΗΤΣΟΣ

Εμπρός λοιπόν! Στύψε το μυαλό σου... Μα γρήγορα... Το κοινό δεν μπορεί να περιμένει!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Φευγάτε... Αφήστε με μόνο... Εγώ αναλαβαίνω την ευθύνη! Θα βρω απόψε, θα βρω! Το αίμα μου χοροπηδάει... Νιώθω πως έφτασε η στιγμή· φευγάτε! *(Τους σπρώχνει προς την πόρτα.)*

ΑΛΕΚΟΣ

Μια λέξη, κύριε Διευθυντά! Μια λέξη μονάχα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Νευριασμένος καθίζει στο γραφείο του.)

Λέγε... λέγε... μα γρήγορα!

(Ο ΑΛΕΚΟΣ σκύβει και μιλάει του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ σιγά, με πάθος.)

ΜΑΡΙΚΑ

(Παίρνει το ΜΗΤΣΟ από το μπράτσο, προχωρούν στο προσκήνιο.)

Μήτσο, παλιέ μου φίλε, βοήθα με! Κάτι θέλω να πω κι εγώ του κυρίου Διευθυντή μα δεν έχω το κουράγιο...

ΜΗΤΣΟΣ

(Γελάει.)

Ξέρω, ξέρω τι θα του πεις... Ε, κατεργάρα!

ΜΑΡΙΚΑ

Σαχλέ! Κάνεις πως τα ξέρεις όλα!

ΜΗΤΣΟΣ

Δώσε, δώσε μου το χέρι σου... Έλα, μη φοβάσαι ντε! Δώσε μου το χέρι σου!

(Η ΜΑΡΙΚΑ του απλώνει την παλάμη· ο ΜΗΤΣΟΣ σκύβει και κάνει πως την εξετάζει.)

ΜΗΤΣΟΣ

Ω! ω! ω!

ΜΑΡΙΚΑ

Με κάνεις και τρομάζω, καημένε! Μη φωνάζεις!

ΜΗΤΣΟΣ

Ω! ω! ω!

ΜΑΡΙΚΑ

Μα τι βλέπεις; *(Σκύβει κι αυτή στην παλάμη της.)* Έρωτες, ε, ταξίδια μακρινά... Γούνες, μαργαριτάρια... Ωραίους νέους είκοσι χρονών... εικοσιπέντε χρονών... Ωχ, εγώ αυτά βλέπω!

ΜΗΤΣΟΣ

Αραπάδες, αραπάδες! *(Μιμείται φωνή τσιγγάνας.)* Ένας φάντης... τρία τέρμενα... Σαράντα κύματα... Ω, πάλι ένας αράπης!

ΜΑΡΙΚΑ

(Αποσύροντας το χέρι)

Ου! σαχλαμάρες!

ΜΗΤΣΟΣ

(Της ξαναπαίρνει το χέρι.)

Ω! ω! κι εδώ, κι εδώ τι βλέπω! *(Κοιτάζει γύρα.)* Να το πω;

ΜΑΡΙΚΑ

Πες το, ντε! Καθαρός ουρανός...

ΜΗΤΣΟΣ

Να το πω; Μου δίνεις την άδεια; *(Της δείχνει με το μάτι τον ΑΛΕΚΟ.)* Πρόσεξε...

ΜΑΡΙΚΑ

(Κρύβει τρομαγμένη το χέρι.)

Όχι! Όχι!

ΜΗΤΣΟΣ

Καλά, καλά... μη φοβάσαι! Είμαι τάφος! *(Της χαδεύει το μπράτσο.)*

(Ο Αλέκος που παρακολουθούσε ανήσυχος τη ΜΑΡΙΚΑ και το ΜΗΤΣΟ να κουβεντιάζουν, τινάζεται απάνω.)

ΑΛΕΚΟΣ

Κάτω τα ξερά σου από τη γυναίκα μου!

ΜΗΤΣΟΣ

Την άγγιξα λίγο, καημένε! Να, έτσι... Σα φωτιά... *(Φυσάει τα δάχτυλά του.)* Κάηκα!

ΑΛΕΚΟΣ

Τίποτα... τίποτα... μήτε να τη βλέπεις!

ΜΗΤΣΟΣ

Όχι δα! Τι φοβάσαι; Φάτε μάτια ψάρια...

ΜΑΡΙΚΑ

(Γελώντας)

...και κοιλιά περιδρομο! Άσε τους, Αλέκο, άσε τους. Θα πεθάνουν της πείνας!

ΑΛΕΚΟΣ

Αυτό που σου λέω! Μήτε να τη βλέπεις. (Στη ΜΑΡΙΚΑ) Και σύ μη γελάς! (Στο ΜΗΤΣΟ)
Όλοι εσείς έχετε κάτι μάτια... σα χέρια. Ό,τι κοιτάζετε το αγγίζετε, το πασπατεύετε με το
μάτι σας, το γδύνετε... Πρωτευουσιάνοι, βλέπεις...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει. Στο ΜΗΤΣΟ που αγριεύει)

Άσε τον, Μήτσο, μη τον συνερίζεσαι... είναι νιόπαντρος, ο κακομοίρης... Από την πολλή
γλύκα τα 'χει χαμένα!...

ΜΗΤΣΟΣ

Περνάει, βλέπεις, το σωλήνα του μέλιτος...

(Όλοι γελούν.)

ΜΑΡΙΚΑ

(Κάνει την ντροπαλή.)

Ε, καημένε, δεν ντρέπεσαι!

ΑΛΕΚΟΣ

Μη γελάτε! (Πιάνει το ΜΗΤΣΟ από το χέρι.) Τι γελάς εσύ, χάχα; Ποιος περνάει; Ποιο
σωλήνα; Τι μέλι;

ΜΑΡΙΚΑ

(Στον ΑΛΕΚΟ)

Έλα τώρα, Αλέκο... Με κάνεις και γελοία... Να μην κοτάει κανένας να με αγγίξει... Μα
πού να καταλάβετε εσείς οι άντρες!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, ε! (Σηκώνεται.) Το παραξηλώσατε! Εμπρός, αδειάστε μου τη γωνιά...

ΑΛΕΚΟΣ

Μια στιγμή, κύριε Διευθυντά! Να, τούτο ήθελα να σου πω... κι ο σαλιάρης αυτός... Να, θέλω να μου δώσεις ένα ρολο ήσυχο... ήσυχο...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά, καλά... το άκουσα!

ΑΛΕΚΟΣ

Όχι πάθος, κύριε Διευθυντά, όχι πάθος! Ένας ήσυχος αστός να φυτεύω λάχανα... να κάνω παιδιά... Να 'χω ένα καναρίνι... ένα γεράνι... Τίποτα άλλο! Όχι πάθος. Κουράζομαι! Πέρυσι με τον Μπραντ αρρώστησα... Να, τα νεύρα μου ξεκουρδίστηκαν... Θεέ μου, τι φωνές, τι λαχτάρες, τι αγωνίες! Αρρώστησα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Το άκουσα, σου λέω! Το άκουσα! Όλο τα ίδια λες... Φεύγατε τώρα! *(Σηκώνεται, τον σπρώχνει.)* Ν' αρχίσει πια το έργο... *(Δείχνει το κοινό.)* Κοιτάχτε! όλοι περιμένουν... Έτσι που μας βλέπουν να φωνάζουμε, σίγουρα θα νομίζουν πως αρχίσαμε κιόλας... Μα το έργο αρχίζει αλλιώς... αλλιώς... Εγώ κάθουμαι εδώ στην καρέκλα...

ΜΗΤΣΟΣ

Σκυμμένος στα βιβλία... Σαν τον Φάουστ...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Και συλλογιέμαι...

ΜΗΤΣΟΣ

Τι θέμα να βρεις χτυπητό... μοντέρνο... Να πιάσει... Αλλιώς βάλ' του ρίγανη!

ΜΑΡΙΚΑ

(Πετιέται.)

Κύριε Διευθυντά! Κύριε Διευθυντά! *(Διστάζει.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εμπρός, εμπρός, Μαρίκα! Τι κοκκινίζεις;

ΜΑΡΙΚΑ

Όχι... όχι... ιδιαιτέρως...

ΑΛΕΚΟΣ

(Τινάζεται.)

Ιδιαιτέρως!

(Ο ΜΗΤΣΟΣ βήχει· ο ΑΛΕΚΟΣ τον κοιτάζει αγριεμένος.)

ΜΗΤΣΟΣ

Κρύωσα, καημένε! Έχεις να μου δώσεις καμιά καραμέλα για το βήχα;

ΑΛΕΚΟΣ

(Βγάζει από τη μέση του και του δείχνει λαβή μαχαίριού.)

Ορίστε!

ΜΗΤΣΟΣ

(Τραβάει τη λαβή, φαίνεται το μαχαίρι.)

Ου, σαχλαμάρα! Μας κάνεις τον Οθέλλο!

ΑΛΕΚΟΣ

Αυτό θα σου κόψει το βήχα!

ΜΗΤΣΟΣ

Πωπώ, επαρχία! Οικογενειακή τιμή... μπαμ, μπουμ! πάρ' τον κάτω!

ΑΛΕΚΟΣ

Δεν είμαι πρωτευουσιάνος εγώ, δόξα σοι ο Θεός! Πολιτισμένος, βολικός, ν' αφήνω τη γυναίκα μου, εμπάτε σκύλοι, αλέστε... Είμαι επαρχιώτης, άξεστος, τίμιος... κατάλαβες;

(Σφουγγίζει τον ιδρώτα του.)

ΜΑΡΙΚΑ

Αγάπη μου, μα χωρατεύουν...

ΑΛΕΚΟΣ

Δε θέλω τέτοια χωρατά! Δε θέλω, σου λέω! Τι θες να του πεις ιδιαιτέρως; *(Της στρίβει το χέρι.)*

ΜΑΡΙΚΑ

Μη, πονώ!

ΑΛΕΚΟΣ

(Της φιλάει το χέρι.)

Συμπάθα με... πόνεσες;

ΜΗΤΣΟΣ

(Τραγουδιστά)

«Δυο πιτσούνια ερωτεμένα...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Αρπάζει το γκογκ, χτυπάει τρεις φορές.)

Στα καμαρίνια σας! *(Οι τρεις τρέχουν να φύγουν στον ΑΛΕΚΟ που θέλει να του μιλήσει.)*

Καλά, καλά, το άκουσα!

ΜΗΤΣΟΣ

(Στην πόρτα, στέκεται.)

Μια λέξη κι εγώ, κύριε Διευθυντά, μια μονάχα! *(Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τον κοιτάζει ερωτηματικά. Ο ΜΗΤΣΟΣ ξεσπάει στα γέλια.)* Ν' αναβάλεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τώρα πια πάει!

ΜΗΤΣΟΣ

Μήτε ψύλλος στον κόρφο σου, κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά, καλά, θα δούμε. *(Κλείνει δυνατά την πόρτα.)* Ουφ! Τρεις άνθρωποι και γέμισε ο αέρας φωνές, ζήλειες, θυμούς, κοκεταρίες! Τι 'ναι λοιπόν η ψυχή του ανθρώπου; Τι εκρηκτική δύναμη! Ν' ανοίξω το παράθυρο ν' ανασάνω! *(Ανοίγει το παράθυρο, αναπνέει βαθιά. Μια λατέρνα ακούγεται μακριά.)* Τι γλύκα! Τι γλύκα!

Ανοίγει κλεφτάτα η πόρτα, μπαίνει η ΜΑΡΙΚΑ.

ΜΑΡΙΚΑ

Κύριε Διευθυντά, σώσε με!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πω, πω! Σα να παίζεις σε κάτι παμπάλαια επαρχιακά θέατρα... Έτσι λένε: «Σώσε με!»
Χριστιανή μου, μίλα πιο απλά, μην κάνεις τόσο μελοδραματικές χειρονομίες, πόσες φορές
δε σου το 'χω πει; Να έτσι: «Κύριε Διευθυντά, σώσε με!»

ΜΑΡΙΚΑ

Μα δεν παίζω.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ένας λόγος παραπάνω να 'σαι απλή... Λοιπόν;

ΜΑΡΙΚΑ

Μου έκοψες τη φόρα... Δεν μπορώ πια... Ήρθα με τόση λαχτάρα και τώρα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Λέγε... λέγε! Κουράγιο! Μην παθαίνεις τρακ... Είσαι χαμένη!

ΜΑΡΙΚΑ

Κύριε Διευθυντά, αγαπώ τον άντρα μου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Απαρχής! Απαρχής! Έμπα πάλι από την πόρτα... Φώναξε: «Κύριε Διευθυντά, σώσε με!»

ΜΑΡΙΚΑ

(Γυρίζει στην πόρτα, ξανάρχεται.)

Κύριε Διευθυντά, σώσε με! Αγαπώ τον άντρα μου! *(Σκληρίζει.)* Δε θέλω να τον απατήσω!
Δε θέλω !

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι σκληρίζεις; Ποιος σου λέει να τον απατήσεις;

ΜΑΡΙΚΑ

Να, όλοι... όλοι... Κι οι φιλενάδες μου όλες έχουν φίλους... Δυο, τρεις... τέσσερεις... Κι
εγώ ντρέπουμε... ντρέπουμε, κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ου, κουταμάρες, Μαρίκα, τι σε νοιάζει γι' αυτές;

ΜΑΡΙΚΑ

Όχι γι' αυτές... όχι γι' αυτές... Μα για μένα... Ντρέπουμε, κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ντρέπεσαι που δεν έχεις φίλους; Α! μου αρέσει αυτό! *(Τη χαδεύει.)*

ΜΑΡΙΚΑ

Δε θέλω να τον απατήσω, κύριε Διευθυντά, δε θέλω! Και γι' αυτό ήρθα: να με σώσεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ευχαριστημένος)

Για στάσου! Έξοχα! Αυτή η σκηνή μπορεί να γίνει αρχή στο δράμα... Για λέγε... Έλα, γεια σου, Μαρικάκι μου... Μη ντρέπεσαι... Άνοιξε την καρδιά σου, βγάλε τα φίδια, αλάφρωσε! Πώς θες να σε σώσω; Από τι θες να σε σώσω! Μίλα λέφτερα!

ΜΑΡΙΚΑ

Να... να μου δώσεις να παίξω ένα ρόλο... τέτοιο που... που... Αχ, πώς να το πω, που ντρέπουμε... *(Σκληρίζει.)* Ντρέπουμε, κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μήπως... μήπως... Α! κατάλαβα! Έξοχα! Ένα ρόλο όπου ν' απατάς τον άντρα σου, ε; *(Η ΜΑΡΙΚΑ γελάει νευρικά.)* Κατεργάρα! Κι έτσι να ξεθυμαίνεις!

ΜΑΡΙΚΑ

(Αλάφρωσε.)

Ω, ναι, ναι! Αυτό ήθελα να πω. Αυτό... Μα πώς το κατάλαβες;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, ε... Ίσως σε καμιάν άλλη ζωή να 'μουν κι εγώ γυναίκα... Ποιος ξέρει... Και θυμάμαι... *(Γελάει.)* Μα εγώ θαρρώ πως στο τέλος τον απάτησα.

ΜΑΡΙΚΑ

Αχ, ναι, κύριε Διευθυντά... Να τον απατήσω... μα μονάχα στη σκηνή... στη φαντασία... Να δοθώ σε δυο... σε τρεις...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σε τέσσερεις...σε πέντε...

ΜΑΡΙΚΑ

Να ζήσω τη μεγάλη ζωή... Αυτοκίνητα, τουαλέτες, ταξίδια, κοκτέιλ... Να μ' ερωτευτούν μεγάλοι καλλιτέχνες, τραπεζίτες, πολιτικοί, αεροπόροι... Να κάμω σκάνταλα... Να δημοσιέψουν όλες οι εφημερίδες τη φωτογραφία μου... Μια φωτογραφία με μεγάλα βαμμένα μάτια... με μισόγυμνο στήθος... με μια ψεύτικην ελιά στο μάγουλο... Κι όλοι οι άντρες που θα βλέπουν τη φωτογραφία μου ν' αναστενάζουν... Να κλείνουν τα μάτια τους, κύριε Διευθυντά, και ν' αναστενάζουν. Έτσι, παίζοντας, κύριε Διευθυντά, στα ψέματα, να βγάλω το άχτι μου... Ν' αλαφρώσω. Να μην έχω τύψεις... Να μην υποφέρω πια στην αλήθεια... Και να 'μαι πιστή, ν' αγαπώ τον άντρα μου... τον αντρούλη μου... το χρυσό μου!... (Κλαίει).

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Της χαδεύει τα μαλλιά, γελάει.)

Κακόμοιρο μοντέρνο πλάσμα...

(Ανοίγει σιγά πίσω τους η πόρτα: ο ΜΗΤΣΟΣ δείχνει στον ΑΛΕΚΟ τη ΜΑΡΙΚΑ με το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ. Βάνει το δάχτυλο στα χείλη, χαμογελάει πονηρά και κλείνει την πόρτα.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κακόμοιρο μοντέρνο πλάσμα...

(Ακούγονται στο διάδρομο φωνές. Απότομα η πόρτα ανοίγει, μπαίνει ο ΑΛΕΚΟΣ μανιασμένος μα συγκρατημένος.)

ΑΛΕΚΟΣ

Τίποτα, τίποτα... Μην ανησυχείτε... Μην ανησυχείτε, καλέ! Λέφτερα! Κάτι ξέχασα... Ψάχνει εδώ κι εκεί, σκουντάφτει στις πολυθρόνες, σαν τυφλός... Φεύγει χτυπώντας την πόρτα.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στη ΜΑΡΙΚΑ)

Πώς τρέμεις!

ΜΑΡΙΚΑ

Φοβάμαι... Είναι ικανός... Αχ! αχ! (Κλαίει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχού! έχουμε τώρα και κλάματα... Έλα, πήγαινε! *(Κοιτάζει το ρολόι.)* Ω, ω! Πέρασε η ώρα!
Φεύγα! *(Σπρώχνει τη ΜΑΡΙΚΑ προς την πόρτα... Στο κοινό)* Κυρίες και κύριοι, να με
συμπαθάτε... Τώρα αμέσως... *(Φεύγει η ΜΑΡΙΚΑ.)*

(Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ χτυπάει το κουδούνι, προβαίνει ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κανένα! Ακούς; Να μην αφήσεις κανένα να μπει! Έχω δουλειά!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

(Χαμογελώντας πονηρά)

Μήτε... μήτε την κυρία Μαρίκα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κανένα, σου λέω! Φεύγα! *(Φεύγει ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.)* Τον παλιόγερο! *(Τρίβει τα χέρια.)* Τώρα,
δουλειά!

(Σηκώνεται, ψάχνει στη βιβλιοθήκη, παίρνει ένα βιβλίο, το ξεφυλλίζει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ω! ω! Ο γέρο Αισχύλος! *(Πισωδρομάει σα να τρομάζει.)* Πωπώ! Αίματα, φωνές, φωτιές,
τσεκούρια! Μωρέ, τούτο δεν είναι βιβλίο! Είναι στρατόπεδο. Είναι Δούρειος ίππος γεμάτος
ήρωες, σπαθιά και μυτερά μαύρα γένια! *(Απαγγέλλει.)*

«Μα του Τυνδάρου εσύ γενιά,
βασίλισσά μου Κλυταιμίστρα,
ποιο χρέος ή μήνυμα καινούργιο σε κινά
κι ολοπερίγυρα παντού θυσίες ετοιμάζεις
και στων θεών όλων τους βωμούς που φλέγονται
τα δώρα σου σωριάζεις;»

(Η πόρτα χτυπάει. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τινάζεται, σαν να ζυπνάει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ποιος είναι; (Συνέρχεται, γελάει.) Πώς τρόμαξα! Αυτές οι αρχαίες τραγωδίες! Σηκώνεται η τρίχα σου! (Κάνει πάλι να διαβάσει.)

«Φλόγα από 'δω, φλόγα αποκεί...».

(Μα σα να χτυπάει κάποιος την πόρτα με το τσεκούρι. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ προχωράει ένα βήμα, ξαφνιασμένος.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, ε! Ποιος είναι; Μη σπάσεις την πόρτα! Εμπρός! (Η πόρτα ανοίγει κι ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ πισωδρομάει τρομαγμένος.) Ω! ω! ω!

(Μπαίνει μια αντρογυναίκα, κοντή, παχιά, λίγο καμπούρα, ντυμένη αρχαία, με μια κρεατοελιά στο μάγουλο, μουστάκι... Κρατάει ένα αιματομένο τσεκούρι, φοράει κοθόρνους και χτυπάει: τάκα-τούκα! τάκα-τούκα! και σειέται όλο το πάτωμα. Ο Διευθυντής σιγά-σιγά συνέρχεται και γελάει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, κυρά... Παρακαλώ, σιγά! Ωχώ! Θα ρίξεις το πάτωμα με τα τσόκαρα σου!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

(Αγριεύει, κουνάει το τσεκούρι.)

Τσόκαρα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην αγριεύεις... Δε σε είπαμε δα καμπούρα!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Τσόκαρα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τι 'ναι λοιπόν;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Οι κόθορνοι, κύριε, της τραγωδίας.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ω! ω! Καλώς ορίσατε, κόθορνοι της τραγωδίας. Κι αυτά τα ωραία ποδαράκια τίνος είναι;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

(Χαμογελάει ευχαριστημένη.)

Χρυσό μου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σιγά, τρομαγμένος)

Τώρα την έπαθα! Δεν τη νοιάζει την παλιόγρια να θέλει έρωτα... Πρέπει ν' αλλάξω τόνο.
(Δυνατά) Για να σου πω, κυρά μου! Πώς μπήκες εδώ μέσα; Ποια είσαι;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ:

Είμαι η βασίλισσα Κλυταιμήστρα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Δείχνοντας το βιβλίο που κρατούσε)

Τούτη; τούτη;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Ακριβώς. Η Κυρία Αγαμέμνονος Ατρείδη!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ω! (Απαγγέλνει πομπωδώς.)

«Σέβας κρατώ στην εξουσία σου, Κλυταιμήστρα,
γιατί 'ναι δίκιο τη γυναίκα να τιμάμε
του βασιλιά, ορφανός όντας ο θρόνος μένει!»

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Ου, αηδίες! Παχιά λόγια... Πώς δε μ' αρέσουν! Άκουσε παλικάρι μου, να μη χάνουμε τον καιρό μας... Ξέρεις γιατί ήρθα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να, για να σηκωθεί η τρίχα μου...

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Μπα! καλέ τι λες; Με νοιάζει εμένα για την τρίχα σου... Ήρθα, φίλε μου, για να παίξω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μπα! Ξέρεις κανένα όργανο;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Ορίστε, να, αυτό! *(Δείχνει το τσεκούρι.)* Αν σου αρέσει...

(Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τρομάζει, θέλει να τρέξει κατά την πόρτα, μα η ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ απλώνει τα μπράτσα της, τον εμποδίζοντας.)

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Πού μου πας; Έλα εδώ, παλικαράκι μου, μη φοβάσαι... Το μωρό μου... Πόσων χρονών είσαι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πενήντα πέντε...

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Πωπω! βυζανιάρικο... *(Τον χαδεύει.)* Έμαθα, μικρούλη μου, πως ζητάς θέμα... Να με! *(Ακκίζεται.)* Σου αρέσω;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Χμμ... Πώς; πώς; Καλώς ορίσατε... Μεγάλη τιμή...

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Ουφ, καημένε! Άσ' τις γλύκες.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα καθίστε, σας παρακαλώ, κυρία Ατρείδη. Καθίστε. Τι θα πάρετε;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Ωωωχ! Κομπλιμέντα! Πώς τα σιχαίνουμε! *(Καθίζει.)* Έργα! Έργα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κανένα καφεδάκι... να, δηλ. λίγο μέλανα ζωμό;...

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

(Αγριεμένη σηκώνεται.)

Για να σου πω, παιδί μου... Εγώ εννοώ να σε τρομάξω... Ήρθα με το μπαλτά, με τα αίματα... επίτηδες... Και τώρα του λόγου σου, βλέπω, με πήρες στο μεζέ...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πού να μας τρομάξεις πια, κυρά μου! Ο κόσμος σήμερα χάλασε... Χάλασε, κυρία Κλυταιμήστρα μου, χάλασε! Δεν πιστεύει πια σε φαντάσματα... Κι αν προβάλει και κανένα, αλίμονό του! Το παίρνουμε με τις λεμονόκουπες... Ναι, ναι... με τις με λεμονόκουπες, κυρία Ατρείδη, να σε χαρώ! Ξέρεις βέβαια το περίφημο φάντασμα του Όσκαρ Ουάιλντ...

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Τίνος; Τίνος;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Του Όσκαρ Ουάιλντ, καλέ!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Τι 'ναι αυτές οι παλάβρες; Εμπρός, να ξεμπερδεύουμε! Έργα! Έργα! Θα με ανεβάσεις στη σκηνή, ακούς; Θα με κάμεις με καρτόνι, εδώ, το Άργος... τις Μυκήνες... τον κάμπο... Και πέρα, στο βάθος της σκηνής με λουλάκι, τη θάλασσα. Και θα 'ναι γεμάτη καράβια με μαύρες αναγερτές πλώρες... Με κόκκινα πανιά... Κάνουν φιγούρα, ξέρεις... Ρίξε μπόλικο χρώμα, ρίξε ντε, μη φοβάσαι! Μου αρέσει. Και θα μπογιατίσεις εδώ τριγύρα δέντρα πολλά και άγριους βράχους και κυκλώπεια τείχη. Και θα στρώσεις σε όλο το δρόμο κόκκινα χαλιά... φτηνά, ξέρεις, μην τρομάξεις! από κάμποτ... Κι ύστερα θα μου φέρεις τον άντρα μου, έτσι, παχουλό-παχουλό από την Τροία... Τον άτιμο! Καλοπερνούσε αυτός εκεί πέρα στην Ανατολή! Έτρωγε κρέατα, έπινε κρασιά, είχε ένα χαρέμι γυναίκες. Ζωή και κότα... ζωή και κότα, ο παλιάνθρωπος. Κι έκαμε κάτι σβέρκους... κάτι σβέρκους... Έλα εδώ, παιδί μου... Να, στο μέρος αυτό θα σηκώσεις την πύλη με τα λιοντάρια, ξέρεις... Και θα σταθώ εγώ εδώ στο κατώφλι, και θα 'ναι μεσημέρι, καλοκαίρι, και θα βουίζει ο κάμπος τζιτζίκια, κι εγώ θα 'μαι λουσμένη, χτενισμένη, φκιασιδωμένη, μουσκίδι στον ιδρώτα... Και θ' αρχίσω να βγάζω λόγο: «Καλώς όρισες, ω! ω! Καλώς όρισες, ω! ω!» Ε, τον άτιμο! Και θα του κάμω τα γλυκά μάτια, και θα σκύψω να του φιλήσω τα πόδια... Κι εμπρός! σ' ενέργεια τα μεγάλα λόγια! *(απαγγέλνει φριχτά)*

«Καλώς όρισες
κολόνα μεσιακή της αψηλής μας στέγης,
μοναχογιέ ακριβέ, στεριά αναπάντεχη,
που θαλασσοδαρμένος ναύτης αγναντεύει,
όμορφη, ύστερα από βαρύ χειμώνα, μέρα...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Της φράζει το στόμα.)

Σώπα! Σώπα! Με ξεκούφανες! *(Σιγά)* Τη στρίγγλα!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Μην κάνεις έτσι, ντε! Το 'καμα για να δεις τι ωραία απαγγέλνω. Τι γλυκιά φωνή ε; Μέλι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πιο σιγά, πιο σιγά, για όνομα του Θεού!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Και θα τον πάρω, που λες, τρυφερά τρυφερά από το χέρι, να, έτσι... *(Πιάνει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ από το χέρι.)* Και θ' ανεβούμε τα σκαλοπάτια του παλατιού... Ανέβα ντε, μη φοβάσαι! Να βάλεις τότε, το ακούς; Μην το ξεχάσεις! Να βαρέσουν οι τρουμπέτες... Να χτυπήσουν τα τούμπανα... Να 'ρθουν οι καραμούζες από τα χωριά... να μαζωχτεί ο λαός και να λιγοθυμήσουν κάμποσες γυναίκες από τη χαρά τους. Κατάλαβες; Να γίνει φασαρία μεγάλη, το ακούς; Και ν' αρχίσει το ρολόι αυτό να χτυπάει, και τα κοκόρια πάνω στις στέγες να φωνάζουν, και να χλιμιντρίζουν τ' αλόγατα... Και τα πέτρινα λιοντάρια ν' ανοίξουν τα σαγόνια τους και να μουγκρίζουν... Δεν είναι δύσκολο, ξέρεις, δεν είναι δύσκολο... Όλα γίνονται! Και την ώρα αυτή θα μπαίνω εγώ με τον κανακάρη μου –ε τον άτιμο! Μέσα στο σκοτεινό, το δροσερό παλάτι... Και θα 'χω χαμηλωμένα τα μάτια, να, έτσι, κοίτα! Τάχα πως ντρέπουμε. Και θα ζεστάνω το λουτρό του... ε τον άτιμο! Και φαπ! παρ' τον κάτω!

(Παρασύρεται από το πάθος της και καταφέρνει μια δυνατή γροθιά στο σβέρκο του

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Πονώντας.)

Ω, την αφιλότιμη! Μου έσπασε τα κόκαλα. Θε μου φύλαγε!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Και να μου φέρεις τη σεληνιασμένη τη μαιτρέσσα του, το ακούς; την Κασάντρα το τηλεγραφοξύλο... να μου τη φέρεις κι αυτή να την κάμω κιμά... Να, έτσι, έτσι, κομματάκια! *(Αρπάζει μian κούκλα που ήταν κρεμασμένη στον τοίχο και την κάνει κομματάκια.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ουφ! Βαρεθήκαμε πια τις φωνές σου... και τα τσεκούρια... και τις τσελεμπίες, και τους κοθόρνους! *(Πετάει το βιβλίο.)* Έξω! Έξω!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Με διώχνεις;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξω! Έξω, παλιομαούνα!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

(Κετεύοντας)

Μην είσαι σκληρός, παιδί μου. Μη με διώχνεις... Πού να πάω; Πάλι εδώ κάτω; *(Δείχνει τη γη.)* Πάλι εδώ κάτω; Βαγκέστισα... Τι να κάμω μέσα στα χώματα; Πλαντώ! Αχ, να ζωντανέψω πάλι, παιδί μου... να ξεμουδιάσει λίγο το χέρι μου... Βαρέθηκα τόσα χρόνια να το σηκώνω στον Άδη, να κρατώ το τσεκούρι... και να μην έχω κανένα να σκοτώνω... Ίσκιои... ίσκιои... πφφ! τι να τους κάμω; Εγώ θέλω ψαχνά και κόκαλα! Ναι, ναι, παιδί μου· ψαχνά και κόκαλα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Βαρεθήκαμε, βαρεθήκαμε, σου λέω... Φεύγα! Μωρέ, τρεις χιλιάδες τώρα χρόνια σε τρων τα χώματα, κι ακόμα... ακόμα δεν έλιωσες! Άσε μας ήσυχους πια, χριστιανή μου!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Λυπήσου με, παιδί μου. Εμένα η δουλειά μου είναι εδώ πάνω στη γη... Να ζω, ν' αγαπώ, να μισώ... Να περπατώ, να τρίζουν οι σκάλες... Να κολυμπώ στη θάλασσα... Να

καβαλικεύω το άλογο πρωί πρωί και να τρέχω στον κάμπο... Και να 'ναι ανοιχτά τα στήθη μου... λυτά τα μαλλιά μου... και να φωνάζω α! α! α! για να μην πλαντάξω από τη χαρά μου.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σιγά)

Την παλιόγρια, κέφι!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Αγαπώ, παιδί μου, τον έρωτα, το μπόλικο φαΐ, το καλό κρασί, τα γέλια, τα κλάματα... Όλα... όλα... Αχ, να νιώσω πάλι τα δάκρυα ζεστά, αρμυρά, στα μάγουλά μου... Να νιώσω πάλι τον άντρα να σκληρίζει μέσα στα μπράτσα μου... Πες ένα καλό λόγο, παιδί μου, να ζωντανέψω... Εσύ με φώναζες κι ήρθα... Ε, να 'ξερες όταν άκουσα τη φωνή σου, παιδί μου... πώς πετάχτηκα από το μνήμα! Τι γλυκιά που ήταν η φωνή σου, αγόρι μου! «Μα του Τυνδάρου εσύ γενιά, βασίλισσά μου Κλυταιμήστρα!» έτσι με προσκαλνούσες, χρυσό μου, κι ήρθα. Να με, να με! Δε σου αρέσω; Μη με αφήσεις πάλι να πέσω στο χώμα... Ανέβασέ με στη σκηνή, χρυσό μου, και θα δεις... Θα κάμω ό,τι μπορώ, για να σ' ευχαριστήσω... Θα παίξω τόσο ωραία... θα σκοτώσω τόσο ωραία τον άντρα μου... που όλο το κοινό θα σηκωθεί στο πόδι και θα φωνάζει: Μπις! Μπις! Και θα 'ναι κάθε βράδυ πένα, καθώς το λέτε εσείς, τίγκα το θέατρο, όπως το λέγαμε εμείς οι αρχαίοι... Και θα βγάλω κάτι φωνάρες...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Πάει κι έρχεται νευριασμένος.)

Μωρέ τι μπελάς... τι μπελάς... Πώς να την ξεφορτωθώ!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

... κάτι φωνάρες... Θεε να σου απαγγείλω λίγο να δεις; Άνοιξε το βιβλίο... Να, σελίδα 161, έκδοση Λειψίας... Το βρήκες; Εκεί που διαλαλώ τη χαρά μου όταν έμαθα πως έπεσε η Τροία... Το βρήκες;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Παίρνοντας το βιβλίο και ξεφυλλίζοντας)

Το βρήκα... Το βρήκα... Που να σε πάρει ο διάολος!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Στάσου τώρα στη γωνιά... μην τύχει και στη φόρα μου σου σκάσω καμιά, κακομοίρη! Όταν θυμούμαι τη μέρα εκείνη που μου γύρισε κορδωμένος, κοτσονάτος... στριμμένο το μουστάκι, αγκάθα... Είχε αρχίσει κιόλας να το βάφει, ο αφιλότιμος! Και δίπλα του η αλανιάρη η μαιτρέσσα του με τη δάφνη στα μαλλιά. Το πιτσουνάκι μου! *(Μουγκρίζει από λύσσα.)* Μη φοβάσαι, παιδί μου. Δεν είναι τίποτα... Τα δόντια μου τρίζουν... Να 'ξερες τι υποφέρω... Έλα, κόλλησε στον τοίχο... Και τσιμουδιά! Μην κουνήσεις... μην πεις τίποτα... Μπορεί να σε πάρω στη ζάλη μου για τον Αγαμέμνονα και τότε... χάθηκες, κακομοίρη! Να, έφερα και «δάδα» και σπέρτα ν' ανάψω... Όλα, όλα τα εργαλεία *(Βγάζει από τον κόρφο της δάδα και σπέρτα.)* Βλέπεις, τα σκηνικά δε θα κοστίσουν τίποτα... Έφερα και το χαλί... Ορίστε το... *(Βγάζει από τον κόρφο της ένα τόπι κόκκινο πανί. Το στρώνει. Ανάβει τη δάδα.)* Έτοιμοι! *(Χτυπάει τρεις φορές με τον κόθορνό της.)* Άκου λοιπόν να δεις απαγγελία!

(Βήχει, ετοιμάζεται. Πίνει ένα ποτήρι νερό... Απαγγέλνει μελοδραματικά, με άγριες φωνάρες, ανυπόφορα.)

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

«Ξεφώνισα από τη χαρά μου όταν τη νύχτα
το πρώτο της φωτιάς μάς ήρθε πια μαντάτο,
της Τροίας το πέσιμο να πει και το χαμό της...»

Κι ύστερα... τι λέει; τι λέει; Πάει, τα 'χασα! Α, ναι!

«Και κάποιος τότε μ' αποπήρε: Δίνεις πίστη;»

... δίνεις πίστη... δίνεις πίστη... Να πάρει ο διάβολος! έχω τρακ απόψε... Τέλος πάντων, ας παραλείψουμε και μερικούς στίχους... Δε χάθηκε ο κόσμος! *(Απαγγέλνει)*

«Στο σπίτι του πιστή γυναίκα τον προσμένω
τέτοια που την παράτησε στο βιός του σκύλα...
...στο βιός του σκύλα...
(Ουρλιάζει) στο βιός του σκύλα...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γάου! Γάου! Ξεκουμπίσου από 'δω! Πωπώ! Θα μου χαντακώσεις το θέατρο! Έξω, έξω!
Μωρέ, γλωσσοκοπάνα!

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Εσύ θα μου μάθεις εμένα πως θ' απαγγέλνω; Πώς θα σκοτώνω; Εσύ! Εσύ! Τώρα θα σου
δείξω εγώ, παλιόπαιδο!

*(Χύνεται απάνω του, ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ αρπάζει το κουδούνι, το χτυπάει τρομαγμένος. Τρέχει
ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ ανήσυχος.)*

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Τι τρέχει, κύριε Διευθυντά;

ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ

Α! α! α!

Μαζεύει γρήγορα χαλί, δάδα, τα κρύβει, ξαναφουσκώνει το στήθος της.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Τι τρέχει, κύριε Διευθυντά; Τι πάθατε;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Παλιάνθρωπε! Βλάκα! Πώς αφήκες τη μαντρογυναίκα αυτή να μπει στο γραφείο μου; Δε
σου παράγγειλα: κανένα! Κανένα!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Μα ποια μαντρογυναίκα, κύριε Διευθυντά;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Να, αυτή με το μπαλτά... με την τσελεμπία... με τα τσόκαρα...

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Μπαλτά, τσελεμπία, τσόκαρα; Έλα Χριστέ και Παναγιά! *(Κάνει το σταυρό του.)* Μα πού τη
βλέπετε, κύριε Διευθυντά;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στρέφεται δε βλέπει κανένα· γελάει.)

Καλά... καλά... Πήγαινε!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

(στέκεται μια στιγμή, κοιτάζει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ που γυρίζει στο γραφείο, κουνάει το κεφάλι,
κάνει νόημα με το χέρι.)

Θαρρώ πως... (Θέλει να πει: του 'στριψε.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Πίνει λικέρ να συνέλθει, σφουγγίζει το μέτωπό του.)

Με πήγε πέντε κι ένα... Την αφιλότιμη! Τι δύναμη! Τι ζωή! Τι κέφι! Τόσες χιλιάδες χρόνια κι ακόμα η φλόγα της δεν έσβησε... Μα δε φταίει αυτή η κακομοίρα... Δε φταίει. Θέλει να πεθάνει... θέλει να ησυχάσει πια... Μα πού την αφήνει αυτός ο γέρο Αισχύλος! Αυτός την πήρε στο λαιμό του. (Γεμίζει πάλι το ποτηράκι.) Τι μυστήριο! Ο Θεός κάνει ανθρώπους και πεθαίνουν... Ό,τι και αν έκαμε ο Θεός πεθαίνει. Κι ο άνθρωπος μπορεί καμιά φορά να σου σκαρώσει κάτι όντα αθάνατα... Στην υγεία σου, γέρο παππούλη, Αισχύλο! (Πίνει) Για να δούμε τώρα τίποτ' άλλο... (Σηκώνεται, πιάνει από τη βιβλιοθήκη άλλο βιβλίο. Χειρονομεί συγκινημένος. Απαγγέλλει:)

«Αχ, να 'βλεπες, ω γάργαρο φεγγάρι,
στερνή βολά, τον πόνο μου που τόσα
πα στο αναλόγι ετούτο μεσονύχτια
ξαγρύπνησα τη γνώση λαχταρώντας!»

(Η πόρτα χτυπάει. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ βυθισμένος στην απαγγελία, δεν ακούει. Ξεφυλλίζει το βιβλίο. Ξαναχτυπάει η πόρτα. Απαγγέλλει παρακάτω:)

«Αστράφτουν φλόγες κόκκινες
τριγύρα απ' το κεφάλι!
Κι από το θόλο απάνω μου
με περεχύνει ζάλη!
Με τριγυρνάς, ω Πνέμα καλεσμένο!

Αχ, φανερώσου!»

(Γεροντικός βήχας απόξω από την πόρτα. Ξαναχτυπούν.)

«Πώς σπαρταράει το στήθος μου πνιμένο

στο μέγα ανασασμό σου!

Σε νέες χαρές και συμφορές, το νιώθω,

ξανοίγεται η ψυχή μου...»

(Η πόρτα ανοίγει, μπαίνει ένας γέρος με ράσο, λιγνός, ποτάμι τα γένια... Κρατάει στο ένα χέρι μια υδρόγεια σφαίρα, στην άλλη μασκάλη ένα τεράστιο βιβλίο. Στη μέση ζωσμένος αλυσίδα με μαϊμουδίτσα. Αφουγκράζεται με έκσταση το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ που, γυρισμένος, δεν τον βλέπει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Εξακολουθεί.)

«Σου δίνεται όλη μου η ζωή με πόθο!

Έλα! αχ, έλα κι ας χάσω τη ζωή μου!»

ΦΑΟΥΣΤ

(Σκουπίζοντας τα δάκρυα)

Θεέ μου... Θεέ μου... τι ευτυχία!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στρέφεται απότομα. Τρομάζει.)

Ποιος είσαι;

ΦΑΟΥΣΤ

(Κουφός, δεν ακούει. Κάνει με χέρι χωνί στο αυτί του.)

Ε; ε;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχού κούφαλος! *(Ζυγώνει, φωνάζει)* Ποιος είσαι;

ΦΑΟΥΣΤ

Α, α! Καλά, ευχαριστώ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Νευριασμένος, κολνιάει το στόμα στο αυτί του ΦΑΟΥΣΤ.)

Ποιος είσαι;

ΦΑΟΥΣΤ

Α! Μη φωνάζεις λοιπόν τόσο δυνατά! Δεν είμαι κουφός! Ο Δόκτωρ Φάουστ.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Συνέρχεται, γελάει.)

Χωχό!

«Εσπούδασα φιλοσοφία
και νομικά και γιατρική
κι ακόμα ωιμέ θεολογία...»

ΦΑΟΥΣΤ

Μη γελάς! Παρακαλώ να 'σαι σοβαρός. Είμαι ο δόκτωρ Φάουστ.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Συνεχίζει.)

«Κι απόμεινα ο μωρός, αλί μου
σοφός ωσάν και πρώτα!»

Κάθισε, γεροντάκι μου, κάθισε... Εσύ τρέμεις... Τι έπαθες; Ωχού! Πού ν' ακούσει. Άλλος
μπελάς και τούτος! (Φωνάζει) Γιατί σηκώθηκες από το κρεβατάκι σου;

ΦΑΟΥΣΤ

Παιδί μου, ήρθα... ήρθα... ήρθα... (Στενάζει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Λέγε λοιπόν! Κουράγιο, κυρ δόκτορα! Πωπωπό! το τσαμένο! ντρέπεται!

ΦΑΟΥΣΤ

Ήρθα να... να... να...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έλα λοιπόν, ξεμπερδεψε!

ΦΑΟΥΣΤ

Να παίζω!... να...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να παίζεις! Με τέτοια χάλια; Μα εσύ είσαι, να με συμπαθάς, σαράβαλο!

ΦΑΟΥΣΤ

Τι; Τι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στο αντί του)

Σα-ράααα-βα-λο!

ΦΑΟΥΣΤ

Ναι... ναι... μα κάτι νεκροί...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Νεκροί; (Στη μαιμού που μπλέκεται στα πόδια του) Ου να χαθείς κι εσύ!

ΦΑΟΥΣΤ

Ναι... ναι... κάτι οι νεκροί μου έφεραν τώρα τελευταία... κάτι μαντάτα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Για να δούμε... Σαν τι;

ΦΑΟΥΣΤ

Πως φάνηκε, λέει, κάποιος μεγάλος γιατρός... Βορο – Βορα...Βορου... Να, έχω εδώ γραμμένο τ' όνομά του... (Ανοίγει το βιβλίο, κοιτάζει.) Α! να! Βορονόφ! Βορονόφ... Βορονόφ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Χάι! Χάι! Ο καινούργιος Μεφιστόφελης! Πού τον πέτυχες! Για λέγε λοιπόν;

ΦΑΟΥΣΤ

Λοιπόν, παιδί μου... κοίταξε να 'χεις την ευκή μου... Κι αν είναι στάλες να μου πάρεις μιαν νταμιτζάνα!... Κι αν πάλι κι είναι σκονάκια... να μου πάρεις ένα τσουβάλι... Να δυναμώσω λιγάκι. Να ζωντανέψω, παιδί μου. Να ξαναρχίσω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να ξαναρχίσεις! Φτου κι απαρχής; Μωρέ κουράγιο!

ΦΑΟΥΣΤ

Επιστήμη, παιδί μου, μη με παρεξηγείς, επιστήμη! Να μάθω... να μάθω...

«Ξέρω πολλά, μα θα 'θελα τα πάντα!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

...Ε, τον κακομοίρη! Ακόμα δεν έβαλε γνώση!

ΦΑΟΥΣΤ

Θέλω φως! *(Με στόμφο)* Περισσότερον φως! *(Καταχτυπάει τη γλώσσα του.)* Διψώ να μάθω... Οι πεθαμένοι τώρα τελευταία μας φέρνουν κάτι μαντάτα... Θε μου, τι ευτυχισμένος θα 'ναι τώρα ο κόσμος! Μπορεί, λέει, τώρα ο άνθρωπος και πετάει στον ουρανό... Μπορεί, λέει, κι ακούει από τη μιαν άκρα του κόσμου στην άλλη... Μπορεί, λέει, και πατάς ένα κουμπί κι η κάμαρα φωτίζεται *(Κλαίει)* Θέλω φως! φως! Περισσότερο φως!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Του χτυπάει τον ώμο.)

Ε, γεροξούρη... Φως, βέβαια, τι λόγος! Μα και κρασάκι, ε; κρασάκι...

ΦΑΟΥΣΤ

Τι; τι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Κάνει πως πίνει.)

Κλου - κλου - κλου!

ΦΑΟΥΣΤ

(Γελάει.)

Ε, ε... κάπου... κάπου... Και οίνος ευφραίνει καρδίαν ανθρώπου, παιδί μου! *(Χτυπάει τη γλώσσα. Κοιτάζει γύρω με λαχτάρα.)* Λόγια του Θεού, παιδί μου... λόγια του Θεού... Α, πώς διψώ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι ζητάς, γέρο κρασοπατέρα ε; *(Στη μαϊμού που πηδάει απάνω του)* Στο διάβολο, παλιομαϊμού!

ΦΑΟΥΣΤ

Μωρέ, δεν έχεις κανένα βαρελάκι πουθενά; Πίσω από τον Πλάτωνα... από τον Αριστοτέλη... Μπα σε καλό σου! Γραφείο χωρίς βαρέλια! Τα ύστερα του κόσμου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να το τσούξουμε, ε; Έλα, έλα, κακομοίρικο γεροντάκι... πιες! *(Του γεμίζει το ποτηράκι.)*

ΦΑΟΥΣΤ

(Αρπάζει το ποτήρι με λαχτάρα, το κατεβάζει.)

Ωωωωωω! Ωώχ! τι ευτυχία! *(Σφουγγίζει τα δάκρυά του.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Του χτυπάει τον ώμο.)

Κι αν ο Βορονόφ που λες... Ο Θεός να τον έχει καλά! Αν ο Βορονόφ, ε; κάμει το θάμα του... Τότε καμιά Μαργαρίτα... δώδεκα... δεκατεσσάρων χρονών... την ξεφυλλίζουμε ε; Σ' αγαπώ... δε σ' αγαπώ... Σ' αγαπώ...

ΦΑΟΥΣΤ

(Με λαχτάρα)

Πώς; Πώς; Μίλα δυνατά, καημένε! Μ' έσκασες!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στ' αντί του)

Μαρ-γα-ρίου-τα! Ματς-μουτς! Ματς-μουτς! *(Κάνει πως φιλάει.)*

ΦΑΟΥΣΤ

Χιχιχί!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σφούγγιξε τα σάλια σου, παπούλη... Σφούγγιξε τα σάλια σου... *(Του σφουγγίζει τα χείλια.)*

Μωρέ, και τούτος ο γέρο κολασμένος κέφι!

ΦΑΟΥΣΤ

(Πετιέται απάνω.)

Αχ, παντέρμα νιάτα! Χόπ! χόπ! Ας πάει και το παλιάμπελο!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μωρέ, ακόμα δεν το 'βαλες κάτω! Στάσου, μην κάνεις έτσι!

ΦΑΟΥΣΤ

Ανέβασέ με στη σκηνή, παιδί μου... Ανέβασέ με στη σκηνή!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στο κοινό)

Πού να ξέρει ο κακόμοιρος πως είναι κιόλας ανεβασμένος!

ΦΑΟΥΣΤ

Ανέβασέ με στη σκηνή, αμάν! Ματς-μουτς! Ματς-μουτς! Αχ! αχ!

«Μια μηλιά μεσ' στ' όνειρό μου
και δυο μήλα απά στον κλώνο
και μου πήραν το μυαλό μου!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχώ! Τι να τον κάμω τώρα! Ξεμωράθηκε ολότελα! Έλα, παππούλη... έλα... Γύρισε στο κρεβατάκι σου, στο χώμα!

ΦΑΟΥΣΤ

Ναι, ναι... στο στόμα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στο αυτί)

Στο χώωωμα!

ΦΑΟΥΣΤ

(Τινάζεται με τρόμο.)

Στο χώμα! Γκρρ!! Όχι! όχι! Θα πιαστώ απάνω σου. Δεν κατεβαίνω πια· δεν κατεβαίνω! Θεέ μου, τι ζεστό που είναι το χέρι σου... πώς βράζει το αίμα σου... πώς μου αρέσει! Αχ! γυναίκες, κρασί, μουσική, τι μεγαλοφυείς εφευρέσεις... Αχ, μη με αφήσεις, παιδί μου, να ξαναπέσω στα χώματα... Λυπήσου με! Άκουσα τη φωνή σου κι ήρθα! Σε άκουσα να ξορκίζεις τον ίσκιο μου να γυρίσει πάλι στη ζωή... Ορίστε, γύρισα... και τώρα... (Κλαίει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι να σου κάμω; *(Τον σπρώχνει σιγά προς την πόρτα.)* Θέατρο είναι εδώ... δεν είναι γεροκομείο... Θέμε καινούργιους τύπους, μοντέρνους... Μη φωνάζεις, κύριε Δόκτορα, μην αντιστέκεσαι... Γύρισε πια, παππούλη, στα αιώνια στοιχεία –στο χόμα, στο νερό, στη φωτιά, στον αγέρα! Αναπάψου πια, δυστυχισμένε! Κοιμήσου!

ΦΑΟΥΣΤ

Όχι! όχι! Φωτιά στα τόπια! Ν' ανάψουν πάλι οι πολυέλαιοι! Ν' ανοίξουν οι πόρτες, να μπει ο κόσμος... Ν' ακούσω σιγανές κουβέντες, κακογλωσσιές, γέλια... Να δω γυναίκες, λουλούδια, χρώματα στην πλατεία... Να δω πάλι τους φοιτητές στο υπερώο, γεμάτους νιάτα και φτώχεια, με τις φιλενάδες τους... Να δω τους νοικοκύρηδες στα θεωρεία και στον εξώστη, καλοθρεμμένους, ευχαριστημένους, να χωνεύουν και να μισοκλείνουν γλυκά γλυκά τα μάτια... Να μυρίσω τη μυρωδιά του ανθρώπου, παιδί μου, την πούδρα, την κολόνια... τον ιδρώτα... Εσύ ζεις, αγ, ζεις και δεν ξέρεις τι αξία έχουν τα ταπεινά αυτά πράματα. Δεν ξέρεις. Μα εγώ... εγώ... *(Λυγμοί.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχού, βάσανο! Μα δε βαρέθηκες ακόμα; Όλο τα ίδια και τα ίδια! Ό,τι έβλεπες στο λυχνάρι, θα το δεις τώρα και στο ηλεκτρικό. Τις ίδιες κακομοιριές και μιζέριες, τις ίδιες χαρές, τις ίδιες πίκρες... Ο άνθρωπος, παππού, είναι ακόμα ένα σκουληκάκι... Πώς το λες και συ; Να, να, εδώ το λες... *(Ξεφυλλίζει το βιβλίο, βρίσκει τη σελίδα, απαγγέλνει.)*

«Σκουλήκι μοιάζω 'γώ που οργώνει λάσπη·

στη σκόνη ζει και ζένει και το πόδι

διαβάτη το πατάει και το αφανίζει...»

Πέρασε το πόδι απάνω σου... γίνηκες χόμα... Φεύγα... φεύγα... Φφφτ! σκόρπισε στον αγέρα!

ΦΑΟΥΣΤ

(Με πάθος)

Θέλω να δω... ν' ακούσω... ν' αγγίξω... Μη με διώχνεις... Να, πάρε για πληρωμή την ψυχή μου! *(Ξεζώνεται και του δίνει τη μαϊμού.)* Ορίστε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πωπώ! τι να την κάμω; Δεν την πας, χριστιανέ μου, στο Ζωολογικό κήπο να γλιτώσεις;

ΦΑΟΥΣΤ

Πάρε τη! Είναι γυμνασμένη... Ξέρει να στέκεται ορθή, να ψειρίζεται, να χορεύει... Και, κοίταξε τα πισινά της: κατακόκκινα! Σπάνιο είδος· ντρέπεται.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άε, χριστιανέ μου, και δε θέλω μπελάδες... Έλα, χοπ! χοπ!

ΦΑΟΥΣΤ

Μη με σπρώχνεις έτσι, αναιδέστατε. Είμαι ο δόκτωρ Φάουστ. Εσπούδασα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχ, βαρέθηκα πια αυτό το τροπάρι... Εσπούδασες, δύστυχε φιλοσοφία και νομικά και γιατρική και θεολογία και δε σπούδασες το σπουδαιότερο: την Υπομονή!

ΦΑΟΥΣΤ

Τι; μίλα δυνατά! Το αυτί μου σάπισε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Υ-πο-μονήηηηη!

ΦΑΟΥΣΤ

(Απαγγέλνει άθλια.)

«Κατάρα στους αμπελιού την πλήθια γλύκα!

Κατάρα στις λαχτάρες της αγάπης!

Κατάρα στην ελπίδα και στην πίστη!

Και τρεις φορές στην 'πομονή κατάρα!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μωρέ, απαγγελία και τούτος! Πού μου έλαχαν απόψε όλες αυτές οι γκρανκάσες! Έξω! Έξω! Παλιοκαμποτίνε! Σουτ! Έξω! Έξω! *(Ανοίγει την πόρτα, τον πετάει έξω.)* Πωπώ! επαρχία! *(Βλέπει τη μαϊμού, ανοίγει την πόρτα, την πετάει έξω.)* Ε, γέρο κολασμένε. Ε! ε! ξέχασες την ψυχή σου! Πάρ' τη!

ΦΑΟΥΣΤ

(Ακούγεται από το διάδρομο η φωνή του.)

Την κατά... *(Μα κλείνει η πόρτα.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μωρέ όλες οι παλιοκαραμπίνες να μου τύχουν απόψε; Στο διάβολο! *(Πετάει το βιβλίο)*
Θέλω ένα θέμα μοντέρνο, ζωντανό, της σύγχρονης ζωής μας... Αγωνίες, ελπίδες του καιρού
μας... Μα όχι χοντροκοπιές, άξεστο πρώτο υλικό, όπως είναι στη ζωή... Να τις κάμω τέχνη,
τέχνη... Να, αυτό θέλω!

*(Ακούγονται βουή, φωνές από το δρόμο. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τρέχει, ανοίγει το παράθυρο,
ακούγονται καθαρά σφυρίγματα, ζητωκραυγές, ταμπούρα...)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ω! τι 'ναι πάλι τούτο; Συλλαλητήριο; Απεργία; Επανάσταση; Ας κλείσω το παράθυρο μη
μου σπάσουν τα τζάμια!

(Ανοίγει η πόρτα, μπαίνει ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ με σπασμένο το κεφάλι.)

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Κύριε Διευθυντά, κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Α! Τι έπαθες, μωρέ Βασίλη; Ποιος σε χτύπησε;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Κλείστε την αυλαία! Κλείσε τη!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γιατί; Τρελάθηκες; Δε βλέπεις πως παίζω; Δεν τελείωσε ακόμα η πρώτη πράξη!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Κλείσε, σου λέω. Δε βλέπεις τα χάλια μου; Μου έσπασαν το κεφάλι. Έρχονται!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ποιοι, μωρέ, ποιοι;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Ξέρω κι εγώ; Όλοι είναι το ίδιο, κύριε Διευθυντά. Όλοι είναι το ίδιο! Όλοι θέλουν να σου σπάσουν το κεφάλι, για να σου βάλουν μέσα την ιδέα τους. Ωχ! Ωχ! Πάω στο φαρμακείο (Φεύγει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κακόμοιροι άνθρωποι! Κακόμοιροι άνθρωποι... Κι όμως έτσι πρέπει!

ΜΗΤΣΟΣ

(Πετιέται μέσα λαχανιασμένος.)

Κύριε Διευθυντά, να, το μοντέρνο θέμα που ζητούσες! Περνάει κάτω από το παράθυρό σου. Άρπαξε το!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Ακόμα... ακόμα... Άσε να περάσουν μερικές γενεές... να λαγαρίσει... να γίνει... τέχνη... Τώρα είναι ακόμα ακατέργαστο υλικό –ζωή. Δεν το βλέπεις; Μούστος. Άμα κατασταλάξει, Μήτσο, θα γίνει κρασί και θα το πιούμε!

ΜΗΤΣΟΣ

Μωρέ, θα το πιουν άλλοι. Άρπαξέ το, σου λέω! Να, το θέμα! Σωθήκαμε... Αχ, και να 'μωνα στη θέση σου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι θα 'κανες; Για να δούμε;

ΜΗΤΣΟΣ

Τι θα 'κανα; Θ' άνοιγα τις πόρτες διάπλατες... Θα φώναζα: –Ελάτε, παιδιά. Ανεβήτε στη σκηνή, φωνάζετε, ουρλιάσετε, τσακωθείτε –ελέφτερα! Τότε θα 'βλεπες τι ωραία που θα 'παιζαν! Τι φυσικά, με τι μπρίο!... Και το κοινό θα λάβαινε μέρος... Θα 'κλαιε, θα γελούσε, θα φώναζε μαζί με τους αυτοσχέδιους ηθοποιούς... Κύριε Διευθυντά: προς Θεού, άνοιξε τις πόρτες!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κάμε μου τη χάρη να του δίνεις... Αν πιάσουμε τώρα αυτή την κουβέντα, καλά ξημερώματα. Φεύγα!

ΜΗΤΣΟΣ

Μας παίρνεις στο λαιμό σου, κύριε Διευθυντά! Κοντεύει πια να τελειώσει η πρώτη πράξη κι ακόμα δεν κατάφερες τίποτα... Τίποτα! Φωνάζεις μονάχα, ανοίγεις βιβλία, απαγγέλνεις... και το κοινό χασμουριέται... Ναι, ναι.. Και κάπου κάπου κατεβάζεις κι ένα ποτηράκι... Σ' έβλεπα εγώ από την κλειδαρότρυπα... και να με συμπαθάς!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Α! Έτσι! Κι έρχεσαι τώρα να μου δώσεις συμβουλές... Τι να κάμω; τι να μην κάμω; Ορίστε μας! Μα δεν κατάντησα το θέατρό μου δρόμο, όχι! Το θέατρο είναι παιχνίδι... είναι φαντασία... Παίζουμε... Παίζουμε για να ξεσκάσουμε λίγο απ' τις καθημερινές έγνιες... Για να τις ξεχάσουμε... όχι να τις κουβαλήσουμε εδώ μέσα!

ΜΗΤΣΟΣ

Μα αυτά είναι φιλολογία! (Με στόμφο) Η Ζωή... Η Ζωή!...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Φεύγα, σε παρακαλώ, μη με συχύζεις... Μωρέ, ακόμα δεν μπήκες στο νόημα; Ακόμα! Όποιος έρχεται στο θέατρο, σου λέω, αφήνει στο διάδρομο το καπέλο του, το μαστούνι του και τις έγνιες. Δυο τρεις ώρες. Παίρνει εισιτήριο, ταξιδεύει σε μια χώρα καλύτερη, που υπάρχει μονάχα στη φαντασία μας... Αλαφρώνει. Κι ύστερα παίρνει πάλι το καπέλο του, το μαστούνι του και τις έγνιες του... Και ξαναγυρίζει λίγο παρηγορημένος στην καθημερινή ζωή... Κατάλαβες;

ΜΗΤΣΟΣ

Κατάλαβα... Το θέατρο... όπιο του λαού!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τίποτα δεν κατάλαβες. Φεύγα! Φεύγα! (Τον διώχνει.) Ουφ! (Ανοίγει πάλι το παράθυρο, αφουγκράζεται.) Τι ησυχία! Έσβησε η βουή... πέρασε η μάταιη φασαρία του ανθρώπου... Ησύχασε, καθάρισε επιτέλους ο αγέρας... Ποιοι φώναζαν; Γιατί φώναζαν; Διαλύθηκαν σα φαντάσματα. (Αναπνέει βαθιά.) Έβρεξε, μύρισε το χώμα... Θεέ μου, τι ταπεινή, τι αιώνια γλύκα! Θα βγω έξω να κάμω περίπατο κάτω από τα δέντρα... (Στο κοινό) Κυρίες και κύριοι, με συμπαθάτε... Έκαμα, καθώς είδατε, ό,τι μπορούσα... Μα δεν κατάφερα τίποτα απόψε... Το είδατε και μόνοι σας... Μας ήρθαν κάτι χοντροκοπιές... Θε μου φύλαγε!

(Πίσω από τον τοίχο παρουσιάζεται ο ΟΘΕΛΛΟΣ: μαύρος, άσπρο σαρίκι, πράσινα σαντάλια, σπαθί. Χοντρό χαλκά στο αυτί. Προχωράει σιγά-σιγά προς το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Λοιπόν, κυρίες και κύριοι, καληνύχτα σας! Καληνύχτα σας!

(Κάνει να κλείσει την αυλαία. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ χιμάει και τον αρπάζει από το σβέρκο.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Στάσου! Εμένα θα παίζεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σαν να πνίγεται)

Ωωχ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Εμένα θα παίζεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στρέφεται και τον βλέπει.)

Ο Οθέλλος! Χάθηκα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Εμένα θα παίζεις! Θέλω να ξαναγυρίσω στη γη... Να κάμω ό,τι δεν πρόκαμα... Να τελειώσω το έργο μου...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά, καλά, εξοχότατε... Μη με πνίξεις! *(Ο ΟΘΕΛΛΟΣ τον αφήνει, ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τρίβει το λαιμό του μορφάζοντας. Σιγά)* Τον αράπακα δύναμη που σου έχει ακόμα... *(Στον ΟΘΕΛΛΟ)* Δε μου λες, για Δεισδαιμόνα με πήρες;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σσστ! Βόηθα με ν' ανεβώ πάλι στον κόσμο. Έχω δουλειά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δουλειά; Τι δουλειά; Ωχ, θ' αρχίσεις πάλι τις ίδιες ανοησίες; Φέρθηκες σα μπούφος... και να με συμπαθάς... Για ένα μαντιλάκι, βρε αδερφέ... Για ένα παλιομαντιλάκι να πνίξεις τη γυναίκα σου...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Όχι, όχι, μη φοβάσαι, ξέρω τώρα... Όλα τα ξέρω... Μου τα μαρτύρησε κάτω στη γη ένας αγαθός ανθρωπάκος... ένας μπεκρούλιακας, καλή του ώρα! Ο Ουίλλιαμ... Έτσι τον λέγανε... Εγγλέζος. Ω, γιες, γιες! Γλεντούσαμε, που λες, ένα βράδυ σε μίαν υπόγεια ταβέρνα. Στον «Υπόγειο Παράδεισο», έτσι την έλεγαν. Πίναμε ίσκιο κρασί μέσα σε κρανία παλιών θεατρίνων. Κι είχαμε και μεζεδάκια κάτι θύμησες από παμπάλαια περιστέρια που είχαμε φάει στον κόσμο... όταν ζούσαμε... Ήρθε λοιπόν στο κέφι ο Ουίλλιαμ – είναι λίγο αλαφρούτσικος κι εύκολα ζαλίζεται ο ζευζέκης... «Άκουσε, Οθέλλο», μου κάνει, «άκουσε, παιδί μου... Ω, γιες, γιες, θα σου τα φανερώσω όλα, όλα... Δεν μπορώ πια να σε ακούω να μουγκρίζεις κάτω στη γη σα μουσκάρι... Το και το... Το και το...» Μου τ' αράδιασε όλα με το νι και με το σίγμα... «Εγώ», λέει, «είχα γράψει, όταν είχα ακόμη κρέας γύρα από τα κόκαλά μου, εγώ είχα γράψει τα ιστορικά σου... Τραγωδία ολάκερη, παιδί μου... Τραγωδία, σου λέω!» Κι άρχισε να μου απαγγέλνει το βίο και την πολιτεία μου... Ωχου και με πήραν κάτι κλάματα... Να, τόσα... σα ρεβύθια! Δεν ήξερα πως είχα κάμει τόσο τραγικά πράματα... Δεν ήξερα πως είχα τόσο μεγάλη δυστυχισμένη ψυχή... Ω γιες... γιες...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Αρπάζει το άσπρο χαρτί που το είχε διπλώσει σε τετράδιο

και γράφει, γράφει πυρετωδώς.)

Έξοχα! Έξοχα! Οθέλλο μου! Καλώς όρισες, Αράπακά μου, χρυσό μου... Λέγε! λέγε...

Λοιπόν;

ΟΘΕΛΛΟΣ:

Όταν μου διηγόταν το τι έκαμα, τα δάκρυά μου έτρεχαν μεγάλα σαν... σαν...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σα ρεβίθια.

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σαν αγλάδια, λόγο τιμής! Δε φαντάζεσαι τι ωραία που τα 'λεγε ο αφιλότιμος! Με τι πάθος! Τέλειος θεατρίνος! Να, στεκόταν έτσι... Έπαιρνε μια φούχτα μαύρη λάσπη από το μνήμα και πασαλείβουνταν, γίνονταν αράπης... Κρεμούσε κι ένα χαλκά στην αυτούκλα του... Τύλιγε και με κάτι πράσινα χόρτα τα πόδια του... «Αυτά, λέει, είναι τα σαντάλια μου...» Κι άρχιζε να παρασταίνει... «Εδώ, λέει, να φανταστείς κρεβατοκάμαρα. Κι αυτό το σαπημένο κούτσουρο είναι η γυναίκα σου, λέει, η Δεισδαιμόνα. Κοιμάται ήσυχα... ήσυχα...» Κι ύστερα έπαιρνε ένα σκουλήκι που γυάλιζε, μιαν κωλοφωτιά, με συχωρείτε... «Να, αυτό, λέει, είναι ένα καντηλάκι, ένα πράσινο καντηλάκι κι ανάβει...» Έμπαινα λοιπόν εγώ, λέει, μέσα στην κάμαρα για να σκοτώσω την αθώα γυναίκα μου... Κι άρχιζα, λέει, να βγάζω λόγο... να λέω κάτι πράματα... Θεέ μου, τι πάθος! φόβος και τρόμος... Να σου πω την αλήθεια... Πώς σε λεν, παλικάρι μου;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Που έγραφε ακατάπαντα)

Κώστα... Κώστα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να σου πω την αλήθεια, Κώστα παιδί μου, το πράμα δεν έγινε καθόλου έτσι. Μα καθόλου! Μπήκα μέσα χωρίς λέξη να πω. Μούγκριζα μονάχα κι άφριζα, θυμούμαι... Και χύθηκα στο κρεβάτι. Αμ' τι; φιλοσοφίες θα 'λεγα την ώρα εκείνη; Μούγκριζα, σου λέω, κι άρπαξα τη γυναίκα μου από το λαιμό και κρακ! Μα έτσι που τα 'λεγε, ο αφιλότιμος, ήταν πιο καλά. Ω, πολύ πιο καλά. Πώς να σου πω; πιο σωστά! Έτσι έπρεπε να γίνει... Έτσι έπρεπε... Εγώ φέρθηκα άσκημα... άσκημα, σα χωριάτης. Έτσι έπρεπε να γίνει, όπως τα 'λεγε ο φίλος μου... Ω γιε, έτσι έπρεπε! Αν τύχει και ξανασκοτώσω –αμήν, Θεέ μου!– έτσι θα κάμω. Λόγο τιμής! Θα σταθώ στο κατώφλι και θ' αρχίσω:

«Αυτό 'ναι η αιτία, καρδιά μου, αυτό 'ναι η αιτία!

Ας μην την πω σε σας, αγνά μου αστέρια!

Αυτό 'ναι η αιτία...».

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ενθουσιασμένος χειροκροτεί.)

Έξοχα! Έξοχα! Μπράβο! Μπεις! Μπεις!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Καμαρώνοντας, με περισσότερο πάθος)

«Αυτό 'ναι η αιτία, καρδιά μου, αυτό 'ναι η αιτία!

Ας μην την πω σε σας, αγνά μου αστέρια!

Αυτό 'ναι η αιτία!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Συγκινημένος τον αγκαλιάζει.)

Έξοχα! Έξοχα! Το χέρι σου! *(Αρπάζει το χέρι του ΟΘΕΛΛΟ.)* Σύμφωνα. Εσένα θα παίξω. Κάθισε, εξοχότατε Οθέλλο μου, κάθισε, στρατηγέ μου! Καλώς όρισες! Α! επιτέλους! *(Στο κοινό)* Κυρίες και κύριοι, μη φύγετε. Σας παρακαλώ, μη φύγετε... Βρήκαμε το θέμα. *(Στον ΟΘΕΛΛΟ)* Καλώς όρισες, Οθέλλο μου. Στάσου, στάσου να σου κάμω υποδοχή.

(Γνέφει στα παρασκήνια. Ακούγονται σάλπιγγες, τούμπανα, προβαίνει λαός, ζητωκραυγές, βουή, σημαίες βενετσιάνικες με το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου. Δυο τεράστια κέρατα πάνε μπροστά από τη διαδήλωση. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τρέχει και μπαίνει μπροστά, βγάζει από την τσέπη του ένα χαρτί κι αρχίζει να προσαγορεύει με κωμικό στόμφο.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εξοχότατε! Εξοχότατε... Ο λαός σήμερα πανηγυρίζει... εορτή εορτών...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Άσε τις παρλαπίπες! *(Στη διαδήλωση)* Διαλυθείτε εσείς... Γυρίσετε στα παρασκήνια... Ε! Ε! τι κέρατα είναι αυτά; Να χαθείτε, παλιάνθρωποι! Α! *(Τρίζει τα δόντια, ο λαός φεύγει τρομαγμένος. Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)* Τι μασκαραλίκια είναι αυτά; Άκουσες γιατί ήρθα... Εμπρός λοιπόν! Μη χάνουμε καιρό! Φόρα τα σκηνικά! Φέρε εδώ την Κύπρο... Κάμε θάλασσα... ζωγράφισε καράβια κι ένα μεγάλο, άγριο πύργο... Έλα, γειά σου! Φκιάσε γρήγορα μιαν κρεβατοκάμαρα... φέρε μια ξανθή γυναίκα –στρουμπουλή, αφράτη, ξέρεις... Κι ένα κεντημένο μαντιλάκι... Κουνήσου, ντε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά, καλά, Οθέλλο μου... Όλα θα γίνουν, μη βιάζεσαι... Μα πρώτα να συμφωνήσουμε...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Βιάζομαι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μια στιγμή, Οθέλλο μου, να 'χεις την ευχή μου... Πρόσεξε αυτό που θα σου πω... Να γίνει μοντέρνος, παιδί μου, μοντέρνος... Ζούλευε... ζούλευε... δε σ' εμποδίζω... Κάθε άλλο! Μα μην αγριεύεις, μη σούρνεις φωνάρες, μην τρίξεις τα δόντια... Τα νεύρα μας έγιναν ντελικάτα τώρα, στρατηγέ μου... δεν αντέχουν... Να βάλεις γνώση, παιδί μου, μην πάθεις τα ίδια... Έχω το λόγο σου, Οθέλλο μου;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Έννοια σου, Κωστάκη μου... Μείνε ήσυχος. Θ' αλλάξω ολότελα... Θα γίνω άλλος άνθρωπος, θα δεις. Έχω το σχέδιό μου...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Για όνομα του Θεού, τι σχέδιο; Σε φοβούμαι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Θα δεις... θα δεις... Μέλι γάλα... Θα γίνω αρνάκι... Αρνάκι του γάλακτος, Κωστάκη μου...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δηλαδή;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να, το πρώτο πράμα που θα κάμω είναι να κόψω κομματάκια κομματάκια τον Γιάγο... τον άτιμο!... τον Ιούδα... Να, έτσι! έτσι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχ! Ωχ! Πολύ άσκημα αρχίζεις! Άσε τους κιμάδες... άσε τους κιμάδες, Οθέλλο μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μην ανησυχείς, Κωστάκη μου... Πόσες μέρες θα βαστάξει αυτό το φονικό; Ας πούμε δέκα... δεκαπέντε... Είκοσι το πολύ... Γιατί, ξέρεις, δε θα βιάζομαι... Καθεμέρα θα του κόβω κι από ένα κομματάκι... Ένα μεζέ... Θ' αρχίσω από τα πόδια...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχ! ωχ! πάλι τα ίδια!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ας πούμε πως τον σκοτώνω τρεις μήνες... Κι ύστερα πια θα πλυθώ... Θα ξουριστώ... θα παρφουμαριστώ... Θα βάλω καινούργιο πουκάμισο... Θ' αλλάξω ζωή. Νέα ζωή, φίλε μου... Γιεσ, γιεσ. Θα πάρω τη γυναικούλα μου, τη Δεισδαιμόνα μου, το αθώο περιστεράκι μου... Θα καθίσουμε στην εξοχή... Θα 'χω τον κηπάκο μου... θα φυτέψω τα λάχανά μου... τα παντζάρια... τα μαρούλια... Θα 'χω κι ένα καναρίνι... Κι ένα μαξιλάρι γεμάτο παράσημα... Και θα κάμω μια ντουζίνα παιδιά... Όλα αρσενικά, γραμμή!... αραπόπουλα! Θα δεις... θα μαυρίσει ο κόσμος... Και θα 'χω τη σύνταξή μου του στρατηγού... Ζωή και κότα, σου λέω... Ω, γιεσ, γιεσ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μμμμ... Δε με συμφέρει... δε με συμφέρει...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε σε συμφέρει; Γιατί, Κωστάκη μου; Θα 'ρχεσαι και του λόγου σου το Σαββατοκύριακο, το γουίκ-εντ που λένε, να το τσούζουμε. Κι η Δεισδαιμόνα μέσα στην κουζίνα θα μας τηγανίζει μεζεδάκια... Χοπ! Χοπ! Να πεθάνει ο Χάρος! Βόηθα με, Κώστα μου, ν' αναστηθώ, κι έννοια σου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Χμ! Τι να σου πω, φίλε μου; Τι να σε κάνω; Ξέρεις, να φυτεύεις λάχανα και παιδιά... να κουτσοπίνεις ήσυχα-ήσυχα στη βεράντα σου... δε με συμφέρει! Δεν έχει καμιά τραγικότητα... Τι να σε κάμω; Δεν είσαι για το θέατρο... Αν αυτό είναι το σχέδιό σου...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αλλάζω, Κωστάκη μου... αλλάζω... Θα κάμω ό,τι μου πεις. Να ζωντανέψω μόνο!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άκουσε, Οθέλλο μου· άκουσε, παιδί μου... Εγώ είμαι θεατρώνης. Τίμια πράματα! Δίνε μου να σου δίνω...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Για λέγε! Μ' έσκασες! (Τρίζει τα δόντια.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην αγριεύεις! Θεατρώνης είμαι, σου λέω, έχω κι εγώ υποχρεώσεις... Δεν μπορώ ν' ανεβάσω εδώ στη σκηνή έναν άνθρωπο να φυτεύει λάχανα... όχι, όχι! Θέλω εγώ δραματική πλοκή, καταλαβαίνεις; έρωτα, μίσος, προδοσίες, περιπέτειες... Να συγκρούονται τα πάθη... Ν' ανατριχιάζουν οι θεατές... Ν' αρχίζουν οι ευαίσθητες κυρίες να κλαίνε... Και να τιναχτεί απάνω στο κάθισμά του ο αγαθός αστός και να πει: «Θε μου, πώς τρόμαξα!» Και να ραγίσει η κρούστα της καθημερινής ζωής και να φανούν κάτω βαθιά οι σκοτεινές ρίζες – τα μεγάλα πάθη! Καταλαβαίνεις, Οθέλλο μου;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Κάμε τα φιλά! Ο διάλογος να με ξαναπάρει αν καταλαβαίνω τι μου λες...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Να, άκουσε: θα ξαναρχίσεις την παλιά ζωή σου... Θα κλέψεις πάλι την αρχοντοπούλα της Βενετίας, τη Δεισδαιμόνα. Θα πας πάλι στην Κύπρο... Θ' αρχίσει πάλι η ίδια ιστορία –τη θυμάσαι: Κάσιος... Γιάγος... το μαντιλάκι... η ζούλια... Μα πιο μοντέρνα... πιο φίνα... Μην είσαι, και να με συμπαθάς, –χτήνος!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Λέγε, λέγε, αντέχω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δε θα πάρεις μονομιάς φωτιά... Θα περιμένεις με υπομονή... Κι όταν πια τσακώσεις τη γυναίκα σου να... να... *(Τρέχει έντρομος χώνεται πίσω από το γραφείο)* Προς Θεού, μην αγριεύεις! Άσε το σπαθί... μην το τραβάς!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Λυσώντας)

Ωστε λοιπόν... ώστε λοιπόν με απατούσε! Α! α! *(Απαγγέλνει.)*

«Ω, τώρα πια, για πάντα μου έχε γεια
γαλήνη! Κι έχε γεια, γλυκιά χαρά μου!»

Ωχ! Ωχ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει.)

Έξοχα! Έξοχα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τι έξοχα, παλιάνθρωπε; Κοροϊδεύεις κιόλας, ε; Ώστε λοιπόν... Α! και μου το 'κρυβε ο μασκαράς αυτός... ο παλιάτσος... ο Ουίλλιαμ! Με απατούσε, ε; (Απαγγέλνει.)

«Ω κόσμε τέρας, κοίτα! Κοίτα, ω κόσμε!

ασφάλεια ο τίμιος κι ο σωστός δεν έχει!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ενθουσιασμένος σημειώνει.)

Έξοχα! Έξοχα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Άκου να σου πω, караγκιοζάκο! (Τον αρπάζει από το λαιμό). Πρέπει ν' ανέβω πάλι στη γη... Πρέπει! Α! α! να πάρω ένα σκουριασμένο μαχαίρι... να τη σφάζω εννιά χρόνια... Την άτιμη! Εννιά χρόνια! Κι ύστερα από εννιά χρόνια, να ξανακάνει πάλι λαιμό, να ξαναρχίζω...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Πνίγεται.)

Βοήθεια! Βοήθεια!

(Η πόρτα ανοίγει, μπαίνει η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ με δώδεκα ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ... Καθένα έχει ένα μεγάλο χαλκά στο αυτί του.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Τινάζεται.)

Νά τη! Νά τη! (Ετοιμάζεται να της χυθεί.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Μ' ένα γνέψιμο τον σταματάει.)

Περίμενε! Μη βιάζεσαι! (Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Τι τρέχει, κυρά μου; (Δείχνει τα δώδεκα ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ.) Τσίρκος;

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ντροπαλά)

Όχι... Όχι... Είμαι η... η... η Δεισδαιμόνα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Και... (Δείχνει τα δώδεκα ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Οι δώδεκα γιοι μου... Βλέπετε, κύριε Διευθυντά, αν ήμουν πιστή... Είχε κι ένα χαλκά ο μακαρίτης στο αυτί του... Κι αυτόν ακόμα τον έβγαλαν οι γιοι μου... Ορίστε! ορίστε!... ορίστε... ορίστε! (Δείχνει τ' αυτιά των παιδιών.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεισδαιμόνα μου, Δεισδαιμόνα μου, συχώρεσέ με! (Πέφτει στην αγκαλιά της και κλαίει.)

(Τα ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ κυκλώνουν τον ΟΘΕΛΛΟ, κρεμιούνται από τα μπράτσα, τα γόνατα, τη ζώνη... Φωνάζουν όλα μαζί.)

ΑΡΑΠΟΠΟΥΛΑ

Μπαμπά!... Μπαμπά!... Μπαμπά!

(Ανοίγει η πόρτα, προβαίνει ο ΓΙΑΓΟΣ.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ο Γιάγος! Ο Γιάγος! Ε, σκυλί, σ' έφαγα!

(Χύνεται. Αναποδογυρίζει τις καρέκλες, πέφτουν τα βιβλία, το ρολόι αρχίζει και χτυπάει, το πιάνο βγάζει μόνο του τρομαγμένες άγριες νότες... Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τρέχει ανάστατος, ανάβει τα φώτα. Όλα αφανίζονται. Χαρούμενος ορμάει στην πόρτα, την ανοίγει και φωνάζει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Αλέκο! Μήτσο! Μαρίκα! Ελάτε! (Προβαίνουν τρεχάτοι και οι τρεις.) Βρήκα! Βρήκα!

II

Το γκογκ χτυπάει τρεις φορές. Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ, με σπασμένο κεφάλι ανοίγει σιγά σιγά την αυλαία. Ακαταστασία στη σκηνή, ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΙ δοκιμάζουν τα φώτα, ΕΡΓΑΤΕΣ κουβαλούν καρτονένια σκαλοπάτια και τα τοποθετούν μπροστά από ένα μεσαιωνικό πύργο, άλλοι βάζουν δέντρα, ζωγραφίζουν λουλούδια... Άλλοι, στο βάθος, μπογιατίζουν θάλασσα. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ σ' έναν καθρέφτη μακιγιαίρνεται και παρακολουθεί από τον καθρέφτη τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ και το ΓΙΑΓΟ που κρυφομιλούν στον κήπο... Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ πάει κι έρχεται κι επιβλέπει... Κρατάει ακόμα το γκογκ.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

(Κοιτάζει όλη αυτή την ακαταστασία, κουνάει το σπασμένο κεφάλι.)

Εγώ είμαι εντάξει... Χτύπησαν τρεις φορές: νταν! νταν! νταν! Τώρα ας βγάλουν τα μάτια τους *(Φεύγει)*.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στον ΟΘΕΛΛΟ)

Έχε το νου σου, Οθέλλο! Βάλε ακόμα λίγο κόκκινο στην άκρα του χειλιού... προς τα κάτω... Έτσι! Ακόμα λίγο... Να δείχνει πίκρα, καταφρόνηση και θυμό...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Πετάει νευριασμένος κραγιόνια, καθρέφτη, πετσέτα.)

Άκου να σου πω, κύριε Διευθυντά! Είναι ακόμα καιρός. Δώσε σε άλλον το ρόλο μου.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πάλι τα ίδια; Μα η αυλαία άνοιξε, δε βλέπεις; Πάει πια!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν μπορώ... υποφέρω... Μη γελάς! Υποφέρω! Τι σε είχα παρακαλέσει; Να μου δώσεις ένα ρολό απλό... ήσυχο... χωρίς πάθος! Κι ορίστε τώρα! Μου 'δωκες ίσια ίσια αυτόν που φοβόμουν... Τον χειρότερο! Σα να το κάνεις επίτηδες... Τον χειρότερο! Μη γελάς! Δεν ξέρεις... δεν ξέρεις τι υποφέρω...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τρελάθηκες; Πού ξανακούστηκε; (Δείχνει το κοινό.) Δε βλέπεις; Άρχισε η παράσταση!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ωχ, αδερφέ! Εσύ το εμπόριό σου κοιτάζεις... Στο διάολο η παράσταση! (Δείχνει τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ και το ΓΙΑΓΟ.) Δεν τους βλέπεις; δεν τους ακούς;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ποιους;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να, τη γυναίκα μου... και τον άτιμο αυτόν τον σαχλό Δον Ζουάν, το Μήτσο!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τι 'ναι αυτά; Είναι η Δεισδαιμόνα κι ο Γιάγος. Τι αγριεύεις; Παίζουν το ρόλο τους... Κάνουν πρόβες!

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Παίζουν», λέει, «το ρόλο τους... Κάνουν πρόβες...» Μα δεν τους ακούς λοιπόν; Αυτός ο λιμοκοντόρος βρήκε ευκαιρία και βάζει κι από δικού του. Σουτ! άκου!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Έτσι να μου μιλάς δεν έχεις δίκιο!»

Σε παρακαλώ, Μήτσο, μη μου κρατάς το χέρι... Θα μας δουν...

ΓΙΑΓΟΣ

«Ελάτε, ελάτε! Απόξω από το σπίτι
σαν Παναγιές, στο σπίτι σας καμπάνες
κι αγριόγατες σωστές μεσ' στην κουζίνα!
Μέσ' στο νοικοκυριό 'σαστε ακαμάτρες
κι είστε νοικοκυράδες στο κρεβάτι!»

(Σιγότερα) Μαρίκα... (Κάτι της ψιθυρίζει στ' αυτή.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Ντροπή, ντροπή σου, ψεύτη!»

ΓΙΑΓΟΣ

Αχ, να 'μουν εγώ στη θέση σου, Μαρίκα...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Κοκέτα)

Τι θα 'κανες;... Τι θα 'κανες, για πες μου;

ΓΙΑΓΟΣ

Τι θα 'κανα; Να, θα χαιρόμουν τη ζωή μου... Τα νιάτα περνούν, Μαρίκα, τα νιάτα περνούν...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Λυσσώντας)

Άτιμε! Ξεμαυλιστή! Θα σε αρπάξω από το λαιμό... *(Κάνει να του χυθεί).*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Τον συγκρατεί.)

Κάθισε! Κάθισε! Σσστ! Τέλειωσε πιά το βάψιμο! Σου λέω πως παίζουν το ρόλο τους. Μην μπερδεύεις τα πράματα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Εγώ τα μπερδεύω; Εγώ τα μπερδεύω; Άκου!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Έλα λοιπόν και πες τον έπαινό μου!»

ΓΙΑΓΟΣ

Ω Δεισδαιμόνα! Μου φαίνεται και σε άλλη ζωή πως σ' έχω συναντήσει! Σ' ένα μακρινό μεγάλο λιμάνι... Γαλέρες τρικάταρτες, φωνές, ήλιος πολύς, γαλάζια κανάλια... Γυναίκες ντυμένες στα βελούδα, αρχόντοι με σπαθιά και φτερά και δαχτυλίδια... Κι ένας αράπης ήταν δίπλα σου, Δεισδαιμόνα. Ένας άγριος αράπης, όπως τους βλέπουμε στα παραμύθια... Και δε με άφηνε να σε ζυγώσω...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Γελάει.)

Θα 'ταν ο Οθέλλος! Θα 'ταν ο Οθέλλος! Λέγε! Λέγε! Κάτι ξυπνάει μέσα μου... θαμπό... μακρινό... σαν όνειρο... Και με πνίγει... (Με ξαφνικό τρόμο) Με πνίγει! (Βάζει τα χέρια της στο λαιμό, σα να πνίγεται).

ΓΙΑΓΟΣ

Κι ύστερα, λέει, κάμαμε ένα ταξίδι μαζί... μακριά στην Ανατολή... Καράβια πολλά, κόκκινα, πράσινα, κίτρινα... Μυρωδιά από κατράμι, φρούτα κι αλόγατα... Σημαίες μεταξωτές κι απάνω τους ζωγραφισμένο ένα λιοντάρι και κρατούσε στα νύχια του το Ευαγγέλιο... Και βγήκαμε, λέει, σ' ένα χαριτωμένο μεγάλο νησί... Κι ήταν άνοιξη, αγέρας υγρός και γλυκός... και δέντρα παχιόφυλλα, σαν μπανάνες... Και βάρεσαν οι σάλπιγγες... και συ, λέει, προχωρούσες απάνω στην αμμουδερήν ακρογιαλιά, σα βασίλισσα...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Ω, ναι... ναι... θυμούμαι! Αχ! τι ζωή! τι ζωή ήταν εκείνη, Θεέ μου! Γι' αυτό τώρα πλαντώ... (Σα να μαντεύει ξαφνικά.) Ναι, γι' αυτό τώρα λαχταρώ μεγάλα ταξίδια... και περιπέτειες... κι έρωτα! Θεέ μου! τώρα κατάλαβα ... Μίλα! μίλα ακόμα!

ΓΙΑΓΟΣ

Περνούσες, περνούσες, κι η αμμούδα γιόμιζε άσπρα κρινάκια κι άγριες βιολέτες. Κι εγώ, λέει, ήμουν χωμένος πίσω από μια ροδοδάφνη και σε κοίταζα... Κι όλες οι καρδιές ήταν κόκκινες και μονάχα η δική μου ήταν κίτρινη... Κίτρινη σαν το φαρμάκι... Γιατί ακουμπούσες, λέει, στο μαλλιαρό μπράτσο του Αράπακα και γελούσες... γελούσες ευτυχισμένη... Κι όταν πέρασες από κοντά μου, μήτε στράφηκες να με δεις... Μήτε στράφηκες να με δεις, Μαρίκα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Δεν το 'ξερα... δεν το 'ξερα, πως μ' αγαπούσες... Συχώρεσέ με!

ΓΙΑΓΟΣ

Μια οχιά τότε τινάχτηκε μέσα από την καρδιά μου... Έφαγε δεξιά, έφαγε αριστερά, αφάνισε τα σπλάχνα μου... Χύθηκε έξω. Έπαιζε τη διχαλωτή της γλώσσα στον ήλιο και δάγκανε...

δάγκανε τους ανθρώπους... λυσσασμένα, απελπισμένα... Γιατί σε αγαπούσα... σε αγαπούσα, Μαρίκα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Δεν το 'ξερα... δεν το 'ξερα, Μήτσο... Δεν το 'ξερα!

ΓΙΑΓΟΣ

Και τώρα, Μαρίκα, δε βαστώ πια... Θα χάσουμε πάλι τη ζωή μας έτσι; Δε με λυπάσαι; Δε λυπάσαι τη ζωή σου; Μαρίκα... *(Της ψιθυρίζει στο αυτί.)*

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Πάψε, σε παρακαλώ! Τι 'ναι αυτά που λες; Δεν είναι δυνατόν να 'ναι όλα αυτά γραμμένα στο ρόλο σου... Το παράκαμες!

ΓΙΑΓΟΣ

Μαρίκα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Το νου σου! Μιλάς στη Δεισδαιμόνα, την αρχοντοπούλα της Βενετίας, τη γυναίκα του Οθέλλου! Όχι στη Μαρίκα! Μην τα μπερδεύεις! Θα φωνάξω τον κύριο Διευθυντή!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στον ΟΘΕΛΛΟ γελώντας)

Έλα, έλα, σου λέω... ξεμπερδεψε! Μην τρίξεις τα δόντια... Έτσι είναι ο ρόλος τους...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σώπα! Σώπα! Άφησε να πω όλο το φαρμάκι! Κοίταξε!... Της πιάνει το χέρι... Α! α! Σουτ! Άκου!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)

Τι σημασία έχει τ' όνομα, αγάπη μου; Να, στα χείλη αυτά μιλώ, στα μάτια αυτά... Στο κορμί τούτο το ζεστό... το χαριτωμένο... Τι με νοιάζει πώς το λεν; Μαρίκα, Δεισδαιμόνα, τι με νοιάζει; Φτάνει πως δεν είσαι φάντασμα... Σε αγγίζω... νιώθω τη μυρωδιά, τη ζέστα του κορμιού σου... Είσαι σάρκα, κόκκαλα και μαλλιά... Είσαι γυναίκα και μου αρέσεις...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν τους λες να πάψουν; Θα κάμω φονικό!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ησύχασε, ησύχασε, σου λέω... Είναι μέσα στο έργο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τι κουροφέξαλα είναι αυτά; Θεε δηλαδή να με τρελάνεις; Δεν τον ακούς; Πότε παίζει σα Γιάγος, πότε γίνεται πάλι Μήτσος, σαχλογονναϊκάκιας... Και πολεμά έτσι, με πονηριά, να ξεγελάσει τη γυναίκα μου... Δεν τον ακούς; Δεν τον βλέπεις; Α!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην ανησυχείς, σου λέω! Έτσι είναι στο έργο... Έλα, ξεμπερδεψε πια! Κάμε τα φρούδια!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μα τι έργο είναι αυτό, στο Θεό σου; Μισό αλήθεια, μισό ψέμα... Μισό είναι αυτή η γυναίκα μου, μισό η Δεισδαιμόνα... Όχι... όχι! (Απότομα) Κύριε Διευθυντά, να ξέρεις και σου το λέω... Κακά ξεμπερδέματα θα 'χουμε... Άκου! Άκου!...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Γιάγο, αγαπημένε, έλα... Μου φαίνεται πως μας ακούει... Για κοίταξε πώς έχει στυλώσει την αυτούκλα του... Έλα! (Τον παίρνει παράμερα.)

ΓΙΑΓΟΣ

Δεισδαιμόνα... Μαρίκα... αγάπη μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ξεσπάει, συντρίβει τον καθρέφτη, χιμάει.)

Σκασμός!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει γρήγορα.)

Α! τι ωραία! Έξοχα! Αυτό περίμενα! Αυτό περίμενα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Τρέχει στον ΟΘΕΛΛΟ ανήσυχη.)

Αγάπη μου, τι έπαθες;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τι έπαθα; Κι έχεις ακόμα και μούτρα... Τ' άκουσα όλα... όλα... όλα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα έτσι είναι ο ρόλος μας... Είναι ο Γιάγος... είμαι η Δεισδαιμόνα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μιμείται τη φωνή της.)

«Είναι ο Γιάγος! Είμαι η Δεισδαιμόνα!» Να χαθείτε, ξεδιάντροποι! Κι αν κοιμηθείτε μαζί, τι πειράζει; «Είναι ο Γιάγος! Είμαι η Δεισδαιμόνα!» Φτάνει να φορούμε τα ρούχα αυτά, του Γιάγου, της Δεισδαιμόνας, κι όλα είναι εντάξει. Ρούχα... ρούχα... Δεν είμαστε άνθρωποι... Είμαστε ρούχα –περούκες και βελουδένια κοστούμια και φούντες και πράσινα τσαρούχια... Να σας πάρει ο διάολος!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αγαπημένε μου, μη φωνάζεις... Γιατί θυμώνεις; Μα όλα αυτά που λέγαμε δεν ήταν αλήθεια... Κάναμε πρόβες... Είναι το καινούργιο έργο «Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει» Κατάλαβες; Παίζουμε...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Δείχνει το ΜΗΤΣΟ.)

Μα αυτός ο μασκαράς δεν παίζει... Δεν τον βλέπεις; Κοίταξε πώς σε τρώει με τα μάτια...

ΓΙΑΓΟΣ

(Ξεσπάει.)

Αυτός είναι ο ρόλος μου... Μη μας σκοτίζεις... Πάψε πια! Καζάντισες και του λόγου σου γυναίκα και σου 'στριψε... Έκαμε κι η μύγα πισινό και λέρωσε τον κόσμο όλο!...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Για να σου πω! Τα λόγια σου να τα μετράς... Γιατί...

ΓΙΑΓΟΣ

Ε, μα το Θεό! Θαρρεί πως όλοι οι άντρες δεν έχουν το νου τους παρά στη γυναίκα του! Πφ! Χαρά στο πράμα! Κι αν θες να σου πω την αλήθεια... Πεντάρα δε δίνω! Τι να της ζηλέψω,

στο Θεό σου; Μύτη είναι αυτή; πόδια είναι αυτά; Μα τι να κάμω; Είμαι ο Γιάγος, παίζω το ρόλο μου... Και θα την κοιτάζω με πάθος... και θα την αγγίζω... και θ' αναστενάζω όταν τη βλέπω... να το ξέρεις! Κατάλαβες; Θα παίζω καλά το ρόλο μου... Δε θα γίνω εγώ κοροϊδο για να σου κάμω το χατίρι, όχι! Δεν πάει να στεναχωριέσαι; Έχω κι εγώ ένα όνομα ως ηθοποιός και θέλω να το τιμήσω... Κι άλλη φορά να μη με διακόφτεις στο πιο κρίσιμο σημείο... Κατάλαβες;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει χαρούμενος, με βιάση.)

Έξοχα! Έξοχα! Μπράβο, Γιάγο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Στενάζει.)

Κατάλαβα... Ανάθεμά το για επάγγελμα... Ανάθεμά το!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει.)

Έξοχα! Έξοχα! Παρακάτω!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Νευριασμένος)

Μα δε μου λες τι γράφεις και του λόγου σου; (Μιμείται) «Έξοχα! Έξοχα!» Ωχ, αδερφέ! Όλοι σας εδώ είστε θηρία. Εγώ υποφέρω... πονώ... και του λόγου σου (Μιμείται) «Έξοχα! Έξοχα!» Τι γράφεις;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τίποτα... τίποτα... Εξακολουθήστε... Καλά τα πάμε ως τώρα... Βάλε το σπαθί σου, Οθέλλο, βάλε τα πράσινα σαντάλια... Έλα, κουνήσου, Δεισδαιμόνα, βοήθα τον άντρα σου να ντυθεί... Έτσι, μπράβο... Και σύ, Γιάγο, έλα εδώ μια στιγμή...

ΓΙΑΓΟΣ

(Ακόμα θυμωμένος κοιτάζει τον ΟΘΕΛΛΟ.)

Ακούς εκεί τον χωριατάρá... Τη γυναίκα του! Πφ! Χαρά στο ψόνιο!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έλα, σώπα, καημένε... Μην τον συνερίζεσαι... Τον ξέρεις... Άκουσε εδώ. Εμένα κοίτα!
Πρόσεξε τι θα σου πω...

ΓΙΑΓΟΣ

(Εξακολουθεί να κοιτάζει τον ΟΘΕΛΛΟ.)

Τι μου γουρλώνεις, αράπακα; Άε να χαθείς!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, Γιάγο, εμένα να κοιτάζεις, σου λέω! Άκουσε: πάρε αυτό το γραμματάκι.

ΓΙΑΓΟΣ

Ω! ω! τι είναι; Κανένα τσεκάκι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην ξερογλείφεις... Άκουσε με προσοχή... Πρέπει, κακομοίρη μου, να καταφέρεις καλά
αυτό που θα σου πω, για να πετύχει όλο το έργο... Βάλε λοιπόν όλα σου τα δυνατά...

ΓΙΑΓΟΣ

Για να πετύχει όλο το έργο; Μα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κλείσε το στόμα... Άνοιξε τ' αυτιά σου... Πάρε αυτό το γραμματάκι...

ΓΙΑΓΟΣ

Για να δούμε... για να δούμε... (Διαβάζει.) Ω! ω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μη φωνάζεις! Θα σε ακούσει!

ΓΙΑΓΟΣ

Ε, κατεργαράκο... Μου φαίνεται...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ουφ, καημένε, δεν είναι τίποτα! Κάτι εντελώς αθώο... Η γυναίκα του μου έστειλε
προχτές αυτό το...

ΓΙΑΓΟΣ

...το ραβασάκι *(Το διαβάζει.)* ... να σου μιλήσει, λέει, ιδιαιτέρως... Είναι ανάγκη...
«Ιδιαιτέρως» *(Απαγγέλνει με στόμφο τα λόγια του ΓΙΑΓΟΥ.)* «Ω, δε μου αρέσει αυτό!»
Ιδιαιτέρως!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μη φωνάζεις, σου λέω! Για το ρόλο της, ξέρεις... Να της δώσω, λέει, ένα ρόλο όπου ν'
απατάει τον άντρα της κλπ. κλπ. Τα ξέρεις...

ΓΙΑΓΟΣ

(Διαβάζει με πάθος.)

«Σώσε με, κύριε Διευθυντά, σώσε με!» Το χρυσό μου! Το 'καμε ανατολικό ζήτημα. Χαρά
στο πράμα!... Λοιπόν, τι θες τώρα από μένα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άκουσε· το γραμματάκι αυτό να το δώσεις με τρόπο στον άντρα της...

ΓΙΑΓΟΣ

Όχι! όχι! δεν το κάνω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Και γιατί, παρακαλώ;

ΓΙΑΓΟΣ

Μη γελάς! Είναι επικίνδυνο, κύριε Διευθυντά! Είναι επικίνδυνο!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Επικίνδυνο! Καλέ τι μας λες;

ΓΙΑΓΟΣ

Μην τον ερεθίζεις τόσο, κύριε Διευθυντά. Δεν τον ξέρεις; Μπορεί να κάμει καμιά τρέλα...
Αυτός τώρα κατέβηκε από τα βουνά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα είναι ανάγκη, σου λέω... για το έργο... Θα υποφέρει λίγο, μα τι πειράζει;

ΓΙΑΓΟΣ

Κοίταξέ τους! Πώς κάνουν! Σωστά πιτσουνάκια...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ντύνει τον ΟΘΕΛΛΟ, τον καμαρώνει· τον αγκαλιάζει.)

Αράπακά μου... αράπακά μου... Πώς μου αρέσεις!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Γρούζει μισό συγκινημένος, μισό απειλητικά.)

Μα την πίστη μου κι αν... Α! δεν μπορώ μήτε να το συλλογιστώ... Το αίμα ανεβαίνει στο κεφάλι μου!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Σώπα, σώπα, Αράπακά μου... Κι εγώ μονάχα εσένα αγαπώ... Εσένα... (Ο ΟΘΕΛΛΟΣ γονατίζει, η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ του τυλίγει το άσπρο σαρίκι.) Είσαι τρέλα! Μη μουγκρίζεις! Δε σε φοβούμαι! Είσαι καλός εσύ, γλυκός, σαν παιδί... Αραπάκι μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σώπα! μας ακούνε... Έτσι μου 'ρχεται να τα πετάξω όλα και να σε αρπάξω από τη μέση να γυρίσουμε σπίτι... Να κλειδώσουμε την πόρτα...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Γελάει σαν να γαργαλίζεται.)

Ναι... ναι... ναι...

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Βλέπεις... βλέπεις πόσο την αγαπάει και τη ζηλεύει... Κοίταξε πώς στρουφίζει τα μάτια!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μου αρέσει! Όλο αυτό το ακατέργαστο πάθος, θα δεις... Θα το κάμω τέχνη... Δώσε του το γραμματάκι κι έννοια σου... Θα σκοτιστεί, θα θολώσει το μυαλό του... Θα του ρίχνω στο αίμα δόσεις-δόσεις τον Οθέλλο... Κι ύστερα θα τον αφήνω λεύτερο... Θα φωνάζει, θα φρενιάσει, θα βρει καινούργια λόγια... Θα πλουτίσει το παλιό πάθος... Έχω το σχέδιό μου, μη σε μέλει!

ΓΙΑΓΟΣ

Μα τι 'ναι αυτά; Δεν είναι γραμμένα στο ρόλο του. Πώς λοιπόν θα βάλεις μέσα τα λόγια του; Δεν καταλαβαίνω.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δεν πειράζει... Δεν είναι ανάγκη να καταλάβεις... Το εναντίον μάλιστα! Κάνε μονάχα ό,τι σου λένε! Δώσε με τρόπο αυτό το μπιλιετάκι στον Οθέλλο. Πρόσεξε καλά! Να το δώσεις έξυπνα, σατανικά... σα Γιάγος! Έλα, γεια σου!

ΓΙΑΓΟΣ

Αχ, τον λυπούμαι... τον λυπούμαι, κύριε Διευθυντά. Κι ας είμαι και Γιάγος. Για κοίτα τον, τον κακομοίρη!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά, καλά, να τον λυπάσαι... μα κάνε ό,τι σε προστάζω! (Στρέφεται στον ΟΘΕΛΛΟ και ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.) Εμπρός, κυρίες και κύριοι, έτοιμοι;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγκαλιάζει την ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ, της φιλάει τα μαλλιά.)

Μην κλαις, αγάπη μου... Μην κλαις και σε πιστεύω...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με πλαστό θυμό)

Τελειώστε πια τα ζαχαρώματα! Δεν ντρέπεστε; Όλος ο κόσμος σας βλέπει... Δεισδαιμόνα, έλα εδώ... Εδώ, κοντά μου... (Την παίρνει από το χέρι και την καθίζει κοντά του.) Έτσι... έτσι... πιο κοντά! (Κάτι της λέει στο αυτί.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Χιχιρίζει.)

Χι-χι-χι!

(Ο ΓΙΑΓΟΣ γελάει, παίζει το μάτι στον ΟΘΕΛΛΟ και δείχνει τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ με το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

ΓΙΑΓΟΣ

«Α! Δε μου αρέσει αυτό!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Γελά ακόμα.)

Ναι... ναι... ναι...

ΓΙΑΓΟΣ

(Βήχει στον ΟΘΕΛΛΟ)

Κατάλαβες;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τι να καταλάβω; Δεν πας στο διάλογο;

ΓΙΑΓΟΣ

Ε, κουτέ... κουτεντέ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Για να σου πω! Τα μισά λόγια τα σιχαίνουμαι, το ακούς; Είπες: «Α, δε μου αρέσει αυτό!»
Ποιο δε σου αρέσει; Ό,τι έχεις να πεις, οχιά, να το πεις παστρικά... Μην τα μασάς! Δεν
είμαι από εκείνους που... Αντέχω εγώ... αντέχω! Και ξεμπερδεύω γρήγορα τις δουλειές
μου!

ΓΙΑΓΟΣ

(Απαγγέλνει.)

«Ω, από τη ζούλια φυλάξου, Κύριέ μου,
το τέρας που 'χει πράσινα τα μάτια
και τη θροφή του πριν τη φάει, την παίζει!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Άγριος, παρασύρεται και συνεχίζει.)

«Για τράγο πούλησέ με αν η ψυχή μου
σε ανούσιες κι άδειες μπερδευτεί υποψίες!
Ζουλιάρη εμένα δε με κάνει τ' ότι
μου λεν πως η γυναίκα μου είν' ωραία,
πώς τρώει καλά και ο κόσμος τής αρέσει...
Όχι, Γιάγο!...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, πήρες φόρα... Σταμάτησε! Δε θα κάμουμε αυτή τη σκηνή τώρα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ακάθεκτος εξακολουθεί να απαγγέλνει.)

«Όχι, Γιάγο! Εγώ πρι ν' αμφιβάλω,
θέλω να δω' κι αν έρθει η αμφιβολία,
απόδειξη ζητώ' κι αν μου αποδείξεις,
τίποτα πια δε μένει παρά τούτο:
Έχετε γεια, αγάπη πια και ζούλια!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τι 'ναι αυτά; Έχουμε άλλη σκηνή σήμερα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

*(Αχνίζοντας, χωρίς να προσέχει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ,
σφουγγίζοντας τον ιδρώτα.)*

Αποδείξεις! Αποδείξεις! Θέλω αποδείξεις! Τι χαμογελάς, αλεπού; Μίλα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χτυπάει με θυμό το κουδούνι.)

Οθέλλο, ποιος σου μιλάει; Εμπρός, στη θέση σου! Και συ, Γιάγο! Η Δεισδαιμόνα θα μείνει
εδώ' κοντά μου...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Πικρά, σαρκαστικά)

Εδώ... στα γόνατά σου... Έτσι το λέει ο ρόλος ε; Στα γόνατά σου! *(Σιγά)* Παλιάνθρωπε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχ, αδερφέ, δε μας παρατάς! Προσοχή! Είναι η περίφημη σκηνή, όπου ο Γιάγος ερεθίζει
τον Μαύρο. Και του ρίχνει φαρμακερές υποψίες πως η γυναίκα του τον απατάει... Κι ο
κακόμοιρος ο Μαύρος, έτσι χοντρός και μισόκουτος που είναι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεύει.)

Έτσι σου φαίνεται... Έτσι σου φαίνεται... Μισόκουτος ε; Χμ! Θα δούμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει με ειρωνεία.)

... Έτσι λοιπόν μισόκουτος που είναι και περήφανος, παίρνει φωτιά... Κοιτάζει το Γιάγο με λύσσα και του ζητά αποδείξεις... Αυτή είναι η σκηνή... Έτοιμοι; Εμπρός!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεμένος)

Ναι, ναι! έτοιμοι! (Στο Γιάγο) Τώρα θα δεις, άτιμε! Θα βγάλω το άχτι μου!... Α!

ΓΙΑΓΟΣ

(Φοβισμένος)

Σε παρακαλώ, κύριε Διευθυντά, πρόσεχέ τον! Αυτός είναι θεόκουτος... Μα, φιλαράκο μου, αυτό είναι παράσταση, πρόβες, κατάλαβες; Μη μου τρίζεις έτσι τα δόντια... Γιατί τα παρατώ όλα και φεύγω! Και δε θέλω τσαγκρουνιές στα μούτρα... Πρόσεχε τα ξερά σου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με συγκρατημένη λύσσα)

Καλά... καλά...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χτυπάει τα παλαμάκια.)

Εμπρός! Οθέλλο, ένα βήμα προς τα εδώ... Έτσι... Διόρθωσε το σαρίκι σου... φτάνει... Φώναξε τώρα: «Αχρείε!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μανιασμένος)

«Αχρείε!

Απόδειξέ μου η γυναίκα μου είναι πόρνη!

Απόδειξε! Χειροπιαστά το θέλω!»

(Αρπάζει το ΓΙΑΓΟ από το λαιμό. Τον σφίγγει στα αλήθεια... Ο ΓΙΑΓΟΣ μονγκρίζει
μισοπνιγμένος και σπαρταράει.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Πετιέται τρομαγμένη.)

Θα τον πνίξει, Θεέ μου. Θα τον πνίξει! (Προσπαθεί να τον αποσπάσει από τα χέρια του
ΟΘΕΛΛΟΥ).

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει χαρούμενος.)

Ωραία... ωραία... Παρακάτω!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)

Φεύγα εσύ! Ήρθες να μου τον υπερασπιστείς, ε; ε;

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Φτάνει! φτάνει! Θα τον πνίξεις! Τρελάθηκες; Κύριε Διευθυντά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Παρακολουθεί χαρούμενος και γράφει.)

Έξοχα! Έξοχα! Παρακάτω!

ΓΙΑΓΟΣ

(Ξεφεύγοντας από τα χέρια του ΟΘΕΛΛΟΥ)

Χτήνος!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Παλιάνθρωπε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ενθουσιασμένος)

Σωπάτε, βρε παιδιά! Μη μαλώνετε! Πολύ ωραία ήταν η σκηνή αυτή... Πέτυχε!

ΓΙΑΓΟΣ

(Τρίβει το λαιμό του.)

Ωραία, ωραία σου φαίνεται του λόγου σου, μα δε με ρωτάς και μένα, που λίγο έλειψε να με πνίξει... Να, ακόμα εδώ οι δαχτυλιές του! Χτήνος!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Παλιάνθρωπε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Φτάνει πια. Δε χρειάζεται παραπάνω. Λοιπόν; Τι στέκεστε; Εξακολουθήσετε: «Αλλιώς μα την αθάνατη ψυχή μου...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αλλιώς, μα την αθάνατη ψυχή μου
κάλιο για σένα σκύλος να γεννιόσουν!»

ΓΙΑΓΟΣ

«Αυτού κατάντησες, αφέντη;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη χαμογελάς έτσι, αλεπού! Κοροϊδεύεις κιόλας, ε; Έτσι πρέπει να το πεις: «Αυτού κατάντησες, αφέντη;» Παλιάνθρωπε!

ΓΙΑΓΟΣ

Χτήνος!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Λέγε, Γιάγο, λέγε όπως το θέλει... Μη μαλώνετε!

ΓΙΑΓΟΣ

«Αυτού κατάντησες, αφέντη;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Κάμε με
να δω! Κι αν δεν μπορείς, απόδειξέ το!
Μα η απόδειξη θελιά ή καρφί ας μην έχει,

όπου θα μπόραε ο στοχασμός να πιάσει.

Αλλιώς αλίμονό σου, εχάθης!»

(Σιγά, στενάζοντας) Αχ, Θεέ μου! Θα πλαντάξω!

ΓΙΑΓΟΣ

«Κύριε...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αν την συκοφαντείς και βασανίζεις

και μένα, κάθε προσευχή παράτα!

Παράτα τη μετάνοια· και τη φρίκη

σώριαζε πια στις φρίκης το κεφάλι!»

(Σιγά) Θεέ μου! Θεέ μου!

ΓΙΑΓΟΣ

«Αχ, έλεος! Βόηθα με, ουρανέ μου!

Είσαι άντρας; Έχεις, αχ, ψυχή και φρένα;

Φίλο κανένα πια δε θ' αγαπήσω!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Σιγά)

Τον άτιμο... τον άτιμο... Κοίτα, ζητάει να μου ξεφύγει! (Απαγγέλνει.)

«Όχι, για στάσου! Τίμιος πρέπει να 'σαι!»

ΓΙΑΓΟΣ

«Φρόνιμος πρέπει! Τρέλα 'ναι η τιμιότη!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ναι, μα τον κόσμο! Εγώ θαρρώ η γυναίκα μου

πως είναι αλήθεια τίμια και δεν είναι...

Απόδειξες ζητώ!

Αν έχει ακόμα η γη σκοινιά, μαχαίρια,

φαρμάκι και φωτιά, βαθιά ποτάμια,

αχ, δε θα το 'ποφέρω! Να 'ταν, Θεέ μου,
και να 'μουν σίγουρος!»

(Μουγκρίζει) Αχ, να 'μουν σίγουρος! σίγουρος! *(Στρέφεται, κοιτάζει τη γυναίκα του που μιλάει με το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ και γελούν. Λυσσάει, ρίχνει κάτω το σαρίκι.)* Στο διάολο να πάει κι ο Οθέλλος, κι ο Σαιξπήρος κι η παράσταση!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας)

Τι έπαθες, πάλι;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τίποτα... τίποτα... *(Με λύσσα)* Τι ζαχαρώνετε εκεί οι δυο σας; Κάτι πήρε το αυτί μου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τίποτα, καημένε Αλέκο... Τίποτα... Εξακολούθησε... Ωραία παίζεις...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ωραία παίζω ε; Ωραία παίζω τον ηλίθιο σύζυγο ε; Σου αρέσω! Μη γράφεις, σου λέω! Τι λέγατε με τη γυναίκα μου, ε; *(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)* Σώπα εσύ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με πλαστή αδιαφορία)

Μμ.. πολλά και διάφορα... Γυναίκα είναι, άντρας είμαι... τι θες να πούμε; Το Πάτερ ημών; Να, πείραζε ο ένας τον άλλον.

ΟΘΕΛΛΟΣ

Α! α! Πείραζε ο ένας τον άλλον! Βρώμα είναι ο άνθρωπος!... βρώμα! Τι εμπιστοσύνη πια να 'χω, Θεέ μου; Σε ποιον; Τίνος να πω τον πόνο μου; Ακούς εκεί, τον ξεδιάντροπο! Πείραζε, λέει, ο ένας τον άλλο! Κι η ευγενεία της χιχίριζε, σα να τη γαργάλιζαν... Να χαθείς! Αγάπη, λέει... Έρωτας, λέει... Φτου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει βιαστικά.)

Έξοχα! Έξοχα!

ΓΙΑΓΟΣ

(Βήχει.)

Χεμ! Χεμ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σκασμός εσύ!

ΓΙΑΓΟΣ

Μα το Θεό, σε λυπούμαι! Μια στιγμή θυμώνω μαζί σου... μα ύστερα πάλι... Έλα, καημένε... (Τον τραβάει) Έλα να συνεχίσουμε κι άσε τους... (Κρυφά) Άμα τελειώσουν οι πρόβες, έχω κάτι να σου πω...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ανήσυχος)

Τι; Είδες τίποτα; Ξέρεις τίποτα; Μήτσο, σε παρακαλώ, Μήτσο, αδερφέ μου!

ΓΙΑΓΟΣ

Όχι τώρα, καημένε... μπροστά σ' όλον τον κόσμο... Πρέπει να 'μαστε οι δυο μας...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Πες μου αμέσως! Δε σε αφήνω! Αμέσως τώρα! Δεν μπορώ να περιμένω... Δεν μπορώ!

ΓΙΑΓΟΣ

Μη μουγκρίζεις! Δεν είναι τίποτα... Κάτι ασήμαντο πράμα, θα δεις... Μα τέλος πάντων, πρέπει να ξέρεις...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ωχ! ωχ! Χτύπα! Χτύπα! Αντέχω!

ΓΙΑΓΟΣ

Πρέπει να ξέρεις... να λάβεις τα μέτρα σου... αν... αν...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με τρόμο)

Αν...;

ΓΙΑΓΟΣ

Αν είναι ακόμα καιρός!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αρπάζει τον ΓΙΑΓΟ από το μπράτσο.)

Μωρέ, δε με λυπάσαι; Ωχ, αν είναι λέει, ακόμα καιρός!

ΓΙΑΓΟΣ

Ω! Θα μου σπάσεις τα κόκκαλα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αχ! Αχ! Εδώ όλοι θα με σκοτώσουν! Τι είδες, ε; τι; Κάτι... Κάτι ασήμαντο, λέει, ασήμαντο... Ν' αγγίζουν τα χεράκια τους, ε; Ασήμαντο πράμα, βλέπεις... Να φιλιούνται, ε; Τι πειράζει; Άντρας είναι, γυναίκα είναι, το ρόλο τους παίζουν... Άτιμοι άνθρωποι... άτιμοι άνθρωποι, θα με φάτε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε! Ε! Τι κάνετε εσείς εκεί πέρα; Εμπρός λοιπόν, αρχίστε! *(Χτυπάει τα παλαμάκια.)*

ΓΙΑΓΟΣ

(Απαγγέλνει.)

«Το πάθος βλέπω
βαθιά σου τρώει τα σπλάχνα, αφέντη! Πόσο
το μετανιώνω τώρα που 'μαι αιτία!
Μα θα 'θελες να βεβαιωθείς;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αν το 'θελα!

Μα θέλω, ναι!»

ΓΙΑΓΟΣ

«Και το μπορώ· μα πες μου
σαν τι λογής βεβαίωση μού γυρεύεις;
Θες ίσως να τους δεις ζευγαρωμένους;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ω, κόλαση και θάνατε, ω!»

ΓΙΑΓΟΣ

«Σα δύσκολο

μου φαίνεται περίσσια, να τους κάμεις

σε τέτοια στάση ομπρός σου να προβάλλουν!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη χαμογελάς, άτιμε! Μην ειρωνεύεσαι! Λυπήσου με, Μήτσο... Μη χαμογελάς έτσι, για όνομα του Θεού! Δεν μπορώ να προχωρήσω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με θυμό)

Σιωπή! Πού τα βρήκες αυτά τα λόγια; Δεν είναι μέσα στο ρόλο σου! Μην τον διακόφτεις, παρακαλώ! Εξακολούθα, Γιάγο!

ΓΙΑΓΟΣ

(Αγανακτισμένος)

Μου 'κοψε όλη τη φόρα, κύριε Διευθυντά! Μου 'κοψε όλη τη φόρα, πάει! Το κάνει επίτηδες, ο χωριαταράς, από ζήλια!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σιωπή! Σιωπή! Αφήστε τα προσωπικά!

ΓΙΑΓΟΣ

Άμα δει πως παίζω με πάθος και το κοινό είναι έτοιμο να ξεσπάσει σε χειροκροτήματα, φαπ! μου κόβει τη φόρα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Θεέ μου, Θεέ μου! Θα με τρελάνουν!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Αφήστε τα προσωπικά, σας λέω! Λέγε, Γιάγο: «Σαν τι λοιπόν;...»

ΓΙΑΓΟΣ

«Σαν τι λοιπόν; Σαν πώς; Και τι να πω;

και τι ζητάς για απόδειξη να φέρω;
Την πράξη αδύνατο να δεις, κι αν ήταν
σαν τράγοι ή σα μαϊμούδες αγγρισμένοι!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Χειροπιαστά να δω την απιστία!»

(Απότομα τα παρατά όλα.) Δεν παίζω πια, τέλειωσε! Αυτός ο ρόλος, κύριε Διευθυντά, σου
το 'πα... Δε θα βγω ζωντανός...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Τρέχει ανήσυχη.)

Αλέκο, αγάπη μου... Μη λες τέτοια λόγια... Ραγίζεται η καρδιά μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Φεύγα! (Στο Γιάγο) Έλα εδώ, συ! Οι δυο μας!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα γιατί σταμάτησες; Έπαιζες με τέτοιο πάθος... τόση φυσικότητα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν έπαιζα, κύριε Διευθυντά... Δεν έπαιζα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έλα, κάνε κουράγιο, Αλέκο... Δύσκολος ο ρόλος σου, μα θα τα καταφέρεις... Ξεκουράσου
λίγο... Να, κάπνισε ένα τσιγαράκι... Πιες τίποτα... Κι ύστερα συνεχίζεις... Έλα, έλα, μην
κάνεις έτσι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν μπορώ... Να, μ' έπιασε μια τρεμούλα...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αγάπη μου, μην έχεις πυρετό; Μη με σπρώχνεις... Εγώ είμαι, εγώ... η γυναίκα σου... η
γυναϊκούλα σου...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη μ' αγγίζεις! (Πάει κι έρχεται.) Τίνος να πω τον πόνο μου; Κανένας! Κανένας!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αγάπη μου... Αλέκο... *(Θέλει να τρέξει πίσω του.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Την εμποδίζει.)

Μη!... μη!... Άσε τον... καλύτερα έτσι... Καλύτερα... Σουτ! Ν' ακούσουμε τι λέει. *(Παίρνει το καρνέ, έτοιμος να σημειώσει.)*

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Σα να παραμιλάει)

Νά, εγώ θ' αρχίσω τώρα να μιλώ με τη γυναίκα του Οθέλλου, και τρέμω... Τρέμω πως θα τη δω... Πως θα 'ρθει ανήξερη... ανυποψίαστη... και θα μου πει, με τη γλυκιά, γλυκιά φωνή της: «Με θέλεις, Κύριε;» Και τι να της πω, που η καρδιά μου τρέμει... Τ' όνομά της... τ' όνομά της μονάχα να πω, τρομάζω... Σα να 'ναι δίχτυ... και μπλέκουμε μέσα... Και παραπατώ σα μεθυσμένος από συλλαβή σε συλλαβή... από γράμμα σε γράμμα... Δεισ-δαι- ... μό... αχ! δεν μπορώ να τελειώσω... Πνίγουμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ευχαριστημένος σημειώνει. Φωνάζει τον ΥΠΗΡΕΤΗ.)

Έλα εδώ! Φέρε στον κύριο Αλέκο μια λεμονάδα... Έξοχα! Έξοχα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Σα να ζυπνάει)

Τι; τι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξοχα! Άκουσε, Αλέκο... Αν εξακολουθήσεις έτσι καλά... θα σου δώσω και ποσοστά... Δεν ξέρεις πόσο με βοηθάς... Δεν ξέρεις... *(Τρίβει τα χέρια του χαρούμενος.)* Η δουλειά πάει πρίμα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Κάνει να πετάξει τα ρούχα του, να γδάρει το πρόσωπο του, πλαντάει.)

Θα σκάσω!

ΓΙΑΓΟΣ

(Με συμπόνια)

Πλύσου, Αλέκο... βγάλε τις μαύρες μπογιές, να ησυχάσεις... Θα δεις... Όταν θα βγάλεις τα βελούδα αυτά και τους χαλκάδες και τα πράσινα σαντάλια –θ’ αλαφρώσεις... Τα ρούχα φταίνε, Αλέκο μου, τα ρούχα... Κάμε υπομονή... (Τον χτυπάει στον ώμο.) Έλα... έλα... κουράγιο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε γδύνουμαι! Δε πλένουμαι... Αυτό ’ναι το πρόσωπό μου... αυτά τα ρούχα μου... Φευγάτε!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αφήστε τον, μην τον ερεθίζετε, προς Θεού! Μα δεν έχετε σεις καρδιά; Αφήστε τον!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Παίρνει από τον ΥΠΗΡΕΤΗ τη λεμονάδα.)

Έλα, Αλέκο, πιες να δροσιστείς... Έλα... έλα... μην κάνεις σαν παιδί... Μια γουλιά...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε θέλω! Τραβηχτείτε! Θα ’ρθει η γυναίκα μου. (Αρπάζει από το χέρι τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.) Έλα εδώ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άρχισε, Δεισδαιμόνα, άρχισε... Καλή ’ναι είναι τώρα η στιγμή... έτσι που τρέμεις... Λέγε, θυμάσαι;... «Με θέλεις, Κύριε;»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Απαγγέλνει.)

«Με θέλεις, Κύριε;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Παρακαλώ, χρυσό μου, ζύγωσέ με!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Τι με ορίζεις;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αχ, να σε δω στα μάτια!

Κατάματα, κυρά, για κοιτάξέ με!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όχι έτσι! Θα της σπάσεις το χέρι! Μη σέρνεις τέτοιες αγριοφωνάρες! Να συγκρατιέσαι. Πόσες φορές θα σου το πω; Να υποφέρεις και να συγκρατιέσαι. Η τέχνη δεν είναι βάρβαρο ασυνάρτητο ξέσπασμα... Πόσες φορές να σας το πω; Είναι πειθαρχημένο πάθος... Τι με κοιτάζεις έτσι; Ακούς τι λέω;

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ζυγώνει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Να τον συμπαθάς, κύριε Διευθυντά! Σήμερα, αχ! δεν είναι στα καλά του. Δεν ξέρω τι έχει, Θεέ μου! *(Κάνει να πιάσει το χέρι του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ παρακαλώντας.)*

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Τη βλέπει και τινάζεται. Απαγγέλνει συνεχίζοντας.)

«Στη θέση σου, Κυρία!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει χαρούμενος.)

Μπράβο, Οθέλλο! «Στη θέση σου, Κυρία!» Ωραία έδεσες έτσι την αλήθεια με τη φαντασία! Τώρα κάμε πως μιλάς στη φιλενάδα της Δεισδαιμόνας, στην Αιμιλία... Νά, *(Παίρνει από τα παρασκήνια μian κούκλα ράφτρας, την ντύνει μ' ένα γυναικείο φόρεμα και τη στήνει γρήγορα γρήγορα)* ...να φανταστείς, λέει, πως αυτή 'ναι η Αιμιλία... Λέγε. Θυμάσαι τα λόγια... «Για κάμε...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με βιάση, άγριος)

«Για κάμε ό,τι 'σαι da συνηθισμένη!

Άσε το ζευγαράκι μοναχό του·

την πόρτα κλείσε· κάμε χεμ ή βήξε,

αν έρχεται κανένας. Ε, Κυρά μου,

στην τέχνη σου, στην τέχνη σου κι αμέσως!»

Σπρώχνει την κούκλα με δύναμη· την αρπάζει ο Διευθυντής και τη μπάζει στα παρασκήνια.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας)

Ωραία! Έφυγε η Αιμιλία! Τώρα ας εξακολουθήσουμε... Η σειρά σου, Δεισδαιμόνα! Γονάτισε!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Να, γονατίζω ομπρός σου· τι σημαίνουν
τα λόγια αυτά; Τη λύσσα που 'χουν μέσα τους
τη νιώθω· μα αχ! δεν τα νογώ τα λόγια!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Μα ποια είσαι εσύ;»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Η γυναίκα σου, άρχοντά μου!
Η νόμιμη πιστή σου γυναικούλα!...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ορκίσου το, να κολαστεί η ψυχή σου!
Ορκίσου μου, είσαι τίμια!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Ο Θεός το ξέρει!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ο Θεός το ξέρει, ως Κόλαση 'σαι ψεύτρα!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όχι έτσι! Όχι έτσι! Δεν είναι αυτό τέχνη, σου λέω! Μην αφρίζεις έτσι... Μη μουγκαλιέσαι σαν το βόδι... Λαγάρισε το πάθος, καθάρισε την καρδιά σου! Ανέβα απάνω από την καθημερινή ζωή, κάμε τέχνη! Δεν είναι εδώ το σπίτι σου. Έτσι που παίζεις, ανατριχιάζει

κανείς... σα να 'ναι αλήθεια! Σα να παρακολουθεί κανένα φονικό... Δε μου αρέσει! Δεν είναι αυτό θέατρο... Απαρχής!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη με διακόφτεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εγώ διατάζω! Απαρχής! Ξανακάμε όλη αυτή τη σκηνή... Εμπρός, γρήγορα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη με διακόφτεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Απαρχής!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε γυρίζω πίσω! Μη φωνάζεις! Δε μπορώ να γυρίσω πίσω... Δεν μπορώ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ευχαριστημένος)

Καλά... πολύ καλά! Δε μπορείς να γυρίσεις πίσω... Τι ωραία! Ας το προσθέσουμε κι αυτό!
(Σημειώνει).

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Κλαίει.)

Κύριε Διευθυντά, δεν τον βλέπεις;... Υποφέρει πολύ... Ν' αναβάλουμε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με τρόμο)

Όχι, όχι! Δεν αντέχω! Δεν μπορώ να περιμένω. Έλα, λέγε!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Τι να πω; Τα 'χω χαμένα! Το κεφάλι μου γυρίζει... Πού σταματήσαμε;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ο Οθέλλος σού λέει: «ως Κόλαση 'σαι ψεύτρα!» Έχε το νου σου, σε παρακαλώ,
Δεισδαιμόνα! Μην τα χάνεις!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Α, ναι... θυμούμαι τώρα... (Απαγγέλνει.)

«ψεύτρα;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Την αρπάζει από το μπράτσο.)

Στάσου εδώ μπροστά μου! Κοίταζέ με κατάματα... Έλα, έλα... μην τρέμεις...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Τρέμοντας)

«ψεύτρα;

Σε ποιον, αφέντη μου; με ποιον; πώς ψεύτρα;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ω, Δεισδαιμόνα, φύγε! φύγε.

(Κλαίει στ' αλήθεια. Περιμένουν να πάψει, τίποτα.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στο ΓΙΑΓΟ)

Τι σου έλεγα; Βλέπεις τώρα; Έξοχα! Κι όταν θα διαβάσει και το γραμματάκι που σου 'δωσα
να του πασάρεις με τρόπο... Η επιτυχία θα 'ναι ακόμα μεγαλύτερη... Κοίτα πώς κλαίει...
Ραγίζεται η καρδιά του ανθρώπου... Αυτό ήθελα! (Γελάει.)

ΓΙΑΓΟΣ

(Κοιτάζει με συμπόνια τον ΟΘΕΛΛΟ.)

Τον κακομοίρη !

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Βλέποντας τον ΟΘΕΛΛΟ να εξακολουθεί να κλαίει,
γονατίζει και τον αγκαλιάζει.)

«Ωιμένα, γιατί κλαις; Εγώ 'μαι η αιτία;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ξεσπώντας)

Εσύ! Εσύ! Φύγε! (Την αρπάζει από τα μαλλιά) Φύγε! (Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ και στο ΓΙΑΓΟ) Τι
λέτε σεις αυτού κρυφά; Γιατί γελάτε; (Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Έλα εδώ συ! (Την αρπάζει από
το χέρι) Πού θα μου πας; Μη φεύγεις!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Ω, πονώ, άφησέ με!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Τρέχει με το ΓΙΑΓΟ να τη γλιτώσουν.)

Τρελάθηκες; Άφησέ τη!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Φύγετε όλοι! Έξω! Έξω! Θέλω να μείνω μονάχος μαζί της... Γυναίκα μου είναι, τι
ανακατεύεστε;

ΓΙΑΓΟΣ

Μα αυτά, καημένε, δεν είναι μέσα στο ρόλο σου... Τα μπερδεύεις πάλι... το κείμενο...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να χαθείς, παλιάτσε! Αχ! Αχ!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Αγκαλιάζοντας τον ΟΘΕΛΛΟ)

Φώναξε, καλέ μου... φώναξε ν' αλαφρώσεις! (Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ και στο ΓΙΑΓΟ) Αφήστε
τον να φωνάξει... Του κάνει καλό... θ' αλαφρώσει... (Στον ΟΘΕΛΛΟ) Αγάπη μου, άκουσέ
με...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη με αγγίζεις! Εγώ 'μαι τίμιος, αγνός, καλός... Μη με αγγίζεις! (Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ και στο ΓΙΑΓΟ) Τι κρυφομιλούσατε σεις; Τι γελούσατε, ε;

ΓΙΑΓΟΣ

Μην είσαι κουτός, καημένο! Μιλούσαμε με τον κύριο Διευθυντή... γελούσαμε... γιατί έτσι είναι γραμμένο... Έτσι είναι μέσα στο έργο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Έτσι είναι μέσα στο έργο! Για ποιον με πήρες; (Βγάζει από την τσέπη του ένα βιβλίο.) Ορίστε! Να ο «Οθέλλος»! Πού 'ναι γραμμένο; Δείξε μου! Έλα, ντε! Γελάς!

ΓΙΑΓΟΣ

Μα σου είπαν δεν παίζουμε τον παλιόν Οθέλλο! (Του φωνάζει στο αντί σαν να 'ναι κουφός.) Δεν παί-ζου-με τον πα-λιόν Ο-θέεε-λλο! Μπουμ! Κανόνι θες για ν' ακούσεις... Έχει διασκευαστεί... Ορίστε (Δείχνει τον ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ) Του λόγου του από 'δω τον έχει διασκευάσει. Μπήκες τώρα στο νόημα;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Σαν αλλοπαρμένος)

Αυτός;... αυτός;... ωχ! (Βγάζει το μαντίλι του, σφουγγίζει τον ιδρώτα) Αυτός;

ΓΙΑΓΟΣ

Τι έπαθες; (Γελώντας, στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ) Σα να του ήρθε ξαφνικά μια τρομερή υποψία... Μα το Θεό, παλάβωσε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αυτός; Αυτός;... Ωχ! (Κάνει χίλια κομμάτια το μαντίλι.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει.)

Ωραία! Πολύ ωραία! (Στο ΓΙΑΓΟ) Είμαι περίεργος τώρα να δω τι ιδέα τού ήρθε... (Στη ΔΕΙΣΛΑΙΜΟΝΑ που θέλει να μιλήσει στον ΟΘΕΛΛΟ) Σώπα, σώπα... μη μιλάς (Την τραβάει πίσω.) Άσε να δούμε...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)

Κι αν μέσα στο ρόλο σου είναι γραμμένο... Αυτός... (Δείχνει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ) Κάνει ό,τι θέλει... αν μέσα στο ρόλο σου είναι γραμμένο να φιλήσεις τα χείλια αυτά τα τραγίσια... και τα κίτρινα μάγουλά του... και το ζαρωμένο του λαιμό... Δε μιλάς; Λέγε, τι θα κάμεις;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ευχαριστημένος γράφει. Σιγά, να μη διακόψει.)

Έξοχα! Έξοχα...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα αν είναι στο ρόλο μου μέσα και παίζουμε...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Α! έτσι! έτσι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα τι πειράζει; Όλα αυτά είναι ψέματα! Είναι φαντασία... Παριστάνουμε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ε, λοιπόν όχι! Δε θα γίνω εγώ μπαίγνιό του... όχι! Μαρίκα, άκουσε... Υποφέρω πολύ... Μια μονάχα σωτηρία υπάρχει...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Ποια, αγάπη μου; Θα κάμω ό,τι μου πεις...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να φύγουμε!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Να φύγουμε; Να πάμε πού;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να μην κάνουμε πια τους θεατρίνους! Να μην τα παίζεις στη σκηνή με τον ένα και με τον άλλον... Γιατί, τάχα, έτσι είναι γραμμένο... Δε θέλω, δε θέλω! Έτσι αρχίζουν όλες, με το παίξε γέλασε... Κι ύστερα... σιγά, σιγά... Προχτές που έπαιζες την Ιουλιέτα... και σε αγκάλιαζε αυτός ο άτιμος, ο Μήτσος...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα ποιος Μήτσος, αγάπη μου; Ήταν ο Ρωμαίος...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αυτό που σου λέω εγώ! *(Μιμείται.)* «Ήταν ο Ρωμαίος!» Τίνος τα λες αυτά; Τα χέρια τα μαλλιαρά... *(Δείχνει το ΓΙΑΓΟ.)* Οι ποδάρες αυτές... το στόμα... η μυτάρα... όλα αυτά τίνος ήταν; Και ποιαν άγγιζε; Ποια χάιδευε; ποια φιλούσε; Την Ιουλιέτα, θα μου πεις, την Ιουλιέτα! Πολύ ηλίθιο με παίρνεις... Εσένα άγγιζε, εσένα χάιδευε, εσένα φιλούσε! Ο άτιμος! Και με τι πάθος! Τα χείλια του κρέμουνταν στεγνά και παχιά σαν του τράγου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Κλείνει το τετράδιο όπου σημείωνε.)

Ε, φτάνει πια! Όλα αυτά ωραία τα λες... Μα φεύγεις από το θέμα... Να μην ξεχνούμε τι παίζουμε απόψε... *(Γλυκύτερα)* Ε, Οθέλλο μου, το παράκαμες λιγάκι... Δεν είναι φυσικό...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Τινάζεται.)

Ορίστε μας! Δεν είναι φυσικό! Του λόγου σου θα μου πεις τώρα τι θα πει ζούλια! Τι ξέρεις εσύ; Να χαθείτε όλοι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Θυμωμένος χτυπάει το κουδούνι.)

Σιωπή πια! Το παράκαμες! Θα σου βάλω πρόστιμο... Έτσι δεν τελειώνουμε ποτέ! Ορίστε μας! μας έφερες εδώ τ' άπλυτά σου και τ' απλώνεις... Περίμενε να πας σπίτι σου...

Ο ΟΘΕΛΛΟΣ πάει κι έρχεται λαχανιασμένος. Τυλίγει, ζετυλίγει το σαρίκι... Ανοίγει την πόρτα... την ξανακλείνει... Πλαντάει.

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν μπορώ πια... δεν μπορώ...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Στις θέσεις σας! Πρέπει να τελειώσουμε τη σκηνή... Θυμάσαι, Δεισδαιμόνα, πού σταμάτησες... «Εγώ 'μαι η αιτία;» Και μην του λες γλυκά λόγια... Περισσότερο τον ερεθίζεις... Και μας κάνει ύστερα τον καμπόσο... Για να κοκορευτεί μπροστά σου, κατάλαβες; Να φύγει, λέει! Πφφ! ας φύγει! Μα θα ψοφήσει της πείνας!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στον ΟΘΕΛΛΟ για να τον γαληνέψει.)

Ησύχασε... ησύχασε, Αλέκο... Δώσε τόπο στην οργή σου...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άφησε τον, Γιάγο... Μη νομίζει πως τον έχουμε ανάγκη... Εμπρός, Δεισδαιμόνα, σκύψε λίγο... άνοιξε τις αγκάλες... «Μ' έχει για τίμια...» Εμπρός!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Απαγγέλνει.)

«Μ' έχει για τίμια, ελπίζω, ο κύριός μου!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Πετιέται, ξεσπάει στο έργο.)

«Ω, ναι! σαν του καλοκαιριού τις μύγες
που ως γεννηθούν, αυγά γεννούν στα ψόφια...
Ω, να μην είχες γεννηθεί ποτέ σου!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χειροκροτεί.)

Έξοχα! Έξοχα! Μπράβο, Αλέκο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αχνίζοντας, σωριάζεται χάρμω, μουσκίδι.

Σιγά με αηδία κοιτάει το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Να χαθείς, παλιάτσο! «Έξοχα! Έξοχα!» (Δυνατά) Αχ! αχ! σα να 'μαστε γυμνασμένα κοκόρια... και μας βάζουν και παλεύουμε... Και βγάζουμε τα φτερά μας, τα μάτια μας, πλημμυρίζουμε αίματα, και το αφεντικό κάθεται στην πολυθρόνα, στον ίσκιο, πίνει δροσερά πιοτά, χτυπάει τα παλαμάκια και φωνάζει (Μιμείται τη φωνή του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)
«Έξοχα! Έξοχα!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ευχαριστημένος, γράφει, γράφει.)

Έξοχα! Έξοχα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Πετιέται σα να πήρε ξαφνική απόφαση.)

Μα άκουσε εδώ, αφεντικό! Εγώ θα σου χαλάσω τα σχέδιά σου! Δε θα με κάμεις εμένα κλοτσοσκούφι σου. Πετειναράκι. Όχι... Όχι! Εγώ θα σου τα χαλάσω όλα – και δράμα και θέατρο και εισπράξεις και χειροκροτήματα... Όλα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χτυπάει φιλικά τον ώμο του ΟΘΕΛΛΟΥ γελώντας.)

Δε θα μπορέσεις... Δε θα μπορέσεις... Τώρα πια πάει...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μη με αγγίζεις... μη γελάς! Θα τα κάμω όλα γης Μαδιάμ! Τι σημειώνεις πάλι αυτού;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι σε νοιάζει; Είναι το μυστικό μου... Λέγε, Οθέλλο μου... Λέγε, παιδί μου... Μη σταματάς!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Λοιπόν, να, σταματώ! Δεν παίζω πιά τον Οθέλλο! (Γδύνεται, πετάει τα ρούχα.) Βγάλτε τώρα τα μάτια σας μοναχοί σας!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξοχα! Όλα αυτά είναι μέσα στο ρόλο σου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με ειρωνεία)

Όλα αυτά; Καλέ, τι μας λες; Και να μην παίζω; Και να φύγω; Και να πάρω τη γυναίκα μου να φύγω; Ε; όλα; όλα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όλα! Όλα!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Θα δούμε! *(Αρπάζει τη γυναίκα του από το χέρι.)* Έλα εδώ, γυναίκα, πάμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

*(Κρατάει το στυλό να σημειώσει. Κοιτάζει τι κάνουν ο ΟΘΕΛΛΟΣ, η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ, ο
ΓΙΑΓΟΣ.)*

Εμπρός λοιπόν! *(Τον κοιτάζουν όλοι αναποφάσιστοι.)* Πέστε τίποτα! Μιλήσετε, φωνάξετε,
κουνηθείτε λοιπόν! Κουνηθείτε να κουνηθεί το έργο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Πάμε, γυναίκα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αγάπη μου, τρελάθηκες; Χάνουμε το ψωμί μας! Πού να πάμε; Ποιος θίασος πια θα μας
πάρει; Αφού μπερδεύουμε ό,τι παίζουμε απάνω στη σκηνή με τα οικογενειακά μας! Τι θα
γίνουμε;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν μπορώ πια... Δεν μπορώ... Τέτοια ατιμία!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα για όνομα του Θεού δεν έκαμα τίποτα. Είμαι αθώα! Σου ορκίζομαι!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τίποτα... τίποτα... πάμε να φύγουμε! Ας πεθάνουμε της πείνας, μα να μην του περάσει!
Να μην του περάσει!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πολύ ωραία, φίλε μου! *(Γελάει.)* Να διακόψουμε λοιπόν την παράσταση; Να κατέβει η
αυλαία;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να κατεβεί, να γκρεμιστεί, να πάει κατά διαόλου! Θαρρούσες πως ήμουν νευρόσπαστό σου
ε; Να κουνάς το σπάγγο και να χορεύω! Όχι! όχι! Σε γέλασαν! *(Γελάει σαρκαστικά.)* Ήταν
κι αυτό μέσα στον Οθέλλο σου, φιλαράκο μου; Να φύγω, να μη θέλω πια να σε υπακούσω...
Να πέσει η αυλαία; Ε;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Κι αυτό... κι αυτό... ήταν μέσα στον Οθέλλο μου.

ΟΘΕΛΛΟΣ

Και να μην τελειώσει η δεύτερη πράξη; Κι αυτό;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει, χτυπάει τον ώμο του ΟΘΕΛΛΟΥ.)

Κουτέ! μα η δεύτερη πράξη, να, τελειώνει... Απάνω κάτω εδώ τελειώνει... Τι καλά που ήρθε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Πλαντώντας)

Α! έτσι! (Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Πάμε, γυναίκα! Βγάλε αυτά τα μασκαραλίκια!

(Της αποσπά το φόρεμα της ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑΣ, την ξανθή περούκα... Φαίνεται πάλι η ΜΑΡΙΚΑ όπως στην α' πράξη. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ την κοιτάζει με συγκίνηση. Της πιάνει, της φιλάει το χέρι.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Μαρίκα μου... Μαρίκα μου... Συχώρεσέ με!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αλέκο μου... αγάπη μου...

ΓΙΑΓΟΣ

(Γελάει πονηρά.)

Όλα μέλι γάλα... Τον ηλίθιο! Μωρέ, δεν θα παντρευτώ ποτέ μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεύει.)

Έλα εδώ, εσύ, караγκιόζη! Έλα μαζί μας... Κάτι ήθελες να μου πεις... Τι γελάς...

ΓΙΑΓΟΣ

Όχι, όχι... Τίποτα! Σου το 'πα στ' αστεία...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τίποτα; Αλίμονό σου! Έλα σου λέω, οχιά!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Στο ΓΙΑΓΟ)

Πήγαινε... πήγαινε... Και μην ξεχνάς (Σιγά) το γραμματάκι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Ορίστε τώρα, αφεντικό... Ξεμπερδευε μόνος σου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωστε λοιπόν να κλείσω την αυλαία;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Κλείσ' την!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Επιμένεις;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Επιμένω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας, στο κοινό)

Μη στεναχωριέστε, κυρίες και κύριοι... Μη στεναχωριέστε... Το πράγμα ήρθε πολύ καλά... Ίσια ίσια, λόγο τιμής! Εδώ τελειώνει η δεύτερη πράξη... (Στα παρασκήνια) Έλα εδώ, Βασίλη! Κλείσε την αυλαία!

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

(Πετιέται φωνάζοντας.)

Αμέσωωωως!

(Και κλείνει την αυλαία.)

III

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ που έγγραφε βιαστικά, σηκώνεται, βάζει το χειρόγραφο στην τσέπη.
Κρεβατοκάμαρα ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑΣ.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πάει κι η δεύτερη πράξη... Έξοχα! Τώρα θα δούμε... είμαι περίεργος, τι θα γίνει στην τρίτη πράξη... Πώς θα τα καταφέρει άραγε ο Γιάγος μου. Ανάβαθη, αναποφάσιστη, μισερή ψυχή... Δεν είναι σαν τον παλιό το Γιάγο, τον παππού του... Δεν μπορεί τούτος να συνεχίσει την κακία και να φτάσει ως την άκρη της... Ως εκεί που κι η κακία σμίγει με την αρετή και συνεργάζεται μαζί της... Και δημιουργάει τον κόσμο! Θα σταθεί ο ηλίθιος στη μέση, φοβούμαι πως θα μου μπερδέψει τα νήματα... Δύσκολη, δύσκολη είναι τούτη η τρίτη πράξη... Πώς θα πάρει άραγε φωτιά ο Οθέλλος χωρίς όμως και να καεί... Ίσια ίσια όσο μου χρειάζεται; Τι λόγια θα βρει ανθρώπινα, αιματερά... Βγαλμένα όχι από το αθάνατο κείμενο παρά από τη ζωντανή καρδιά του ανθρώπου... Και πώς θα μπορέσω να συγκρατήσω και να οδηγήσω το πάθος του και να το κάμω τέχνη; Βαρύ, επικίνδυνο έργο... Δύσκολο, δύσκολο πολύ... Σα να θες να κάμεις αγάλματα μα όχι από πηλό ή πέτρα παρά από φλόγες... Αχ! η ψυχή του ανθρώπου! Κι η Δεισδαιμόνα, η γλυκιά περιστέρα, όλο αθωότητα, κοκεταρία και λαχτάρεις... μέσα σε τόσα λιμασμένα γεράκια... Πώς να γλυτώσει; Κάποτε η καρδιά μου πιάνεται... Μου έρχεται να φωνάξω... ν' ανοίξω τα μάτια της... να δουν... Μα κρατιέμαι... Όχι! όχι! Έτσι πρέπει να γίνει. Είναι ανάγκη!

(Έρχεται ο ΓΙΑΓΟΣ λαχανιασμένος.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλώς το Γιάγο! Λέγε! του 'δωσες το γραμματάκι; Μα τι έπαθες; Λαχάνιασες, φουκαρά, σαν να σε κυνηγούν...

ΓΙΑΓΟΣ

Κύριε Διευθυντά, σου το ξαναλέω... Το παιχνίδι που παίζεις είναι επικίνδυνο. Ο άνθρωπος αυτός ή θα τρελαθεί ή θα κάμει κανένα έγκλημα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άσε τις υπερβολές, σε παρακαλώ... Και τις φιλανθρωπίες...

ΓΙΑΓΟΣ

Δεν τον λυπάσαι; Δεν έχεις εσύ σπλάχνα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Νευριασμένος)

Αυτό είναι δική μου δουλειά!

ΓΙΑΓΟΣ

Εγώ, μα το Θεό, αν κι είμαι και Γιάγος... Νά, κάποτε μου 'ρχεται, το πιστεύεις; να δώσω μια νέα λύση... Ν' αλλάξω απότομα το πρόσωπο του Γιάγου... Ν' αναποδογυρίσω την τραγωδία – κι ό,τι βρέξει ας κατεβάσει!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Μ' ενδιαφέρον, βγάζει το τετράδιο από την τσέπη.)

Για λέγε... για λέγε... Είναι κι αυτό μια ιδέα... Για να δούμε...

ΓΙΑΓΟΣ

Να, ξάφνου, λέει, ο Γιάγος, όταν βλέπει την κακόμοιρη αυτή μεγάλη ψυχή του Οθέλλου να υποφέρει τόσο και να μουγκρίζει... να τον πιάσει από τον ώμο... Έτσι, απλά, ανθρώπινα, και να του πει «Οθέλλο, αδερφέ μου, μην κλαις... Όλα αυτά που σου είπα είναι ψέματα... Ψέματα! Ψέματα! Αλάφρωσε, αδερφέ μου! Το μαντιλάκι, να, πώς το βρήκα... Ο Κάσσιος, ο δυστυχής, είναι αθώος... Κι η Δεισδαιμόνα είναι άγγελος... Κι εγώ ένας άτιμος... δόλιος Ιούδας... Συχώρεσέ με... συχώρεσέ με, αδερφέ μου...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ολοένα σημειώνει.)

Πώπώ! μα εσύ κοντεύεις ν' αρχίσεις τα κλάματα... Λέγε, λέγε, μη σταματάς!

ΓΙΑΓΟΣ

... Και θα πέσω στην αγκαλιά του και θ' αρχίσω το κλάμα... Αχ, ν' αλαφρώσω... από το βάρος της κακίας... Κι ο αγαθός Οθέλλος θα με συχωρέσει... το ξέρω! Και θα πάμε σπίτι του και θα φωνάξουμε τη Δεισδαιμόνα– και δε θα της πούμε τίποτα– μα θα στρωθεί το τραπέζι στον κήπο, θα 'ρθει το κυπριώτικο κρασί, η κουμανταρία, θα 'ρθούν μεζέδες και φαγιά, θα 'ρθούν τα λαγούτα και τα βιολιά... Θα βάλουμε Κυπριώτισσες να χορέψουν... θα τραγουδήσουμε οι δυο μας – ο Οθέλλος κι εγώ... Ο Οθέλλος θα κάνει τον μπάσο κι εγώ

τον τενόρο... Και θ' αγκαλιαζόμαστε και θα γελούμε... και κανένας δε θα ξέρει γιατί... Κι εμείς θα 'μαστε ευτυχισμένοι... ευτυχισμένοι... γιατί γλιτώσαμε από ένα μεγάλο κίνδυνο... Άστραψε μια στιγμή η καρδιά μας και σωθήκαμε...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Πωπό! τι κουταμάρες είναι αυτές; Αν κάμεις ένα τέτοιο πράμα χαθήκαμε... Θα κλείσει το θέατρο!

ΓΙΑΓΟΣ

Χαθήκαμε; Γιατί, σε παρακαλώ;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γιατί; λέει! Μα γιατί οι άνθρωποι, φίλε μου, έρχονται στο θέατρο, πληρώνουν και δεν εννοούν να χάσουν τα λεφτά τους... Πρέπει να τους κάμομε ν' ανατριχιάσουν... να κλάψουν... Να δουν τι γκρεμός είναι η ψυχή του ανθρώπου και να τρομάξουν μια στιγμή... Αν γίνονταν αυτό που λες, κουτοΓιάγο μου, ο Οθέλλος δε θα 'ταν πια τραγωδία!

ΓΙΑΓΟΣ

Ας μην ήταν! Ε, και ν' αφήναμε, λέει, τους ήρωες από τις περίφημες τραγωδίες – την Ορέστεια, τον Οιδίποδα, τον Ληρ, τον Μάκβεθ, ελεύτερους πια! Να μην ακολουθούν τον αιματερό δρόμο που τους χάραξε ο δήμιος που τα 'γραψε! Τι ευτυχία! Πώς θα ξορκίζονταν η κατάρα επιτέλους και πώς θ' αλάφρωναν οι μεγάλες αυτές ψυχές, που τόσους αιώνες υποφέρουν... Έναν παράδεισο 'νιρεύουμε, κύριε Διευθυντά, όπου να μπου να ησυχάσουν όλοι τούτοι οι μεγάλοι οι κολασμένοι...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Και το κοινό; Το κοινό; Αυτό μ' ενδιαφέρει!

ΓΙΑΓΟΣ

Ε, πώς θ' ανάσαινε το κακόμοιρο κι αυτό! Έρχεται να περάσει η ώρα του... κι εμείς το ραντίζουμε μ' αίμα και δάκρυα... Ξέρεις τι χαρά θα νιώσει να 'ρθει, λέει, μια βραδιά στο θέατρο και να δει πως δε σκότωσε η Κλυταιμίστρα τον Αγαμέμνονα και πως οι κόρες του βασιλιά Ληρ...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Επανάσταση λοιπόν στα πρόσωπα της τραγωδίας! Δεν είναι κακή ιδέα... Μα αυτό, φίλε μου, είναι άλλο έργο... άλλο έργο... Τώρα πια πάει... Ας γυρίσουμε στον Οθέλλο μας... Διάβασε το γραμματάκι;

ΓΙΑΓΟΣ

Το διάβασε, το διάβασε και μούγκρισε από τον πόνο... Το άρπαξε, το κοίταξε... τα μάτια του θόλωσαν... Δεν μπορούσε στην αρχή να διακρίνει λέξη... «Τι 'ναι; τι 'ναι;» φώναζε και το πετούσε από το ένα χέρι στ' άλλο... Σα να 'ταν αναμμένο κάρβουνο... Ακούμπησε στον τοίχο... το ξανακοίταξε... Κι άρχισε σιγά σιγά να το συλλαβίζει. Και σε κάθε συλλαβή στέκουνταν λαχανιασμένος και δεν μπορούσε να προχωρήσει...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Κρατάει σημειώσεις.)

Πολύ ωραία... πολύ ωραία... Ύστερα;

ΓΙΑΓΟΣ

Τι ύστερα; Εγώ το 'βαλα στα πόδια... Πρώτα πρώτα, να σου πω την αλήθεια, γιατί φοβήθηκα... Τινάχτηκε σαν πληγωμένο λιοντάρι... Μούγκρισε... Δεν μπορούσα να τον βλέπω. Η καρδιά μου σκίζονταν... Το 'βαλα λοιπόν στα πόδια...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με θυμό)

Έπρεπε να σταθείς!... Έπρεπε να μην τον αφήσεις! Να δεις τι θα κάμει... τι θα πει... Ανόητε! Μα εσύ φοβήθηκες! Ξέρεις τουλάχιστον αν πήγε σπίτι του... τι είπε στη γυναίκα του, τι του είπε εκείνη...

ΓΙΑΓΟΣ

Δεν πήγε σπίτι του οληνύχτα ... Τώρα έρχομαι αποκεί... Ρώτησα τη γυναίκα του. «Δεν ήρθε οληνύχτα!» μου είπε κι έκλαιγε η κακομοίρα... «Δεν ήρθε! Φοβάμαι». Κι έχυne η δυστυχισμένη πύρινα δάκρυα... Δύσκολη δουλειά 'ναι, κύριε Διευθυντά, να 'σαι τόσο κακός... τόσο άτιμος... Δύσκολη...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Είσαι ένας ξεθυμασμένος, κακομοίρικός Γιάγος... Έχασες το κουράγιο σου. Είσαι ένας διάβολος που αρχίζει να μετανιώνει... να λιγουρεύεται τον ουρανό... Και να κουνάει την ουρά του κάθε φορά που ακούει τ' όνομα του Θεού... Ντροπή σου!

ΓΙΑΓΟΣ

(Θυμώνει.)

Ας είμαι! ας είμαι! Μα έχω κι εγώ καρδιά! Κι όταν είδα την αθώα αυτή η γυναίκα να κλαίει έτσι... λίγο έλειψε να της τα μαρτυρήσω όλα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σου το απαγορεύω! Άσε να τελειώσει πρώτα το έργο! είναι ανάγκη! Πρέπει να υποψιάζεται τη γυναίκα του σήμερα ακόμα... Ωστόσο τελειώσει η τρίτη πράξη. Κι ύστερα εγώ ο ίδιος θα του τα πω όλα... Μα πρώτα να τελειώσει η πράξη αυτή... Μη βιάζεσαι!

ΓΙΑΓΟΣ

Μα γιατί τον τυραννάς έτσι; Για να παίζει καλύτερα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ου-χα! Τέτοιες παμπάλαιες ιδέες θαρρείς πως έχω; (Γελάει) Για να παίζει, λέει, καλύτερα!

ΓΙΑΓΟΣ

Τότε λοιπόν γιατί; Παίζεις μαζί του σαν το γάτο με το ποντίκι... Δεν καταλαβαίνω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Είναι το μυστικό μου...

ΓΙΑΓΟΣ

Και δεν μπορούμε να το μάθουμε κι εμείς;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Είναι το μυστικό μου, σου λέω... Μην επιμένεις... Μα να, η Δεισδαιμόνα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Πέφτει εξαντλημένη στο κρεβάτι της Δεισδαιμόνας.)

Αχ, Θεέ μου!

ΓΙΑΓΟΣ

Μην κάνεις έτσι, Μαρίκα... Κουράγιο...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Πάλι υπερβολές! Όχι τόσο τραγικά... Μη ζαρώνεις έτσι τα μούτρα... μην κουνάς έτσι τα χέρια... Πιο φυσικά!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Θεέ μου! Πού να γύριζε οληνύχτα! Ξημερώθηκα απάνω στο μπαλκόνι και φώναζα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έτσι μπράβο! Τώρα βρήκες τον τόνο... «Ξημερώθηκα απάνω στο μπαλκόνι και φώναζα...»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Κύριε Διευθυντά, μα δε με λυπάσαι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γιατί, κυρά μου; Ωραία περνάτε...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Σαρκαστικά)

Μμμ! ωραία περνούμε! Αχ! αχ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έτσι είναι πάντα ο πρώτος μήνας του μέλιτος... Βαρής... Σου χτυπάει στο κεφάλι! Ξαφνικές ζήλιες, υποψίες, σκηές... Μα σιγά σιγά περνούν... Τα δυο σώματα κι οι δυο ψυχές συνηθίζονται... βολέβουνται... Ξεθυμαίνει λιγάκι και το πάθος.

ΓΙΑΓΟΣ

(Γελάει.)

Κι έτσι ο έρωτας καταντάει πια γάμος... Ο γάμος συνήθεια... Το κρασί γίνεται νεράκι...
δε χτυπάει πια στο κεφάλι...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Σηκώνεται, πάει απάνω κάτω.)

Γελάτε σεις... γελάτε... Μα εγώ έχω φοβερά προαισθήματα... Κάτι κακό θα γίνει... Κάτι κακό μεγάλο... Αχ! αχ!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην κλαις και χαλνάς τα μάτια σου, σε παρακαλώ! Μου χρειάζονται να λάμπουν απάνω στη σκηνή... Έχε το νου σου!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ανήσυχη)

Σώπα, πως χαλνούν τα μάτια με το κλάμα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Χαλνούν, σου λέω, Μαρίκα, χαλνούν... Κοκκινίζουν, θαμπώνουν... Κάνει ζάρες το πρόσωπο... Τα μάγουλα μαραίνονται... Και το στόμα το σγουρό, το σφιχτό γίνεται σα σταφίδα... Να, κοίταξε! *(Της βάζει μπροστά έναν καθρέφτη.)* Ορίστε χάλια! Τι να σε κάμω έτσι; Θαρρείς πως είναι μονάχα δικά σου τα μάτια αυτά και τα μάγουλα και το στόμα;... Είναι και δικά μου... Ανήκουν στην επιχείρηση!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Κοιτάζει με τρόμο τον καθρέφτη.)

Ωχου, σα γριά... Φρίκη! *(Βγάζει από το τσαντάκι της την πούδρα, το κοκκινάδι, κάνει τουαλέτα.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Βλέπεις λοιπόν;

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Καλά... καλά... θα κάμω υπομονή... Το πήρα πολύ τραγικά... Έχεις δίκιο, κύριε Διευθυντά. *(Κοιτάζει πάλι στον καθρέφτη.)* Τι ζάρες, Θεέ μου! *(Χαμογελάει.)* Μα δεν πιστεύω να 'παθε τίποτα το χρυσό μου... Τι λες και συ, Μήτσο;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σουτ! Έρχεται! Νά τος!

(Μπαίνει ο ΟΘΕΛΛΟΣ χλωμός, ξαγρυπνισμένος, βαρής. Δεν κοιτάζει κανένα. Πετάει το καπέλο του. Βήχει σα να κρύωσε.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Έτοιμοι; Ν' αρχίσουμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Βιάζεσαι, βλέπω... Μπράβο! Αυτό μου αρέσει.

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ναι, ναι... να τελειώνουμε πια!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Τρέχει ν' αγκαλιάσει τον ΟΘΕΛΛΟ.)

Αγάπη μου, πού ήσουν οληνύχτα; (Ο ΟΘΕΛΛΟΣ βήχει) Κρύωσες; Κρύωσες, αγάπη μου;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Την σπρώχνει απότομα.)

Μη με αγγίζεις! (Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ κλαίει) Κλαις, ε; Έχεις και μούτρα να κλαις ε;

Πατσαβούρα!

ΓΙΑΓΟΣ

Δεν ντρέπεσαι; Μπροστά σε τόσο κόσμο! Τι σου 'καμε, ηλίθιε;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Εσύ, λιμοκοντοράκι μου, να μην ανακατεύεσαι στις δουλειές μου. Το ακούς; Αχ, Θεέ μου, τι μαρτύριο! Ν' αρχίσουμε πια! Ό,τι είναι να γίνει, να γίνει.

(Πάει στο τραπεζάκι, μουντζουρώνεται βιαστικά εδώ κι εκεί στο πρόσωπο, βάζει το κοστούμι του ΟΘΕΛΛΟΥ, το σαρίκι... όχι τα σαντάλια. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ γράφει γρήγορα, η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ κλαίει.)

ΓΙΑΓΟΣ

(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)

Μην κλαις, Μαρίκα! Άσε τον, θα του περάσει. (Της χαδεύει τα μαλλιά.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα γιατί; γιατί;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Τους κοιτάζει από τον καθρέφτη όπου μακιγιάρεται. Μουγκρίζει.)

Αι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ζαρώνει από το φόβο της.)

Τι του 'κανα; Τι του 'κανα; Θεέ μου, λυπήσου με!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Τινάζεται.)

Ατιμη! Κύριε Διευθυντά, είμαι έτοιμος... *(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)* Πήγαινε να ντυθείς! Να τελειώνουμε, για όνομα του Θεού! Βιάζομαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Φεύγει να ντυθεί· σταματάει μπροστά στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Κύριε Διευθυντά, φοβούμαι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνοντας διαρκώς, χωρίς να σηκώσει το κεφάλι.)

Μη φοβάσαι! Πήγαινε! Πήγαινε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Προχωρώντας στο προσκήνιο απαγγέλνει.)

«Αυτό 'ναι η αιτία, καρδιά μου, αυτό 'ναι η αιτία!

Ας μην την πω σε σας, αγνά μου αστέρια!

Αυτό 'ναι η αιτία!»

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ σιγά)

Τι σου έλεγα; Κάτι κακό έχει στο νου του... Είδες το μάτι του; Όλο αίμα! Είδες πώς βιάζεται; Ίσως θα 'πρεπε ν' αναβάλουμε.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ίσως... ίσως...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ακόμα στο προσκήνιο, σαν αλλοπαρμένος)

«Αυτό 'ναι η αιτία...»

(Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ γυρίζει ντυμένη· σταματάει βλέποντας τον ΟΘΕΛΛΟ ν' απαγγέλνει.)

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Φοβούμαι να παίξω απόψε μαζί του...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τι φοβάσαι; Μη σε πνίξει;

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ανατριχιάζει· βάζει τα χέρια της στο λαιμό, σα να την πνίγουν.)

Μη! Μη!

ΓΙΑΓΟΣ

Εμείς θα 'μαστε εδώ, Μαρίκα, μη φοβάσαι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ζυγώνει τον ΟΘΕΛΛΟ, τον αγγίζει ελαφριά στον ώμο.)

Οθέλλο, εμπρός! Έτοιμοι!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ανατινάζεται, σαν να ζυπνάει.)

Τι;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ν' αρχίσουμε... Ήρθε η Δεισδαιμόνα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ήρθε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα τι έπαθες; τώρα δα δε βιάζουσουν; Έλα είναι η σκηνή του φόνου...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Ανατριχιάζει.)

Η σκηνή του φόνου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ωχ, αδερφέ! Έχω να κάμω με τρελούς... Τι έχεις πάλι;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τίποτα... τίποτα... Τα γόνατά μου τρέμουν λίγο... (Φωνάζει στα παρασκήνια.) Λίγο κονιάκ! λίγο κονιάκ!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Να μην παίζεις... να μην παίζεις, αγάπη μου, αν είσαι κουρασμένος... Δε θα κοιμήθηκες οληνύχτα... Ν' αναβάλλουμε κύριε Διευθυντά!

ΓΙΑΓΟΣ

Ναι, ναι, ν' αναβάλλουμε! Κι εγώ δεν αισθάνομαι καλά... Παίζουμε αύριο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Όχι αύριο! Απόψε! Τώρα αμέσως. (Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ άγριος) Ξάπλωσε στο κρεβάτι σου! (Με σαρκασμό) Αρχοντοπούλα μου... Βάλε ένα κλαρί ετιά στα μαλλιά σου... Πέταξε αυτή την ξανθή περούκα... Πέταξε τη, σου λέω! (Της αποσπά την περούκα.) Θέλω να βλέπω τ' αληθινά σου τα μαλλιά... Ν' αρπάξω τ' αληθινά σου τα μαλλιά... Δε θέλω περούκες! Δεισδαιμόνα, λέει! Να χαθείς! Η Δεισδαιμόνα ήταν τίμια... αγνή... άσπρο κρίνο... Α! α! κάνε γρήγορα! (Την αρπάζει για να τη ρίξει στο κρεβάτι. Στον ΥΠΗΡΕΤΗ που φέρνει το κονιάκ) Δε θέλω!

(Ο ΓΙΑΓΟΣ θέλει να τρέξει βοήθεια, ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τον αρπάζει και τον εμποδίζει.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην ανακατεύεσαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ξαπλώνει στο κρεβάτι.)

Μη φωνάζεις έτσι, αγάπη μου... Μη φωνάζεις έτσι... Φοβούμαι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σουτ! Κάνε τώρα την κοιμισμένη. (Στα παρασκήνια) Χαμηλώσετε τα φώτα! Ακόμα...
ακόμα... Πιο πολύ... Ένα μονάχα καντηλάκι...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όχι τόσο! Είναι πολύ σκοτεινά!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Έτσι θέλω... Αλλιώς δεν μπορώ... δεν μπορώ... (Ξεφωνίζει ξάφνου) Δεν μπορώ, σου λέω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά... καλά... μην αγριεύεις! Είναι η πιο δύσκολη στιγμή... Πρέπει, Αλέκο, να 'χεις όλη
σου την ψυχραιμία... Σε παρακαλώ, όχι αγριοφωνάρες... Ήσυχα, ήσυχα κι απελπισμένα.
Όλο πίκρα... Να, έτσι: «Αυτό 'ναι η αιτία, καρδιά μου... Αυτό 'ναι η αιτία...» Κάθε λέξη
πρέπει να 'ναι ένα ελατήριο... Ένα ελατήριο έτοιμο να ξεσπάσει και να τιναχτεί. Μα να
μην τινάζεται ποτέ! Αυτό 'ναι η τέχνη! Βάλε όλα σου τα δυνατά, Αλέκο! Η στιγμή είναι
κρίσιμη...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Φτάνει! (Με σαρκαστικό γέλιο) Εμένα τώρα θα μάθει αυτός... Εμένα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σουτ! Αρχισε! Γύρισε πίσω στην πόρτα... Έτσι... Τώρα μπαίνεις μέσα στην
κρεβατοκάμαρα... Σιγά σιγά... να μην ξυπνήσει... Ε, ε, στάσου! Μην αρχίσεις ακόμα!
Γιατί δεν έβαλες τα πράσινα σαντάλια;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεμένος)

Μη με σταματάς!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Άφησέ τον, κύριε Διευθυντά! Κοίταξέ τον! Τρέμει αλάκερος...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Αναμερίζει το ΓΙΑΓΟ.)

Τράβα εσύ! Ξέρω τι κάνω...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μπαίνοντας σιγά, απαγγέλλει.)

«Αυτό 'ναι η αιτία καρδιά μου, αυτό 'ναι η αιτία!

Ας μην την πω σε σας, αγνά μου αστέρια!

Αυτό 'ναι η αιτία! Κι όμως εγώ δε θέλω

να χύσω το αίμα της κι ουδέ να βλάψω

το δέρμα της, το ασπρότερο από χιόνι,

γυαλιστερό σαν αλαβάστρου μνήμα...»

ΓΙΑΓΟΣ

(Σιγά στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ με τρόμο)

Πες του να σταματήσει... Πες του να σταματήσει!... Σε λίγο θα 'ναι πολύ αργά... (Ο ΟΘΕΛΛΟΣ ακούει τον ψίθυρο, στρέφεται αλλοπαρμένος, κραδαίνεται όλος.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σουτ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Εξακολουθεί.)

«Μα αχ! κι όμως πρέπει, πρέπει να πεθάνει,

πριχού να ξεγελάσει κι άλλους άντρες!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά... αρκετά καλά... Να μην κουνάς τόσο τα χέρια... Εδώ παραλείπουμε μερικούς στίχους...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Εξαντλημένος, ακουμπάει στο κρεβάτι.)

Για όνομα του Θεού, μη με κόβεις! Μα δε βλέπεις; Θα σπάσω! Θα γίνω χίλια κομμάτια!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα πρέπει να παίζεις μια φορά... δυο... τρεις... όσο να βρεις τον τόνο, κατάλαβες;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ποιον τόνο! Θα μιλήσω, θα φωνάξω, θα θρηνησω... όπως έκαμε ο Οθέλλος ο ίδιος! Ξέρω εγώ πώς έκαμε... Ναι, ναι, μη χαμογελάς! Ξέρω! Εσύ πού να ξέρεις; Είχες εσύ ποτέ γυναίκα; Αγάπησες ποτέ σου; Σε απάτησε η γυναίκα που αγαπούσες; Όχι, όχι, όχι! Λοιπόν, τι ξέρεις; Σκασμός! και να με συμπαθάς...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γράφει βιαστικά.)

Έξοχα! Έξοχα! Τώρα, ζύγωσε στο κρεβάτι... Σιγά, σιγά... μην κάνεις θόρυβο! Θα ξυπνήσει! Γι' αυτό φώναξα εγώ να βάλεις τα πράσινα σαντάλια...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Θα σωπάσεις πια;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Καλά... καλά... Έτσι! Σκύψε τώρα στο κρεβάτι... Μην ανασαίνεις έτσι σα βόδι! Σκύψε να φιλήσεις τη Δεισδαιμόνα. Πολύ ώρα... παθητικά... στενάζοντας!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Σώπα, σου λέω! Θα μου πεις τώρα πώς να φιλώ τη γυναίκα μου... *(Σιγά)* Παλιάνθρωπε! *(Σκύβει, φιλάει τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ. Απαγγέλνει.)*

«Ωχ, ευωδάτη ανάσα,
που εσύ μπορείς να κάμεις το σπαθί της
σε δυο να το συντρίψει η Δικαιοσύνη!
Αχ, ένα ακόμα! Αχ, ένα ακόμα! Αχ, ένα,
να, το στερνό... Τόσο γλυκό δε βρέθη,
τόσο θανατερό φιλί στον κόσμο!
Πρέπει να κλάψω...» *(Κλαίει αληθινά πολλήν ώρα.)*

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Φτάνει πια το κλάμα! Αρκετά! Δεν πρέπει να το παρακάνεις... Χάνεται όλη εντύπωση...
Ε, Οθέλλο, Οθέλλο, ακούς;

ΓΙΑΓΟΣ

Άσε τον... Άκου... Θαρρώ πως κλαίει πάλι στ' αλήθεια...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Παράτα πια τα κλάματα! Έτσι δεν προχωράει το έργο...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μανιασμένος πετιέται απάνω.)

Ποιο έργο, στο Θεό σου; Ποιο έργο; Έργο κάνουμε, θαρρείς; Παριστάνουμε; Εγώ πονώ!
Να, τούτη είναι η γυναίκα μου... δεν είναι η Δεισδαιμόνα! Εγώ είμαι ο Αλέκος, ένας καλός
δυστυχισμένος άνθρωπος... Δεν είμαι ο Οθέλλος σου! Δεν παίζω... Δεν κάνω εδώ τον
παλιάτσο για να διασκεδάσω τον κόσμο... Πονώ... πονώ... κατάλαβες; Με απατάει... Έχω
αποδείξεις... Θα τη σκοτώσω! *(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ που γράφει πυρετωδώς)* Μη γράφεις! *(Του
αρπάζει το τετράδιο, το τσαλαπατάει)* Μη γράφεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Το μαζεύει ευχαριστημένος.)

Ωραία... ωραία... Μπράβο, Αλέκο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Θεέ μου! Θεέ μου!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Ανασηκώνεται από το κρεβάτι ανήσυχη.)

Αγάπη μου, τι έχεις;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μη σηκώνεσαι, Δεισδαιμόνα! Η σκηνή δεν τέλειωσε ακόμα... *(Στο ΓΙΑΓΟ)* Φέρε ένα
ποτήρι νερό... γρήγορα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Δεν τον βλέπεις, κύριε Διευθυντά, πόσο υποφέρει; Ας αναβάλουμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όχι!

(Ερχεται ο ΓΙΑΓΟΣ με το νερό. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ του το πετάει, σπάζει το ποτήρι.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Γυαλιά καρφιά! Δεν παίζω πια! Δεν παίζω!

(Σωριάζεται χάμω, σταυρώνει τα χέρια.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ειρωνικά.)

Όχι δα! Θα παίζεις, θες δε θες... Και θα πεις κι ένα τραγούδι!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε θέλω να τη σκοτώσω. Δε θέλω! *(Πετιέται απάνω, χύνεται, γκρεμίζει τα σκηνικά.)* Γυαλιά καρφιά! Όλα να γκρεμιστούν! Στο διάολο η παλιοπαράγκα σου, οι εισπράξεις, το εμπόριο! Κλείνει το κατάστημα, κυρίες και κύριοι! Ξεπουλήσαμε όλους τους πόνους, τα δάκρυα, τα σωθικά του ανθρώπου! Ξεπουλήσαμε όλα τα παχιά λόγια, τις παρομοιώσεις, τις λιγούρες, τις προστυχιές, τους έρωτες... Καληνύχτα σας... Το κοκόρι πια δε θέλει να παλέψει... Δεν μπορεί, αφέντες μου, δε μπορεί... Να! *(Ανοίγει τα μπράτσα.)* Κοιτάχτε το! Απόμεινε χωρίς φτερά, χωρίς νύχια, χωρίς μάτια... Και τρέχουν τα αίματα... καληνύχτα σας, αφεντικά... Δε θέλω να τη σκοτώσω... Δε θέλω...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει γρήγορα ενθουσιασμένος.)

Έξοχα! Έξοχα! Τι πικρό, τι σωστό, τι ανθρώπινο! Δεν το είχα σκεφτεί ποτέ! Αχ, η ζωή... ο πόνος του ανθρώπου... τι πλούτος! Ως τώρα βιάζουσιν να παίζεις, για ν' αρπάξεις τη Δεισδαιμόνα από το λαιμό... να την πνίξεις... ν' αλαφρώσεις! Μα ευτύς ως έσκυψες και τη φίλησες... και μυρίστηκες το άρωμα του κορμιού της – αχ, ο κακόμοιρος ο άνθρωπος τι αδύνατο, τι θλιβερό πλάσμα!... Ευτύς ως τη φίλησες τη λυπήθηκες... Δε θες πια να τη σκοτώσεις... Και θες να ξεσπάσεις αλλού, ν' αλαφρώσεις, δύστυχε Οθέλλο, ν' αλαφρώσεις! Έξοχα! Μη σταματάς! Σκίζε, σπάζε, γκρεμίζε! Όλα δικά σου!... Κλείσε την παράγκα αυτή που πουλούμε τον πόνο... Κλείσε την και πάρε τα κλειδιά και πέταξέ τα στη θάλασσα... Έτσι πρέπει! Μα μίλα κιόλας, Οθέλλο μου! Πες ό,τι θες! Μη διαλέγεις τα λόγια... Ό,τι κι

αν πεις θα 'ναι σωστό... ανθρώπινο... αληθινό! Να, και να μουγκρίζεις σα βουβάλι... και να ουρλιάζεις σαν σκυλί... – τι ωραία!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ω! ω! ω!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξοχα! Έξοχα! Αυτό τα λέει όλα. Μια κραυγή είναι η καρδιά του ανθρώπου. Μια κραυγή... τίποτ' άλλο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ω! Ω! θα πλαντάξω! Να, έτσι να με πιάσεις από τα ρουθούνια θα γίνω χίλια κομμάτια. Άτιμε, κοροϊδεύεις κιόλας... Και βλέπεις τι υποφέρω... Και ξέρεις... ξέρεις πολύ καλά εσύ γιατί υποφέρω! Κι αν έχω δίκιο... Ξέρεις.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξοχα! Ό,τι κι αν κάνεις πια είναι τέλειο... Σε πήρε η ρόδα... Αυτό θέλω... Αυτό ήθελα... Όλα αυτά έγιναν για να φτάσει η στιγμή τούτη... Έφτασε... Μπράβο, Οθέλλο. Γεια σου, παλικάρι μου! Όλη η σκηνή δική σου! Τρέχα απάνω κάτω, φώναζε... κλαίγε... σκότωνε... κάμε ό,τι θες... Δική σου είναι η σκηνή, Οθέλλο μου! Σε ακούω... Λέγε! Λέγε! (Πιάνει το τετράδιο, έτοιμος.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

Άτιμε! Ξέρω τι θες... ξέρω πού με σπρώχνεις! Μα δε θα σου περάσει! Με πήρε η ρόδα, ε; Όχι, όχι! δεν πιάνουμαι εγώ έτσι εύκολα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πιάστηκες! Πιάστηκες! Δε γλιτώνεις πια, σου λέω! Ό,τι κι αν πεις... ό,τι κι αν κάμεις... είναι, σου λέω, μέσα στο έργο... Πιάστηκες!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Εγώ; Εγώ; Σε γέλασαν! Μη μ' ερεθίζεις... γιατί δεν ξέρω κι εγώ τι μπορώ να κάμω... Πράγματα που να μην τα βάζει το μυαλουδάκι σου, καλαμαρά μου... Εγώ να πιαστώ; Δε με ξέρεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κάμε ό,τι θες, παλικάρι μου! Όλα δικά σου! Ελέφτερα! Δεν μπορείς να ξεφύγεις... Κι αυτό που λες είναι στο ρόλο σου... μέσα στο έργο... Όλα είναι μέσα στο έργο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Φρενιάζει, χύνεται, σπάζει το στυλό του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Κι αυτό; Κι αυτό είναι μέσα στο έργο;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελά.)

Κι αυτό... κι αυτό... Όλα! Κι η απόδειξη: κρατούσα σήμερα κι ένα δεύτερο στυλό! Δε γλιτώνεις! Να, κάμε μια τούμπα... Ή κάθισε να κλαις... Ή άρχισε τα γέλια... Κάτι γέλια που να τραντάζει η σκηνή... Δε γλιτώνεις! Όλα είναι μέσα στο έργο!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Σα να πνίγεται.)

Θεέ μου! Θεέ μου! *(Σπάζει τα κουμπιά του, ανοίγει τα στήθη, πολεμά ν' αναπνέψει.)*

ΓΙΑΓΟΣ

(Σιγά)

Κύριε Διευθυντά, κύριε Διευθυντά, φοβούμαι... Έτσι ν' απλώσει το χέρι θα γκρεμιστεί η σκηνή... Λυπήσου τον! Λυπήσου τον!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με σαρκασμό)

Α! το Γιάγο, το ξεφυσίδι, πού κατάντησε! Έκαμε καρδιά, βλέπεις, κι αυτός, μαλάκωσε η ψυχή του... Έβγαλαν τα στήθια του γάλα... Και θέλει τώρα να τα κάμει πλακάκια με την αρετή... Να τον λυπηθούμε, λέει! Να μη χαλάσει η ζαχαρένια μας... Να μην αδικήσουμε, να μην πονέσουμε, να μη σκοτωθούμε! Έτσι, σαν πρόβατα, κολλητά ο ένας στον άλλον. Ν' αναπνέουμε τη βόχα ο ένας του άλλου... με υπομονή... με εγκαρτέρηση... «Ενάρετοι!» ωστόσο έρθει να μας σαρώσει ο Χάρος... Χωρίς μεγάλες κακίες... χωρίς μεγάλα πάθη... Ανθρωπάκοι! Να φυτεύουμε λάχανα... να κάνουμε παιδιά. Αγκαλιασμένοι όλοι ζεστά ζεστά... πατικωτά... σαν κάμπιες... Φύγε να μη σε βλέπω! Άχρηστο, ανήμπορο, χαμένο

κορμί! Οθέλλο, γεια σου, αδερφέ μου, εσύ μου αρέσεις! Μεγάλη ψυχή! Βάλε φωτιά! να καούν τ' άχερα... τα σωθικά του ανθρώπου!

ΓΙΑΓΟΣ

(Ξαφνιασμένος, τρομαγμένος)

Μιλάς σοβαρά, κύριε Διευθυντά; Ή μήπως είναι κι αυτό μέσα στο έργο;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σαρκαστικά, μιμείται το ΓΙΑΓΟ.)

«Λυπήσου τον!» Σα να 'ταν η ζωή λιμνασμένο νερό... Σα να 'ταν η ψυχή βατράχι... Εμπρός, παλικαράδες μου... Η ζωή είναι ένας χορός, χορέψετε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν είμαστε μαϊμούδες, αφεντικό! Δεν κρατάς του λόγου σου το ντέφι... Θα χορέψουμε όπως θέμε... Ή... ή... Να! δε θα χορέψουμε καθόλου! *(Χαρούμενος. Σαν να βρήκε τη λευτεριά)* Ω, ναι, ναι! καθόλου! Ναι, Γιάγο μου, καθόλου! Δε θα τελειώσουμε ποτέ αυτή την τρίτη πράξη... *(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)* Να δεις εσύ... Θα σταυρώσουμε τα χέρια... Ή θα ξαπλώσουμε εδώ, πρύμα πλώρα στη σκηνή – και θ' αρχίσουμε τα γέλια...

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Και κάμε καλά του λόγου σου με το κοινό! *(Στον ΟΘΕΛΛΟ)* Οθέλλο μου, αδερφέ μου... *(Τρίβει τα χέρια, χαρούμενος.)* Επιτέλους!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Πάμε, Γιάγο! Σήκω, Δεισδαιμόνα! Καλήν αντάμωση, αφεντικό! Να μας γράφεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ξεσπά στα γέλια. Οι τρεις τον κοιτάζουν και σταματούν.)

Κι αυτό είναι μέσα στο έργο! Κι αυτό είναι μέσα στο έργο... Σας είπα: δε γλιτώνετε! Δε γλιτώνετε, δυστυχισμένοι, ό,τι κι αν κάμετε. Πιαστήκατε στη φάκα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Με τρόμο)

Στη φάκα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα δεν το καταλάβατε ακόμα, ηλίθιοι; Το έργο δεν το είχα γράψει... Σας έδωκα μονάχα... έτσι για να 'χουμε πού να κεντήσουμε, ένα καμβά... ένα παλιό έργο... Για να πάρει κάποια ενότητα η πράξη... Κι έπειτα σας αμόλησα... Κάπου κάπου επενέβαινα βέβαια κι εγώ... έτσι για να σας ερεθίσω λίγο... για να πάρει κίνηση το έργο... κάποια ουσία... Καταλάβατε; (Γελά.) Αυτό είναι το μυστικό μου!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αυσώνοντας)

Α! α!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μη μουγκρίζεις! Δε μπορείς να κάμεις πια τίποτα! Σας φανέρωσα το μυστικό μου τώρα που δεν υπάρχει κίνδυνος... Τελειώνουμε πια! Ό,τι κι αν κάμετε...

ΓΙΑΓΟΣ

Φρίκη! Ωστε λοιπόν... και μένα... και μένα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Κουτεντέ! Κρίμα στ' όνομα! Δεν πήρες λοιπόν χαμπάρι; Ή νόμιζες πως του λόγου σου ήσουν προνομιούχος... Και κοροϊδεύαμε μονάχα τον αγαθόν αυτόν Αράπακα...

ΓΙΑΓΟΣ

Α! α! θα μου το πληρώσεις! Δεν είμαι εγώ σαν και τούτον! (Δείχνει τον ΟΘΕΛΛΟ)
Εκδικούμαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Θεέ μου! Θεέ μου! Και τώρα; (Ζητάει γύρα σα να θέλει να ξεφύγει.) Και τώρα;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην κλαις, δυστυχισμένη. Περισσότερο απ' όλους εσένα λυπούμαι... Ανυποψίαστη, αγνή, όμορφη... καταδικασμένη σε θάνατο...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αχ! πνίγουμε! Τι να πιστέψω; Πού να πιαστώ; Πού τελειώνει η αλήθεια; Από πού αρχίζει το ψέμα;

ΓΙΑΓΟΣ

Φρίκη! Αυτό δεν το ανέχουμαι... Και να μείνω... και να φύγω... παίζω... Ό,τι κι αν πούμε πληθαίνει, πλουταίνει το έργο του... Δουλεύουμε σκλάβοι, τούτον το θεατρώνη... Σαν να 'μαστε πρόσωπα της φαντασίας του και μας κάνει ό,τι του καπνίσει... Δεν πρέπει να το ανεχτούμε αυτό, Οθέλλο! Δεν πρέπει!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Τι λες να κάμουμε, Γιάγο; Εμένα ο νους μου θολώνει! *(Κοιτάζει με αγωνία τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.)* Θεέ μου και να 'ξερα... να 'ξερα... να 'μουν βέβαιος... *(Αζαφνα τινάζεται, του 'ρχεται μια ιδέα. Βγάζει από την τσέπη του το γραμματάκι, χύνεται στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)* Και τούτο, μωρέ, είναι παιχνίδι; Και τούτο; Και τούτο;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χαμογελώντας πονηρά)

Τι 'ναι, Οθέλλο μου;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να! *(Του το τρίβει στα μούτρα)* Διάβασε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Ρίχνει μια ματιά, γελάει σατανικά.)

Χαχαχα! Αυτό... αυτό...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Βεβαιώνεται πάλι στην υποψία του.)

Α!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Άτιμε! *(Στον ΟΘΕΛΛΟ)* Μην τον ακούς! Μην τον ακούς! Ψέματα είναι κι αυτό... Ψέματα, Οθέλλο! Έλα, έλα, θα σου τα μαρτυρήσω όλα. *(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)* Θα σε ξεσκεπάσω, κατεργαράκο, δε θα σου περάσει! Ξεφυσίδι, ε; Κουτεντές, ε; Τώρα θα δεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει ευχαριστημένος.)

Εμπρός, εμπρός, νερόβραστέ μου Γιάγο, κουνήσου, ντε! Κάμε τίποτα λοιπόν, βρες τίποτα να πάρει κίνηση το έργο... Βόηθα και συ! Στύψε το μυαλουδάκι σου... Α! και να 'βρισκες, λέει, τίποτα έξυπνο, χτυπητό... απροσδόκητο...

ΓΙΑΓΟΣ

Θα κηρύξουμε επανάσταση εμείς οι τρεις ήρωες της τραγωδίας σου. Δε θα κάμουμε πια, ό,τι σου καπνίσει, όχι! Μας σπρώχνεις στο χαμό, στο έγκλημα, στο θάνατο... μα εμείς θα τυναχτούμε από τα χέρια σου, θα σπάσουμε τους σπάγγους που μας κουνάς, θα φύγουμε... Θα σωθούμε! Θα σωθούμε! Έλα, Οθέλλο! Έλα Δεισδαιμόνα! Ζήτω η ελευτερία!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Σημειώνει χαρούμενος.)

Έξοχα! Έξοχα! Πολύ μου αρέσει η απροσδόκητη αυτή τροπή... Ομολογώ πως δε θα μπορούσα ποτέ να τη βρω μοναχός μου... Μπράβο, Γιάγο! Δεν ήσουν τόσο κουτός, όσο νόμιζα... Έλα λοιπόν και συ, Οθέλλο, βαρύ πυροβολικό, κουνήσου! Κουνήσου, ντε! Πες τίποτα να πάρει φωτιά η σκηνή... Φώναξε, μούγκρισε «Α! α!» όπως το συνηθίζεις, κι όποιος σε ακούει νιώθει τα σπλάχνα του να σκίζονται... Και σύ, Δεισδαιμόνα μου, τι τρέμεις; Ομπρός, πιτσουνάκι μου! Πάρε την απόφαση, σήκωσε επανάσταση! Γλίτωσε από το θάνατο! Γλίτωσε, δυστυχισμένη! Γιατί, σου το λέω, ο Αράπακας αυτός θα σε πνίξει, Δεισδαιμόνα μου, αν δεν τυναχτείς απάνω και φύγεις. (Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ κλαίει. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ τη χαδεύει με πόνο.) Κακόμοιρο σιτάρι... Κακόμοιρο σιτάρι ανάμεσα σε δυο μυλόπετρες... (Στον ΟΘΕΛΛΟ) Τι λες, Οθέλλο; Να τη λυπηθούμε;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεύει.)

Μη την αγγίζεις!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελά.)

Πήρε πάλι φωτιά... πήρε φωτιά... Κακόμοιρη Δεισδαιμόνα, σωτηρία δεν υπάρχει!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αποσπά τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ από το ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Έλα εδώ μαζί μου!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελώντας)

Πηγαίνετε... Πηγαίνετε... Στην ευχή μου...

ΓΙΑΓΟΣ

Μη γελάς. Θα σου ξηλώσω εγώ ό,τι ύφαινες με τόσο διαβολική τέχνη... Με πήρες για κουτό, ε; Τώρα θα σου δείξω... Θα τους τα φανερώσω όλα... όλα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εμπρός, λοιπόν! Κουνήσου, Γιάγο μου, πολυμήχανε συνεργάτη μου! Άρπαξε, όπως είπαμε, από το χέρι τον Οθέλλο και τη Δεισδαιμόνα, σκύψε, μίλησέ τους γρήγορα, κρυφά... Όχι, όχι, δεν είσαι κουτός... ξέρεις, εσύ, την τέχνη καλά... Πες τους ό,τι σε έχω ορμηνέψει... θυμάσαι... Μα με πάθος, λαχανιασμένος, να σε πιστέψουν... «Αδερφέ μου, συχώρα με...». Έτσι ν' αρχίσεις... Κι αν δεις πως διστάζει ακόμα... ν' αρχίσεις τ' αγκαλιάσματα και τα κλάματα... να κάνεις τάχατε πως δεν μπορείς να μιλήσεις από τη συγκίνηση... (Γελάει.) Ξέρεις εσύ... ξέρεις εσύ... Δε σου γλιτώνουν! Εμπρός, Γιάγο! (Χτυπάει τα παλαμάκια.) Έτοιμοι!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Άτιμε! Ψεύτη! Οθέλλο μου, μην τον ακούς! Θέλει πάλι να μας βάλει σκάνταλα! να μας μπλέξει πάλι... να μη σωθούμε! (Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ) Δε θα φας! Θα γίνω Γιάγος, μα από την καλή... (Στον ΟΘΕΛΛΟ και στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Ελάτε! Ελάτε! (Τους παίρνει από το χέρι.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Να, τους πήρες από το χέρι... όπως είπαμε... Μπράβο, επαναστάτη μου! Τώρα μίλησέ τους κρυφά... όπως είπαμε... Και με πάθος.

ΓΙΑΓΟΣ

Οχιά! (Στον ΟΘΕΛΛΟ και ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Μην τον ακούτε... μην τον ακούτε... Τα λέει επίτηδες... Ελάτε εδώ κοντά... κοντά μου... Θα σας τα φανερώσω όλα...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Χαρούμενος)

Ορίστε, λέφτερα... Αν σας ενοχλώ φεύγω... (Γελά) Μη φοβάστε! Δεν πάω μακριά! Να, εδώ στα παρασκήνια... με τους σπάγγους όλους... όλους...

ΓΙΑΓΟΣ

(Με οργή, ξεσπάζοντας)

Φεύγα! Φεύγα! Φεύγα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έξοχα! Έξοχα! (Δείχνοντας στον ΟΘΕΛΛΟ το ΓΙΑΓΟ.) Χοντρόμυαλε Οθέλλο, το νου σου, μη σε τουμπάρει! (Στο ΓΙΑΓΟ) Α! να δούμε, Γιάγο, αν θα τα καταφέρεις... Έλα, γεια σου... και γρήγορα! (Κρύβεται στα παρασκήνια.)

ΓΙΑΓΟΣ

Τον άτιμο! Τον ψεύτη! Αχ, επιτέλους μείναμε μόνοι! (Με συγκίνηση. Αγκαλιάζει ΟΘΕΛΛΟ και ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.) Αγαπημένοι μου φίλοι, αδέρφια μου... θα σας τα πω όλα... όλα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Λέγε! Άσε τ' αγκαλιάσματα... Ν' ακούσουμε πρώτα...

ΓΙΑΓΟΣ

Αδερφέ μου, συγχώρα με... Ό,τι σου είπα ως τώρα για τη γυναίκα σου είναι ψέματα... ψέματα, αδερφέ μου! Είχαμε συνεννοηθεί με τον αλιτήριο αυτόν να σ' ερεθίσουμε, να σε κάμουμε να φωνάζεις... να κλαις... Για να δει ο κακούργος τι θα πεις, τι θα κάμεις... Κι έτσι σιγά σιγά, να βγει από τα ίδια τα σπλάχνα μας το έργο του... Κατάλαβες τι σατανική εφεύρεση; Κατάλαβες;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Γρούζει σκοτεινός, δύσπιστος.)

Χμ! Χμ!

ΓΙΑΓΟΣ

Συχώρα με, Αλέκο... Ψέματα μιλούσα έτσι ερωτικά στην γυναίκα σου... για να με ακούσεις... ψέματα την κοίταζα με πάθος... της χάδευα το χέρι... της κρυφομιλούσα... Όλα, όλα ψέματα! Η Μαρίκα είναι ένας άγγελος. Εγώ φάνηκα άτιμος, δόλιος Ιούδας... Συχώρα με!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Αχ! τι ευτυχία! Σωθήκαμε! Ευχαριστώ, Μήτσο, ευχαριστώ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Βγάζει το γραμματάκι.)

Και τούτο; τούτο; ψέματα και τούτο; *(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)* Δεν είναι αυτά τα γράμματά σου; *(Μιμείται τη φωνή της.)* «Σωθήκαμε!» Μη βιάζεσαι! Μη βιάζεσαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μα αγάπη μου... δεν είναι τίποτα... Μα δεν το διάβασες; Ναι, ναι, είναι δικό μου... Του 'γραψα για να τον δω, να του μιλήσω για το ρόλο μου... Το 'καμα παλι για σένα, Αλέκο μου, για το χατίρι σου... Αχ, να 'ξερες! να 'ξερες!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να 'ξερα; Τι 'ναι πάλι; *(Τινάζεται.)* Πού να πάω; πού να πατήσω; Παγίδες και δόκανα!

ΓΙΑΓΟΣ

Μίλα του, Μαρίκα, πες του την αλήθεια. Μην ντρέπεσαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Δε μπορώ, δεν μπορώ... ντρέπουμαι!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ααα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μη φωνάζεις, αγάπη μου, μη στενάζεις! Σκίζεται η καρδιά μου! Να, θα σου τα πω όλα... όλα... Ήθελα να του ζητήσω ένα ρόλο... που... αχ, Θεέ μου, που ν' απατώ τον άντρα μου... Έτσι, με τη φαντασία...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Α! Φως! Φως!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Γιατί σε αγαπώ, Αλέκο μου, σε αγαπώ... Και δε θέλω να με αγγίξει κανένας! Κανένας!
Κανένας!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δεν καταλαβαίνω... Δεν καταλαβαίνω... Αχ, τι μαρτύριο!

ΓΙΑΓΟΣ

Αδερφέ μου, ας σπάσουμε πια τα μάγια να σωθούμε! Άνοιξαν τώρα τα μάτια μας, είδαμε!
Εγώ δε θέλω πια να 'μαι δόλιος... να σε τυραννώ, αδερφέ μου! Και σου ξεμολογήθηκα όλη
μου την ατιμία. Αλάφρωσα τώρα! Αλάφρωσα! Έλα, να πάμε σπίτι μου, Αλέκο, να στρώσω
το τραπέζι, να φάμε, να πιούμε, να τραγουδήσουμε... Να ξεσκάσουμε πια... Να πούμε,
ήταν όνειρο κακό και ξυπνήσαμε... Να πούμε, ήταν βραχνάς και ξεπλαντάξαμε... Τι με
κοιτάζεις; Κλαις;

ΟΘΕΛΛΟΣ

Αχ, να 'ξερα! Να 'ξερα...

ΓΙΑΓΟΣ

Μα τι θες ακόμα; Σου τα 'πα όλα... όλα...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Κοιτάζει το ΓΙΑΓΟ στα μάτια με αγωνία.)

Μην όλα αυτά που λες είναι καινούργια παγίδα... Μην σου τ' αρμήνεψε όλα ο σατανάς
αυτός... για να μπω ακόμα πιο μέσα στη φάκα; Αχ! αχ! Ξέρει αυτός πως η καρδιά μου είν'
καλή... αθώα σαν του παιδιού... Ευκολόπιστη... Και σοφίστηκε αυτό το παιχνίδι, για να
πιαστώ... Φιλία, αγάπη... να τρωσ και να πίνεις με το φίλο σου... Να κοιμάσαι με τη
γυναίκα που αγαπάς... και να μην υποψιάζεσαι... Και να 'χεις εμπιστοσύνη... Αχ, για μένα
δεν υπάρχει μεγαλύτερη ευτυχία... Και το ξέρει αυτός ο σατανάς, το ξέρει... Κι ίσια ίσια
αυτά μου ρίχνει δόλωμα...

ΓΙΑΓΟΣ

Σου ορκίζομαι, αδερφέ μου... Σου ορκίζομαι, σου λέω την αλήθεια! Έλα, σήκω πάμε σπίτι μου, Αλέκο. Να τα ξεχάσουμε όλα... Έλα!

Τον τραβάει, τον αγκαλιάζει... Παίρνει από το χέρι τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Πηδάει χαρούμενη.)

Θεέ μου, τι ευτυχία! τι ευτυχία! Σωθήκαμε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Ακόμα! Ακόμα! *(Ξεσπάει σε φρικτό γέλιο.)* Ηλίθιο! Με πήρατε για ηλίθιο κι οι τρεις σας! *(Στο ΓΙΑΓΟ)* Παμπόνηρε! Σατανά! Λίγο έλειψε να το χάσω!

ΓΙΑΓΟΣ

Σου ορκίζομαι...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Να χαθείς! Μωρέ, τι βρήκες! Α, μπορεί ο παλιός κουτο-Αράπακας να την πάθαινε... Μα εγώ... *(Αγριεύει, πετιέται.)* Εμπρός, κύριοι! Εμπρός, να τελειώνουμε! Κι ας γίνει ό,τι θα γίνει!

ΓΙΑΓΟΣ

(Με αγανάκτηση)

Α! έτσι! Στο διάολο λοιπόν όλα! Ναι, ας γίνει ό,τι θα γίνει! Κανένας λοιπόν δεν μπορεί να σωθεί από τη μοίρα του... κανένας; κανένας; Κακόμοιρη Δεισδαιμόνα... Σήκω, σύρε μια φωνή, γλίτωσε! Φύγε! Είναι ακόμα καιρός!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Αρπάζει με πάθος το μπράτσο του ΟΘΕΛΛΟΥ.)

Δε φεύγω από κοντά του! Δε φεύγω! Τον αγαπώ!

ΓΙΑΓΟΣ

Μα θα χαθείς!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Ας χαθώ! Δε φεύγω από κοντά του... (Στον ΟΘΕΛΛΟ) Αγάπη μου, μην αγριεύεις... Ας γίνει ό,τι θα γίνει... Φτάνει να μη χωριστώ ποτέ από σένα... ποτέ...

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Την τραβάει στη σκηνή, στο κρεβάτι της Δεισδαιμόνας.)

Έλα! Έλα! Έλα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Μη με τραβάς έτσι... Πονώ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Έλα! Έλα! Έλα!

ΓΙΑΓΟΣ

(Με άγρια απελπισμένη χαρά)

Εμπρός λοιπόν! Ας χαθούμε! Αφού είχα μετανιώσει για όλα... αφού ήρθα εδώ κι έπεσα στα πόδια του και του είπα την αλήθεια... Κι αυτός... Αυτός... Α! Σωτηρία δεν υπάρχει... Ας χαθούμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Μπαίνει γελώντας.)

Εμπρός, κύριοι! Το διάλειμμα τέλειωσε. Στις θέσεις σας!

(Οι τρεις διστάζουν μια στιγμή... Αγωνία... Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ σα θηριοδαμαστής.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Στις θέσεις σας! Δεισδαιμόνα, ξάπλωσε στο κρεβάτι... Είναι η σκηνή του φόνου... Γρήγορα, στο κρεβάτι! Οθέλλο, βάλε τα πράσινα σαντάλια... Γρήγορα! (Ο ΟΘΕΛΛΟΣ μηχανικά βάζει τα σαντάλια. Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ ξαπλώνεται.) Γιάγο, ε, διαβολάκο του γλυκού νερού, τα κατάφερες βλέπω μια χαρά! (Γελά ειρωνικά.)

ΓΙΑΓΟΣ

(Με λύσσα)

Τι να σου κάμω; Τι να σου κάμω; (Δείχνει τον ΟΘΕΛΛΟ.) Ο ηλίθιος αυτός...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Γελάει.)

Δε γλιτώνετε! Δε γλιτώνετε! (Στον ΟΘΕΛΛΟ και ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Έτοιμοι; Θυμάσαι, Οθέλλο, πού σταματήσαμε; Έχεις πια φιλήσει τη γυναίκα σου, τη Δεισδαιμόνα. Έχεις αρχίσει το κλάμα... Τα τελευταία σου λόγια τα θυμάσαι: «Τόσο γλυκό δε βρέθη – τόσο θανατερό φιλί στον κόσμο!». Ακούς; Ακούς τι σου λέω;

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μουγκρίζει.)

Ακούω...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τώρα εσύ, Δεισδαιμόνα, να ξυπνήσεις... Ν' ανασηκωθείς λίγο... Έτσι... έτσι... Τρίψε τα μάτια σου... Άνοιξε την αγκάλη... Άρχισε τώρα... Οθέλλο, έχε το νου σου, η Δεισδαιμόνα σου μιλάει...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Ποιος είναι; Οθέλλο, εσύ;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ναι, Δεισδαιμόνα!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Θες να 'ρθεις στο κρεβάτι, Κύριε;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Απόψε

είπες τις προσευκές σου, Δεισδαιμόνα;»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Ναι, Κύριε!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αν σε βαραίνει κάποιο κρίμα

που η χάρη τ' ουρανού δε σου 'χει ακόμα

σχωρέσει, ευτύς γι' αυτό παρακαλέσου!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Αχ, Κύριε, τα λόγια σου τι θεν να πούνε;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Κάμε, μα εντός αυτό που λέω· κι ωστόσο

έξω θα βγω να περπατήσω λίγο.

Το πνεύμα σου απροετοίμαστο δε θέλω

να το σκοτώσω ναι, ο Θεός φυλάξοι!

Δε θέλω την ψυχή σου να σκοτώσω!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Μιλάς για σκοτωμό, Κύριε;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Μιλώ!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Τότε, ουρανό, σπλαχνίσου με!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αμήν, αμήν·

από καρδιάς!»

ΓΙΑΓΟΣ

(Κοιτάζει τον ΟΘΕΛΛΟ.)

Ηλίθιε! Ηλίθιε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σουτ! Κάμε μου τη χάρη... Ο ρόλος σου τελείωσε... Σιωπή! Εμπρός, εμπρός, Δεισδαιμόνα!

Προχώρα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Αφού έτσι λες, ελπίδες

έχω κι εγώ πως δε θα με σκοτώσεις!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Χμ!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Κι όμως φοβούμαι σε, γιατί 'σαι ανήλεος
όταν στρουφογυρνάς τα μάτια σου έτσι.

Δεν ξέρω εγώ γιατί να σε φοβούμαι,

αφού δε νιώθω να 'πεσα σε κρίμα.

Κι όμως βαθιά το νιώθω πως φοβούμαι!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Τα κρίματά σου συλλογίσου...»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Κύριε,

τα κρίματά μου οι αγάπες μου για σένα!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ε, ναι, γι' αυτό και θα πεθάνεις!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Είναι

αφύσικος ο χάρος από αγάπη!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Σώπα! μιλιά!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε, Οθέλλο, παραλείπεις... παραλείπεις μερικούς στίχους...

ΟΘΕΛΛΟΣ

Βιάζομαι!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Καλά, σωπαίνω, Κύριε·

μα τι έχεις;»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Πρόσεξε, πρόσεξε, ω γλυκιά ψυχή μου!...»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Όχι, όχι, μην πηδάς! Ακολούθα το κείμενο:

«Το μαντίλι που αγαπούσα...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

Βιάζομαι!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άκου τι σου λέω: «Το μαντίλι που αγαπούσα...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Αγριεμένος)

Ποιο μαντίλι; Ποιο μαντίλι; Δεν ξέρω εγώ κανένα μαντίλι... *(Εξακολουθεί ακάθεκτος).*

«Πρόσεξε, πρόσεξε ω γλυκιά ψυχή μου,
μην πάρεις ψεύτικο όρκο· και στοχάσου
πως κείτεσαι στην κλίνη του θανάτου!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Μα όχι για να πεθάνω τώρα ακόμα!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Ναι, θα πεθάνεις!»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Με θυμό, νευριασμένος)

Τον ηλίθιο, τον ηλίθιο, πώς βιάζεται! Πήδησε πάλι...

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Έλεος, τότε, Θε μου!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αμήν! Αμήν!»

(Χύνεται στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ με λύσσα.)

ΓΙΑΓΟΣ

(Θέλει να τρέξει να βοηθήσει τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.)

Θα τη σκοτώσει !

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μην μπαίνεις στη μέση, σου λέω! *(Τον τραβάει πίσω.)* Φεύγα!

ΓΙΑΓΟΣ

Θα τη σκοτώσει! Άφησέ με! *(Στον ΟΘΕΛΛΟ)* Κακούργε, σταμάτησε!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Δε σταματώ! Ακόμα θα με κοροϊδεύεις; Φτάνει! *(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)* Εδώ, εδώ, πού θα μου πας; Παρά τρίχα να την πάθω... Σουτ! μη φωνάζεις!

ΓΙΑΓΟΣ

(Μάχεται να ξεφύγει από τα χέρια του ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ.)

Άφησέ με! Σήκω Δεισδαιμόνα, έλα εδώ!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Με βραχνή φωνή)

Δε με αφήνει!

ΓΙΑΓΟΣ

Θα τη σκοτώσει... τρελάθηκε! *(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)* Φώναξε τους κλητήρες! Αυτός λύσσαξε... Κοίτα! Βγάζει αφρούς από το στόμα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Άσε τον! Καλύτερα έτσι... Πιο τραγικό! Μην ανακατεύεσαι σου λέω!

ΓΙΑΓΟΣ

Αν γίνει κανένα κακό, εσύ είσαι ο υπεύθυνος! Νίβω τα χέρια μου...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Νίψε τα!... Νίψε τα!... ποιος σε λογαριάζει; Πού κατάντησες, κακόμοιρε Γιάγο! *(Ο ΓΙΑΓΟΣ κάνει ν' απαντήσει. Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ του φράζει το στόμα.)* Σουτ!

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ)

Πού θα μου πας; Εδώ θα μείνεις! Εμπρός, πάμε παρακάτω: «Διώξε με, Κύριε...» Έλα, έλα!
Κουράγιο! Δε σου κάνω τίποτα... λέγε!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Διώξε με, Κύριε, μα αχ! μη με σκοτώσεις!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Κάτω πια, πόρνη!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Αχ, αύριο με σκοτώνεις
άσε τη νύχτα ακόμα αυτή να ζήσω!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Αν αντιστέκεσαι...»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Μισή ώρα μόνο...»

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Έκαμα αρχή και πια θα το τελέψω!»

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

«Δώσ' μου καιρό να πω την προσευχή μου!»

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Χιμάει πάνω στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.)

Α! α!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

(Με ξεπνεμένη βραχνή φωνή)

Βοήθεια! Βοήθεια!

(Πετιέται απάνω, τρέχει μισόγυμνη, ξεμαλλιασμένη στη σκηνή... Ο ΟΘΕΛΛΟΣ την
κυνηγάει.)

ΓΙΑΓΟΣ

(Ορμάει πάνω του.)

Τρελάθηκες; Θα τη σκοτώσεις στ' αλήθεια, χτήνος!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Που γράφει πυρετωδώς)

Γιάγο, φεύγα!

ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ

Βοήθεια!

ΓΙΑΓΟΣ

(Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ)

Δολοφόνε!

(Ο ΟΘΕΛΛΟΣ του ξεφεύγει. Ο ΓΙΑΓΟΣ τρέχει στα παρασκήνια, ανοίγει τις πόρτες.)

ΓΙΑΓΟΣ

Βοήθεια! Βοήθεια! Ελάτε! Αφήστε τα ηλεκτρικά... ελάτε από τα καμαρίνια... φωνάχτε τους κλητήρες!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Καθίζει στη γωνιά χάμω, γράφει πυρετωδώς.)

Έξοχα! Έξοχα!

(Τρέχουν κλητήρες, ηθοποιοί, υπηρέτες... Τρομαγμένοι, ανήσυχoi... Ο ΟΘΕΛΛΟΣ κυνηγάει ακόμα τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ.)

ΓΙΑΓΟΣ

Πιάστε τον! Πιάστε τον! Τρελάθηκε! Θα τη σκοτώσει στ' αλήθεια!

(Ο ΟΘΕΛΛΟΣ έχει πια αρπάξει από το λαιμό τη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ. Τρέχουν, του την αποσπούν. Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ βγάζει βραχνή φωνή. Ο ΟΘΕΛΛΟΣ μουγκρίζει.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

«Είναι αργά!»

(Η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ σωριάζεται κάτω.)

ΓΙΑΓΟΣ

Τη σκότωσε... τη σκότωσε στ' αλήθεια... Μαρίκα! Μαρίκα! (Σκύβει απάνω της, την κουνάει.) Πέθανε! (Στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ με λύσσα) Δολοφόνε!

(Οι ΥΠΗΡΕΤΕΣ πιάνουν τον ΟΘΕΛΛΟ, τον κρατούν σφιχτά.)

ΟΘΕΛΛΟΣ

(Μουρμουρίζει.)

Είναι αργά... είναι αργά...

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Πετιέται απάνω ανήσυχος.)

Τη σκότωσε; (Σκύβει στη Μαρίκα.) Ωχ! ωχ! τη σκότωσε!

ΓΙΑΓΟΣ

Τώρα; Τώρα, άτιμε;

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τηλεφωνήστε στην αστυνομία! Κρατάτε τον καλά!

ΟΘΕΛΛΟΣ

Είναι αργά... είναι αργά...

ΓΙΑΓΟΣ

Τι φοβερό! Το ψέμα έγινε αλήθεια! Το 'λεγα εγώ... Μην του δώσεις αυτό το ρόλο... Μην τον ερεθίζεις... Άνθρωπος είναι. Δεν είναι πέτρα... Ορίστε τώρα... Ω, δύστυχη Μαρίκα!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Τηλεφωνήστε στην αστυνομία, σας είπα! (Στο ΓΙΑΓΟ) Και συ, άσε τις κλάψες! Έλα, πέταξε τα ρούχα σου και τρέξε σ' ένα διανυκτερεύον φαρμακείο... Να 'ρθεί αμέσως ένας γιατρός... (Μόνος) Πολυτέντωσα το σκοινί... Πολυτέντωσα το σκοινί... (Στο κοινό) Ω, σας ζητώ συγγνώμη, κυρίες και κύριοι... Μα πού να το βάλει ο νους μου... Τι σκάνδαλο, Θε μου... Κι εδώ... εδώ... στη σκηνή... (Τ' όνομα του Θεάτρου.)

(Ο ΟΘΕΛΛΟΣ γελάει σαν τρελός. Ο ΓΙΑΓΟΣ μισογδύνεται από τα ρούχα του ΓΙΑΓΟΥ, πηδά από τη σκηνή, τρέχει στο διάδρομο της πλατείας, προς την έξοδο.)

ΓΙΑΓΟΣ

Τι φοβερό! Τι φοβερό!

ΒΑΛΤΟΙ

(Από την πλατεία πετιούνται μερικοί βαλτοί.)

Α΄

Τι κατάσταση είναι αυτή;

Β΄

Μας κοροϊδεύετε ή στ' αλήθεια σκοτώθηκε η κυρία Μαρίκα;

Γ΄

Σκοτώστε το φονιά... Σκοτώστε τον! (Τρέχει ν' ανεβεί στη σκηνή.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

(Υποκλίνεται στο κοινό, γνέφει σε αυτούς
που τρέχουν να σταματήσουν. Χαμογελά.)

Μην ανησυχείτε, κύριοι... Μην ανησυχείτε... Κι αυτό ήταν μέσα στο έργο!

Γ΄ και Δ΄

(Γυρίζοντας πίσω στη θέση τους)

Ουφ! Τρομάξαμε!

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Σας ζητώ συγγνώμη! Όλα ήταν ένα παιχνίδι... Δεισδαιμόνα!

(Σηκώνεται η ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ, χαμογελά, υποκλίνεται, στο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ, στο κοινό.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Βλέπετε; Ζει! Ζει! Δεν έπαθε τίποτα! (Στη ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΑ) Μας τρόμαξες, καημένη!

(Ο ΓΙΑΓΟΣ γελώντας πηδάει απάνω στη σκηνή.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Έλα, Γιάγο, καλά τα κατάφερες κι εσύ, μπράβο, λεβέντη μου! Ε, στο θυμό μου σε είπα ηλίθιο, κουτό, νερόβραστο, μα δεν πειράζει... Παιχνίδι ήταν... Παίρνω πίσω τα λόγια μου... Και συ, Οθέλλο, μπαμπούλα, Αράπακα, έλα εδώ... Χαμογέλασε λίγο, ντε, να 'ρθει η καρδιά στον τόπο της! Μας τρόμαξες με τις φωνάρες σου! Νόμιζε κανείς πως είναι αλήθεια...

(Ο ΟΘΕΛΛΟΣ χαμογελά, υποκλίνεται στο κοινό.)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Μα όλα τούτα, κυρίες και κύριοι, ήταν ένα παιχνίδι... Παίξαμε με τη φωτιά... Χορέψαμε λίγο ανάμεσα σε γυμνά σπαθιά... Κουνήσαμε λίγο τα σωθικά του ανθρώπου... Πέρασε η βραδιά μας... Καληνύχτα σας, καληνύχτα σας, κυρίες και κύριοι! Καληνύχτα σας!

ΤΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

ΑΙΣΧΥΛΟΣ. (2000). *Αγαμέμνων*. Αθήνα: Δαίδαλος.

ΑΛΕΞΙΟΥ Ε. (1981). *Για να γίνει μεγάλος*. Αθήνα: Καστανιώτης.

ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗΣ Γ. (2000). Ο Καζαντζάκης μεταφραστής θεατρικών έργων, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998)*. Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 42-49.

BARRY P. (2013). *Γνωριμία με τη Θεωρία: Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*. Αθήνα: εκδ. Βιβλιόραμα.

BIEN P. (2001). *Η πολιτική του πνεύματος*, τ. Α'. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

BIEN P. (2007). *Η πολιτική του πνεύματος*, τ. Β'. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ Ε. (2016). *Τα αισθητικά ρεύματα στην ευρωπαϊκή και τη νεοελληνική λογοτεχνία του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα: Από τον Νεοκλασικισμό έως και τον Μοντερνισμό*. Αθήνα: Gutenberg.

ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ Γ. (2000). Η προβληματική παραστασιμότητα των θεατρικών έργων του Νίκου Καζαντζάκη, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998)*. Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 65-73.

GLYTZOURIS A. (2007). The Deadlock of Modernism in Greek Drama: Nikos Kazantzakis' Othello Returns, περ. *Journal of Modern Greek Studies* (Βαλτιμόρη Μαίρυλαντ), τ. 25, τχ. 2, Οκτώβριος 2007, σ. 181-194.

ΓΛΥΝΤΖΟΥΡΗΣ Α. (2007). *Ζητήματα Ιστορίας του Νεοελληνικού Θεάτρου*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- ΓΛΥΝΤΖΟΥΡΗΣ Α. (2009). *Πόθοι αετού και φτερά πεταλούδας: Το πρώιμο θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη και οι ευρωπαϊκές πρωτοπορίες της εποχής του*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- ΓΟΥΝΕΛΑΣ Δ. (1977). Εισαγωγή [στα τρία μονόπρακτα του Καζαντζάκη]. *Νέα Εστία*, τ. 102, τχ. 1211 (Χριστούγεννα 1977), σ. 166-182.
- ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ. (1992). *Κρητική Ματιά: Σπουδή στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη*. Αθήνα: Αφοί Τολίδη.
- ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ. (1994). «Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει»: Το μεταθέατρο του Νίκου Καζαντζάκη, στο *Από την τραγωδία στο δράμα, Μελέτες συγκριτικής θεατρολογίας*. Αθήνα: εκδ. Αφοί Τολίδη, σ. 85-94.
- ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ. (2004). *Διαδρομές στη θεατρική ιστορία*. Αθήνα: Εξάντας.
- ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ. (2017). *Το ελληνικό θέατρο στον 20ό αιώνα: Συμβολή στην ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση.
- ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΗΣ Δ. (2010). Ο Νίκος Καζαντζάκης και η Γενιά του '30, στο Σ. Ν. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ο Καζαντζάκης τον 21^ο αιώνα, Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Νίκος Καζαντζάκης 2007: Πενήντα χρόνια μετά»*, Πανεπιστήμιο Κρήτης Ηράκλειο και Ρέθυμνο 18-21 Μαΐου 2007. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, και Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης.
- ELLES P. (1999). «Ο Οθέλλος Ξαναγυρίζει» του Νίκου Καζαντζάκη: Μία Πολυδιάστατη Υπόθεση (Παρουσίαση στο Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών). Βλ. <https://pipinaelles.com/2019/03/22/o-otheellos-ξαναγυρίζει-του-νίκου-καζ/> [τελ. ανακτ. 31/1/2024].
- ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ Σ. (1997). [σκηνοθετικό σημείωμα], στο Πιραντέλλο Λ. *Απόψε Αυτοσχεδιάζουμε*, Αμφι-Θέατρο. Αθήνα (Πρόγραμμα παράστασης).
- ΖΩΡΑΣ Γ. (2007). Pirandello και Καζαντζάκης: «Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει» και αυτοσχεδιάζει, *Οδός Πανός*, τχ. 136, Απρίλιος Ιούνιος 2007, σ. 12-20.
- HUTCHEON L. (1985). *A theory of parody: The teachings of twentieth century art forms*, Mentuen.
- ΘΕΟΔΩΡΑΝΟΥ Ε. (2009). *Η ποιητική του Pirandello στην τριλογία του μεταθέατρου* [διπλωματική εργασία]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- KAZANTZAKH Γ. (2006). *Άνθρωποι και Υπεράνθρωποι*. Αθήνα: εκδ. Καστανιώτη.
- KAZANTZAKH Ε. (1983). *Νίκος Καζαντζάκης: Ο Ασυμβίβαστος*. Αθήνα: εκδ. Ελένης Ν. Καζαντζάκη.
- KAZANTZAKH N. (1962). Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει περ. *Νέα Εστία* τ. 72 τχ. 848 σ. 1522-1569.
- KAZANTZAKH N. (1969^a). *Ταξιδεύοντας. Ιταλία-Αίγυπτος Σινά – Ιερουσαλήμ Κύπρος – Ο Μοριάς*. Αθήνα: εκδ. Ελ. Καζαντζάκη.
- KAZANTZAKH N. (1969^b). *Αναφορά στον Γκρέκο*. Αθήνα: εκδ. Ελ. Καζαντζάκη
- KAZANTZAKH N. (1971). *Ασκητική*. Αθήνα: εκδ. Ελένης Καζαντζάκη.
- KAZANTZAKH N. (1985). Πέντε ανέκδοτες επιστολές προς τον Αλέξη Μινωτή, περ. *η Λέξη*, τχ. 42, σ.114-118.
- ΚΑΠΛΑΝΗΣ Τ.Α. (2011). Ο Καζαντζάκης και το μονοτονικό: μια ιστορία αποσιώπησης, *Estudios Neogriegos. Revista científica de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos*, σ. 113-127.
- ΚΑΡΜΑ ΝΙΡΒΑΜΗ [=Καζαντζάκης, Νίκος]. (1906). Η Αρρώστεια του Αιώνας, *Πινακοθήκη*, 61: σ. 8-11, 62: σ. 26-27, 63: σ. 46-47.
- ΚΑΤΣΑΛΑΚΗ Α. (επιμ.) (1997). *Η βιβλιοθήκη του Νίκου Καζαντζάκη*. Ηράκλειο: Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών.
- ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ Γ. (2010). Μερικές παρατηρήσεις και σκέψεις με αφορμή τη μεσοασιατική και απωανατολική γραμματειακή διάσταση στο Ν. Καζαντζάκη, στο Σ. Ν. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ο Καζαντζάκης τον 21ο αιώνα, Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Νίκος Καζαντζάκης 2007: Πενήντα χρόνια μετά»*, Πανεπιστήμιο Κρήτης Ηράκλειο και Ρέθυμνο 18-21 Μαΐου 2007. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, και Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης.
- ΚΛΑΙΡΗΣ Χ. & ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γ. (2011). *Συνοπτική Γραμματική της Νέας ελληνικής, Δομολειτουργική – επικοινωνιακή*. Αθήνα.
- ΚΟΥΛΑΝΔΡΟΥ ΣΤ. (2019). Ψευδαίσθηση και Πραγματικότητα ή θέατρο και ζωή στον Λουίτζι Πιραντέλλο, *Νέα Εστία* τ.184, τχ. 1882.
- ΚΡΙΑΡΑΣ ΕΜΜ. (1968). *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669*. Θεσσαλονίκη.

- ΚΩΒΑΙΟΥ ΕΛ. (2021). «Μα κανένας στον κόσμο δεν μπορεί να τ' αλαφρόσει εξόν από σας. Θέλετε;»: κοπτική-ραπτική επί του χειρογράφου της Αναφοράς στον Γκρέκο», στο Νίκος Καζαντζάκης από το χειρόγραφο στο κείμενο, Αφιερωματικός τόμος στον Χριστόφορο Γ. Χαραλαμπίκη, Γρανάδα: Κέντρο Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών.
- ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ν. (2012). *Νεολογικά αθησαύριστα στην Οδύσεια του Νίκου Καζαντζάκη: Στρατηγικές κατανόησης, ασάφεια και βεβαιότητα* [διδακτορική διατριβή]. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ν. & ΚΑΡΑΣΙΜΟΣ Α. (2013). Ο Καζαντζάκης Ξημερώνει στο Θέατρο [Σημείωμα Επιμελητών], στο Ν. Καζαντζάκης, *Ξημερώνει. Δράμα εις πράξεις τρεις*, επιμ. Ν. Μαθιουδάκης και Α. Καρασίμος. Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη, σ. 123-160.
- ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ν. (2017). *Γλωσσολογικές παρατηρήσεις: Υπόθεση «Καπετάν Μιχάλης»*, στο Ν. Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη.
- ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ν. (2018). «Η Κωμωδία του Καζαντζάκη (1909) 'συνδιαλέγεται' με το *Κεκλεισμένων των θυρών* του Σαρτρ (1944) και το *Περιμένοντας τον Γκοντό* του Μπέκετ (1948)» Ανακοίνωση στο Συνέδριο με θέμα «Ο Νίκος Καζαντζάκης και η επίδραση του έργου του σε άλλους συγγραφείς, σύγχρονους και μεταγενέστερους του, στην Ελλάδα και στην αλλοδαπή», που διοργάνωσε το Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας και η Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, σε συνεργασία με τον Δήμο Πλατανιά. Κολυμπάρι-Χανιά: 28-30 Σεπτεμβρίου 2018.
- ΜΠΗΤΟΝ Ρ. (2009). *Ο Καζαντζάκης μοντερνιστής και μεταμοντέρνος*. Εκδ. Καστανιώτη, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- ΜΗΝΙΑΤΗΣ Η. (2020). *Διδαχαί και Λόγοι*, επιμ. Τ. Μαρκομιχέλακη. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
- ΜΠΑΚΟΝΙΚΟΛΑ-ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Χ. (2000). Η θεατρική αισθητική του Νίκου Καζαντζάκη, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998)*. Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 9- 20.
- ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ Γ. Δ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας.
- NIETZSCHE F. (2008). *Η Γέννηση της τραγωδίας*. Αθήνα: Βάνιας.

- ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ Σ. (2000). *Θέατρο και Θεωρία: Περί υποκειμένων και διακειμένων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ Σ. (2022). *Κωμωδίας εγκώμιον*. Θεσσαλονίκη: εκδ. University Studio Press.
- ΠΕΤΡΑΚΟΥ Κ. (2000). Ο Νίκος Καζαντζάκης και η θεατρική κριτική, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη*, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998). Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 96-107.
- ΠΕΤΡΑΚΟΥ Κ. (2005). *Ο Καζαντζάκης και το θέατρο*. Αθήνα: Μίλητος.
- ΠΕΤΡΑΚΟΥ Κ. (2007). Οι θεατρικές μεταφράσεις του Καζαντζάκη και η επίδρασή τους στη δραματουργία του, *Νέα Εστία*, τχ. 1806 σ. 1090-1100.
- ΠΙΡΑΝΤΕΛΛΟ Λ. (1986). *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα*, μτφ. Αλέξη Σολωμού. Αθήνα-Γιάννινα: εκδ. Δωδώνη.
- PIRANDELLO L. (1979). *Απόψε Αυτοσχεδιάζουμε*. Αθήνα: Δωδώνη.
- ΠΟΥΧΝΕΡ Β. (2000). Σκηνικές αντιλήψεις στα θεατρικά έργα του Νίκου Καζαντζάκη, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη*, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998). Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 21-33.
- ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Π. (1958). *Ο ποιητής και το ποίημα της Οδύσσειας*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Π. (1984). *Τετρακόσια γράμματα του Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη*. Αθήνα: εκδ. Ελένης Καζαντζάκη.
- ΣΑΙΞΠΗΡ ΟΥ. (1985). *Οθέλλος*, (μτφ. Β. Ρώτας). Αθήνα: εκδ. Ίκαρος.
- ΣΟΛΩΜΟΣ Α. (2000). Παραστάσεις έργων του Καζαντζάκη, στο Κ. Πετράκου (επιμ.), *Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη (Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη*, Κρητική Εστία, Αθήνα 1998). Αθήνα: έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Ελληνικό Τμήμα, σ. 108-117.

- ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΥ Α. (1930). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (της απλής καθαρευούσης)*. Αθήνα: Εκδ. Οίκος Δημητράκου.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Μ. ([1941] 2012). *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής) Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο - Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Μ. (1998). *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑΚΗΣ Χ. (2014). *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. Βλ. online: <https://christikolexiko.academyofathens.gr> [τελ. ανακτ. 31/1/2024].
- ΧΑΤΖΗ Γ. (επιμ.) (2018). *Αλληλογραφία με την Μουντίτα: Νίκος Καζαντζάκης – Έλλη Λαμπρίδη 1927-1957*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- ΧΑΤΣΙΟΝ Α. (1988). Θεωρητικοποιώντας το μεταμοντέρνο, στο Κ.Μ. Newton (επιμ.), *Η λογοτεχνική θεωρία του εικοστού αιώνα*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 477-488.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.